

ASSOCIACIÓ GINESTA

194

EL COL.LECTIU DELS BORDELINE O LÍMITS

Entre la coherència teòrica i la marginació pràctica

Raimon Bonal i Neus Caparrós

FUNDACIÓ JAUME BOFILL
Febrer, 1993

ÍNDEX

INTRODUCCIÓ

I UN COL·LECTIU DEFINIT I OBJECTE D'INTERÈS PÚBLIC

1. Introducció. De qui estem parlant?
2. Elements per a una definició
3. Les proves d'intel·ligència com instrument de mesura
4. Els límits a la frontera de la intel·ligència
5. Problemes de quantificació
6. Una situació normalitzada i d'integració social
7. De l'Educació Especial a les Necessitats Educatives Especials
 - 7.1. L'Educació Especial
 - 7.2. Les Necessitats Educatives Especials
 - 7.3. De disminuït a subjecte amb necessitats educatives especials en el marc de l'escola ordinària
 - 7.4. Disposicions legals
8. La integració laboral del col·lectiu amb especials dificultats
 - 8.1. Integració laboral de treballadors amb disminució
 - 8.2. Programes de Formació i Treball
 - 8.3. Pla Interdepartamental d'Integració Laboral de les persones amb Disminució (PIILD)

II ELS "LÍMIT" EN EL CONTEXT DE CATALUNYA

1. Les característiques del col·lectiu
 - 1.1. La seva identificació
 - 1.2. Vers un perfil de la persona "límit"
2. El "límit" en la nostra vida col·lectiva
 - 2.1. Una difícil identitat social
 - 2.2. Espais de socialització mancats
3. Les respostes de l'administració
 - 3.1. En l'àmbit d'Ensenyament
 - 3.2. En l'àmbit ocupacional
4. La iniciativa privada a Catalunya
 - 4.1. Uns començaments quasi heroics
 - 4.2. Una situació de fet treballant silenciosament
 - 4.3. La intervenció pedagògico-social amb els límit
5. El futur dels límit

III L'ESTUDI COMPARATIU DEL TRACTAMENT EN DIVERSOS PAÏSOS

1. Les enquestes relatives a les minusvàlues en la població
2. Sistemes de qualificació i valoració a la CE
 - 2.1. La definició legal
 - 2.2. El procediment
 - 2.3. Els efectes
 - A) Les prestacions
 - B) Els serveis
 - 2.4. Els criteris de determinació de l'estat de necessitat
 - 2.5. D'algunes precisions sobre el reconeixement a Catalunya
3. L'obligació d'ocupació o el sistema de "quotes"
4. La formació i l'ocupació dels minusvàlids a la CE
5. Elements dispersos d'aquesta tasca en alguns països
 - 5.1. Les quatre regions motors d'Europa: Baden-Württemberg, Rhône-Alps, Catalunya i Lombardia
 - 5.2. Dinamarca
 - 5.3. La República d'Irlanda (Eire)
 - 5.4. Gran Bretanya
 - 5.5. Illa de França
 - 5.6. Alemanya Federal
 - 5.7. El País Basc

REFLEXIONS FINALS

INTRODUCCIÓ

L'Associació Ginesta, creada el curs 1987-1988 i amb domicili al carrer del Sospir a Barcelona, és una agrupació de pares d'alumnes i ex-alumnes de l'Escola Professional d'Educació Especial "Mare de Déu de Montserrat". L'associació va néixer com una resposta organitzativa davant del problema plantejat a aquestes persones que es troben al límit de la normalitat: quan s'acaba l'escolaritat del seus fills en l'esmentat centre hi ha un problema urgent i difícil de resoldre: l'ocupació laboral.

La dinàmica de la nova entitat associativa s'ha centrat en la resolució de les situacions que es presenten de forma més immediata: la promoció d'un servei d'orientació i inserció laboral i la creació d'un Centre Especial de Treball per als qui no es poden integrar al món laboral ordinari. Aquesta mateixa dinàmica ha anat posant en evidència que no es tracta tant de trobar solucions immediatistes, per molt necessàries que aquestes siguin, sinó d'aprofundir més i més en el tipus de noi i de noia del qual s'ocupen.

De fet, són nois i noies la minusvàlua psíquica dels quals no encaixa amb les classificacions mundialment acceptades perquè es troben fora dels paràmetres matemàtics (a casa nostra, un 33% de discapacitat referida a la disminució global de la persona, més un 15% per indicadors socials de tipus contextual: les situacions familiars, econòmiques i socials, l'edat, el nivell laboral i l'entorn habitual) que permeten trobar una ajuda social de les institucions sanitàries, laborals i assistencials públiques; però de dificultats en tenen i de problemes d'inserció no en falten. Són els "altres deficientes", els "altres disminuïts".

Fins als setze anys, la seva manera de comportar-se genera expectatives en els pares i, a partir d'aquesta edat, el rebuig social i institucional és agut per causa de la seva inadaptació al treball, al lleure, a les relacions afectives, a la seva vida autònoma, a la seva residència, etc.

Cal un suport per a permetre'ls una vida digna i normalitzada; altrament, hi ha el risc de regressions que fan que la seva relació sigui cada vegada més conflictiva, tant pel que fa a l'estructura de la seva personalitat com als seus lligams amb l'entorn. No n'hi ha prou de l'afectació i la inquietud directa dels integrants de l'Associació Ginesta, sinó que, d'una manera o altra, aquesta és una realitat que ha d'ésser assumida per la societat en general.

L'Associació Ginesta, coneixedora d'aquesta problemàtica perquè la viu, té necessitat d'explicitar ordenadament i coherent la seva reivindicació; des de la mateixa definició i

importància del problema que tracten, fins al recull sistemàtic de les formes i intervencions que la mateixa realitat provoca en altres països.

I l'abril del 1992 fa expressa la demanda d'aquest informe a la Fundació Jaume Bofill sota el requeriment manifest d'intentar amb seriositat comprendre aquest doble interrogant: "De qui i de què estem parlant?" i "Com s'intervé en situacions semblants en d'altres països?".

El paper que segueix ha estat sectoritzat en tres parts que es corresponen cadascuna d'elles a l'intent de resposta a ambdues preguntes.

Pel que es refereix a la definició objecte de la primera part, hem treballat amb materials documentals que permeten veure la real i complexa delimitació dels paràmetres en els quals cal ubicar la naturalesa del problema que estem estudiant. En un segon moment, hem recorregut a materials vius i també documentals que ens acosten a la realitat empírica de la problemàtica a casa nostra i que és l'objecte de la segona part.

Per la segona qüestió referida a l'estudi comparat de la intervenció en aquest camp en diversos països, malgrat la pobresa de notícies, hem treballat únicament amb materials documentals sobre informacions fragmentàries i desiguals. Això és el que constitueix la nostra tercera part.

El conjunt permet fer algunes propostes operatives com a fruit d'ambdues realitats analitzades. En contra del nostre esperit i de la nostra voluntat, aquest document acaba essent una denúncia de l'escandalosa distància que hi ha entre desig i realitat, entre construcció teòrica i realització pràctica.

Es veritat que són moments de canvi normatiu, que l'adquirir teòric entorn de la definició mateixa de la disminució no és el mateix que uns quants anys enrera, que s'està vivint un procés d'adequació de moltes i diverses formes d'intervenció social en aquest camp a les noves orientacions teòriques i legals; però el que és absolutament cert és que això no excusa l'ambigüitat en la qual es mou la realitat pedagògica i ocupacional d'aquestes persones en el context de famílies afectades, extraordinàriament estressades davant la recerca desesperada de sortides i d'un esdevenidor que es pugui prometre a si mateix una certa confiabilitat.

No cal dir com ens donàriem per ben satisfets si aquest informe permetés satisfer la demanda.

Barcelona, desembre 1992
Raimon Bonal i Neus Caparrós

FUNDACIÓ JAUME BOFILL

I. UN COL·LECTIU DEFINIT I OBJECTE D'INTERÈS PÚBLIC

1. Introducció. De qui estem parlant?

En iniciar un treball sobre els dèbils mentals i més en concret els qui dintre d'aquest col·lectiu són qualificats de "límits", ens trobem amb serioses dificultats i llacunes a l'hora de fer-ne un acotament. I ens és indispensable construir el nostre objecte d'estudi, altrament no sabem amb certesa de qui estem parlant i, per tant, tampoc sabem què és el que pretenem analitzar.

El primer problema és que "la societat no els qualifica de minusvàlids, perquè són considerats normals, i aleshores és la mateixa societat la que els tanca les portes davant dels seus problemes educatius, laborals o de recursos" ¹.

Un cop més la pràctica comuna de totes les disciplines que tracten dels éssers humans consisteix en dividir-los en categories, posar-los etiquetes, indicant tot seguit el perquè de les mateixes i caracteritzant-los per la forma en què difereixen dels altres. Per entendre's científicament potser són necessàries aquestes etiquetes; però s'ha de reconèixer que donen lloc a situacions tanmateix ben equívokes.

Però, què passa amb aquells subjectes que mostren algunes de les característiques del grup etiquetat, encara que no se'ls pugui aplicar aquella etiqueta en plena justícia? ²

Ens trobem ara en una mena d'àrea gris integrada per persones que en algun moment de la seva vida manifesten una conducta estranya clarament tipificable; però que no respon en res al tipus ideal identificat amb l'etiqueta.

I això ens fa pensar que s'esdevé minusvàlid en relació a la societat concreta on la persona es troba, pel fet de projectar una imatge diferent a la del model cultural acceptada com a convencional pel sistema social i cultural d'una determinada societat. La problemàtica social de la disminució és d'una evidència aclaparadora perquè ningú pot negar el grau de prevenció, rebuig o clara segregació que la disminució, la que sigui, comporta en un context determinat i aquella prevenció, aquell rebuig i aquella segregació s'intensifiquen segons l'univers simbòlic d'una població determinada. ³

Cal superar els conceptes que parteixen només i únicament del model mèdic; és a dir, concretament de la perspectiva clínic, des del moment que aquesta assimila el retard mental a una malaltia. Des d'aquesta lectura la malaltia seria el retard mental, els símptomes de la qual

1 LEAL, M, El problema de los "límites": en la frontera de la inteligencia, a Perfiles, n.60, 1991, pp.27-33.

2 INGALLS, Robert, Retraso mental. La nueva perspectiva, México D.F., Ed. El Manual Moderno S.A., 1978.

3 Disminució i Societat. Aproximació a l'anàlisi sociològica de les persones amb disminució a Barcelona-ciutat, Ajuntament de Barcelona, Institut Municipal de Disminuïts, Barcelona, 1989.

serien els problemes acadèmics o la inadequació a una conducta idealment i conceptualment adaptada ⁴.

Acceptant les premisses i els postulats del model mèdic, el tractament dependrà sempre d'un diagnòstic que pot pecar tant per defecte (absència de dictamen mèdic en un cas determinat) com per excés (fruit d'un mal diagnòstic). I el que passa en realitat és que el retard mental existeix independentment de tot diagnòstic de malaltia; no té res a veure amb aquesta. La baixa intel·ligència, que ningú no es posa d'acord en definir (defecte mental, incapacitat mental, deficiència mental, feblesa mental) no es pot emprar per explicar la conducta; és més aviat l'observació de les conductes la que ens pot portar a induir una baixa intel·ligència. Es per això que hi ha qui pensa ⁵ que és més interessant parlar de persones amb conducta retardada que no pas de persones retardades.

Aquestes apreciacions poden semblar trivials; però tenen la virtut d'evitar caure en la trampa que es produeix inapel·lablement quan l'etiqueta és considerada la causa de la conducta, quan precisament el que cal treballar són els símptomes oblidant-se olímpicament de l'etiqueta.

I, a més, l'obsessió per la definició clínica de retard mental ens fa oblidar que aquest acaba integrant un paper social a jugar, més que una característica inherent a la persona. Es el concepte de retard mental relatiu ⁶: en realitat és el resultat de la interacció de la persona amb el seu ambient. Una mateixa persona en un ambient diferent segurament que no seria un retardat mental i una persona pot ésser retardat mental a l'escola i no ésser-ho a la llar.

L'etiqueta definitòria d'una determinada situació proporciona un mecanisme prou eficaç per a què els mestres, els pares o els empresaris el defineixin com a tal. Dóna la impressió que l'etiqueta de retardat mental, més que res, serveix per a legitimar determinades situacions marginadores: les aules especialitzades, els tallers protegits, els centres d'educació especial, etc. Moltes de les persones que han anat a parar en institucions per a retardats, hi són només i únicament perquè és l'única alternativa per afrontar aquesta situació per part dels pares o la societat en general, i alhora per no voler-los al seu costat ⁷. No és excepcional observar com la decisió d'internar la persona en una institució es pren abans de qualsevol diagnòstic, puix que aquest serveix només i únicament per a legitimar un internament.

4 INGALLS, Robert, op. cit.

5 NEWSWORTH y SMITH, 1973, citats per INGALLS Robert, op. cit.

6 MERCER, 1973, citat per INGALL Robert, op. cit.

7 BRAGINSKI i BRAGINSKI, 1974, citat per INGALL Robert, op. cit.

En aquest sentit, el retard mental acaba essent un tema socio-polític; un mite inventat per una societat per a no reconèixer les formes socials que necessita atendre. El vertader problema està en la societat.

Es per això que s'ha avançat extraordinàriament en el camí d'anar amb precaució a l'hora de posar l'etiqueta de retardat mental i un exemple n'és l'eliminació de la categoria de retard "límit". La raó és que s'orienta el tractament sobre els problemes individuals més que cap a categories específiques de diagnòstic i... és molt possible que els futurs estudis sobre prevalença ens revelin quantitats sensiblement menors d'embarum pel que fa a aquest tipus de tipificacions.

2. Elements per a una definició

El nostre minusvàlid mental "límit" és deficient des que s'ajunten dues causes que es defineixen per la seva dimensió social: la manca de consciència col·lectiva i la manca de recursos.

Però tenim dret a preguntar-nos si realment té un interès haver deixat fora de les etiquetes el nostre personatge quan encara no sabem si hem de parlar d'un deficient, d'un discapacitat o d'un minusvàlid. Però ara tenim elements per a fer-ho perquè l'Organització Mundial de la Salut (O.M.S.) va definir aquests conceptes l'any 1980 ⁸.

Segons aquest document, punt bàsic de referència del que sigui analitzat posteriorment sobre aquest tema, el terme Impairment que nosaltres traduïm per deficiència, s'ha d'entendre com "qualsevol pèrdua o anormalitat d'una estructura o funció psicològica, fisiològica o anatòmica i representa, per tant, les pertorbacions a nivell d'un òrgan".

Hi ha tantes deficiències com funcions del cos humà que són limitades en tant que evidencien una insuficiència o una pèrdua en les seves capacitats objectives de funcionament. El codi de les deficiències està orientat a aspectes mèdics.

El nostre "límit" és un personatge la deficiència del qual consisteix en una anormalitat d'intel·ligència, una concreta insuficiència intel·lectual que es troba per sota del que es considera "normal" o "corrent", o dintre la mitja estadística de la població. No és que no sigui intel·ligent, sinó que té un dèficit relatiu respecte al que és considerat normal o esperable.

La discapacitat, traducció del mot anglès disability, "és una restricció o absència (a causa d'una deficiència) de la capacitat de realitzar una activitat en la forma o dintre del marge que es considera normal per a l'ésser humà". Estem ara en l'esfera de les pertorbacions funcionals de la persona com a fruit d'aquella deficiència.

8 International Classification of Impairments, Disabilities and Handicaps. A Manual of Classification relating to the consequences of disease, OMS, 1980.

La traducció espanyola d'aquest text: Clasificación Intenacional de Deficiencias, Discapacidades y Minusvalías. Manual de clasificación de las consecuencias de la enfermedad, Instituto Nacional de Servicios Sociales, Madrid, 1983.

Es nogensmenys que el resultat visible d'una deficiència; el rendiment funcional se'n veu perjudicat i hi ha trastorns a nivell de la persona que la incapaciten per a fer determinades coses.

El nostre "límit", com a resultat d'aquella minoració relativa de la seva intel·ligència, es veu quasi sempre impossibilitat per a afrontar amb garanties d'èxit el mercat de treball des del moment que aquest es presenta amb uns paràmetres de competitivitat agressiva i d'individualisme ferotge; quan es proclama que "salvi's qui pugui" o que "qui no corre, vola", per causa d'aquella relativa deficiència, es veu discapacitat per si mateix i sense una ajuda per afrontar la selectivitat que s'imposa al mercat de treball.

La minusvàlua, traducció de la paraula anglesa handicap, "és una situació desavantatjosa per a un individu determinat (conseqüència d'una deficiència orgànica i d'una discapacitat funcional) que limita o impedeix el desenvolupament d'un paper social que seria esperable considerant la seva edat, el seu sexe i els factors socials i culturals que l'envolten".

Estem, per tant, en el centre d'una no socialització d'aquella deficiència orgànica i d'aquella discapacitat funcional i és un reflex de les conseqüències culturals, socials, econòmiques i ambientals que se'n deriven per l'individu. Es tracta de la síntesi de les pertorbacions socials que es produeixen a la persona.

El nostre "límit" experimenta uns famosos desavantatges com a conseqüència d'aquella deficiència d'intel·ligència i d'aquella discapacitat funcional. Quan els factors socials s'aguditzen i són particularment aguts, el "límit" esdevé un vertader minusvàlid social; minusvàlua que arranca més de causalitats de tipus social que de definicions etiquetants i segregadores. Té una real discapacitat per afrontar per si mateix amb èxit el món del treball com a conseqüència d'aquella baixa intel·ligència relativa, que el fa invàlid per a l'accés a una feina específica i concreta.

No és difícil endevinar que no hi ha contradicció entre els tres conceptes esmentats; només es tracta d'àmbits diferenciats en la consideració de la problemàtica que es tracta. La deficiència és un concepte definible des de la perspectiva mèdica i del diagnòstic; la discapacitat és una noció que fa referència al tractament o la recuperació de la funcionalitat d'un òrgan; i la minusvàlua és una definició social que ubica la deficiència orgànica i la discapacitat funcional en el context. En la mesura que la deficiència no genera incapacitat, de cap manera pot invalidar una persona.

Tenir una deficiència física, psíquica o sensorial és fruit d'un etiquetatge⁹ mèdic, psicològic o jurídic que, en darrer terme, acaba generant un problema social amb efectes perniciosos per la persona o el col·lectiu etiquetat. El "límit" no queda inclòs dintre de les etiquetes i ara ens cal veure per què.

⁹ Estigma és la característica que merma valor a l'individu i el fa menys digne als ulls dels altres (GOFFMAN, 1963).

3. Les proves d'intel·ligència com instrument de mesura

Per a descobrir els nens i nenes que no es podrien beneficiar d'un programa escolar normal es van idear unes proves estandarditzades anomenades tests d'intel·ligència. El rendiment donat en aquestes proves seria la mesura exacta de la capacitat efectiva d'una persona; l'avantatge principal és la de la confiabilitat matemàtica i l'evident objectivitat.

Es així que tot aquell que estigui per sota d'un coeficient d'intel·ligència xifrat a 70, ha d'ésser considerat un retardat mental. I com que l'etiqueta inclou tants tipus diferents de persones, s'ha desenvolupat un sistema de classificació diagnòstica dels retardats mentals basat en el nivell de funcionament de la persona. La classificació universalment admesa d'aquesta tipologia diagnòstica és la següent:

- els retardats lleugers tenen dos o tres desviacions estàndard per sota del normal (68-52 en el coeficient intel·lectual de Binet; 69-55 en el de Wechsler) amb una edat mental a l'edat adulta que es correspon entre els 8'3 i els 10'9 anys d'edat.
- els retardats moderats tenen entre tres i quatre desviacions estàndard per sota del considerat normal (51-36 en el coeficient intel·lectual de Binet; 54-40 en el de Wechsler) amb una edat mental a l'edat adulta que es correspon entre els 5'7 i els 8'2 anys d'edat.
- els retardats severs tenen entre quatre i cinc desviacions estàndard per sota de la mitjana (35-20 en el coeficient intel·lectual de Binet; 39-25 en el de Wechsler) amb una edat mental a l'edat adulta que es correspon entre els 3'2 i els 5'6 anys d'edat.
- els retardats profunds tenen més de cinc desviacions estàndard per sota del considerat normal (igual o menys de 19 en el coeficient intel·lectual de Binet; igual o menys de 24 en el de Wechsler) amb una edat mental a l'edat adulta que es correspon a igual o menys de 3'1 anys d'edat ¹⁰.

Els avantatges d'aquesta tipificació matemàtica d'un problema tan complicat, no poden impedir pensar amb les greus dificultats que comporta.

En primer lloc, hi ha el risc de considerar-la com una mesura absoluta del potencial d'una persona; l'estalvi analític que això comporta pot caure fàcilment en la temptació de pensar que totes les persones que es troben en una idèntica etiqueta són semblants entre elles. Ni cal dir els riscos de judicis estereotipats que porten a identifications conceptuais que fan oblidar que persones amb una mateixa etiqueta molt sovint no tenen massa res en comú fora d'aquella etiqueta.

El retard mental és part d'un continu entre la normalitat i l'anormalitat i el llistó o llindar que marca el retard i el no retard sol ésser absolutament arbitrari. Això ens porta fins el punt que

10 INGALL, Robert, op. cit.

el mateix concepte està rodejat de mites i veritats a mitges, nascudes massa sovint de la ignorància, perquè la deficiència mental no és abastable només i únicament des d'una sola i única disciplina; tant el diagnòstic com la causa poden ésser exclusivament socials. Els conceptes mateixos de l'OMS que hem esmentat ens ho deixen entendre.

En segon lloc, hi ha el problema que no sempre es dona una bona relació entre el rendiment en una prova d'intel·ligència i el nivell general d'adaptació d'una persona. Sovint hi ha adaptacions a un determinat ambient inesperades fruit d'un estímul puntual i imprevisit que pot fer trontollar els resultats d'un determinat test d'intel·ligència.

En tercer lloc, cal dir que aquesta mena de proves discriminen considerablement els nens marginats per causes de tipus socials, sobretot els de les minories racials i els que no dominen un determinat llenguatge. Aquest és un perill des del moment que es redueixen les causes indiscutiblement socials a les definicions de tipus psicològic que justifiquen una determinada etiqueta. Es una veritable inversió dels termes.

4. Els "límits" a la frontera de la intel·ligència

Els subjectes del nostre objecte d'estudi, els anomenats "límit", no tenen una etiqueta; es troben a un nivell de coeficient intel·lectual que se situa entre el 70 i el 80 segons l'escala de Binet i entre el 70 i el 85 en l'escala de Wechsler.

Entre el 1961 i el 1973, els "límits" eren identificats en l'escala i, per tant, etiquetats. I la justificació que es donava era la contemplació de la complexitat de la societat moderna que fa que fins i tot els llocs de treball més senzills suposen un mínim d'aptituds acadèmiques. Aleshores, els coeficients intel·lectuals inferiors a 85 es considera que tenien necessitat d'assistència i orientació a l'hora de col·locar-se en un lloc de treball, llogar un apartament, manipular el diner personal obrint un compte bancari, comprar una assegurança, pagar uns impostos, etc.

Posteriorment a aquella data es va pensar que era millor no etiquetar-los tenint en compte que era pitjor els efectes produïts per la degradació i l'estigmatització; la classificació fa reaccionar les persones del seu entorn (parents, amics i empresaris) tot esperant una diferència de comportament de la persona estigmatitzada. Sense voler-ho explícitament; però per la força mateixa de la lectura mediatitzada que es fa de la realitat d'aquella persona, es fereix profundament l'autoestima que aquesta té de si mateixa.

Però hi ha una altra raó: la recerca empírica ha demostrat¹¹ que la immensa majoria de la gent que es troba en aquests intervals "límits" pot arribar a portar una vida independent i productiva. L'Associació Americana de Deficiència Mental (American Association on Mental Deficiency: AAMD), com a vertadera autoritat en el tema, insisteix en emprar el terme

11 COBB, 1972, citat per INGALLS Robert, op. cit.

d'"intel·ligència límit" en compte de "retard límit"; ens sembla una precisió conceptual particularment significativa de cara al tema que estem tractant.

5. Problemes de quantificació

Les dades de l'Institut Nacional d'Estadística (INE) parlen que totes les deficiències al conjunt del territori espanyol afectarien a 296.400 persones amb menys de 65 anys; aproximadament seria a l'entorn del 10% de la població espanyola. D'aquestes, 41.900 serien "lleugers", més o menys el 15% de la població afectada.

Els límits compresos entre el 70 i el 80 del seu coeficient intel·lectual, suposen el 17% de la població total. El que és cert és que hi ha factors d'entorn que es presenten com a determinants: àmbits familiars i socials de gran sobreprotecció o de deteriorament de l'estabilitat emocional i afectiva. Altres factors poden quedar més al terreny de la sospita, com les drogues per exemple.

Aquest col·lectiu es troba en terra de ningú; d'una banda, es troba lluny de les etiquetes estigmatitzants i, d'altra banda, no té dret als recursos i suports especialitzats.

Les úniques sortides viables són: o la derivació vers associacions o col·lectius juvenils (tipus Ginesta) amb un projecte laboral i intentant evitar la marginació futura; o la derivació d'aquests joves "límit" vers col·legis de formació professional adaptada que, tot i que no es necessiti el certificat de minusvàlua, puguin trobar el suport adequat; o, també, donar el certificat de minusvàlua encara que sigui provisionalment per tal de poder accedir a la xarxa de serveis socials, amb tot el que això comporta i també als cursos subvencionats pel Fons Social Europeu o l'INEM ¹².

6. Una situació normalitzada i d'integració social

Els individus que componen el nostre objecte d'estudi pateixen les dificultats d'una integració com a col·lectiu minusvàlid; però al mateix temps no són reconeguts com a tals per la pròpia societat que no els vol. Amb tot, es pot donar el cas que arribin a treballar després d'haver trobat la integritat perduda, amb la possibilitat de reduir, compensar o anul·lar les diferències entre minusvàlids i gent sana mitjançant accions de readaptació. ¹³

Normalització no significa ser normal o aconseguir la normalitat, sinó la participació en activitats diàries en el lloc on es viu i al qual es pertany, portant una vida el més semblant possible a les

¹² LEAL Mercedes, op. cit.

¹³ 2a. Conferència Social " Les regions motors per Europa" (Baden-Württemberg, Catalunya, Rhône-Alps, Lombardia). Generalitat de Catalunya. 1992

altres persones, vivint a casa com altres famílies i sense separar-se del seu medi habitual.¹⁴ Normalitzar doncs, no és pretendre convertir en normal a una persona minusvàlida, sinó que és reconèixer-li els mateixos drets fonamentals que a la resta de ciutadans del mateix país i de la mateixa edat.¹⁵

Així doncs la normalització porta a la integració social de nens i adults minusvàlids en tots els aspectes del seu entorn.

I aquesta integració, de caràcter tant o més ampli que la normalització, fa referència a tot el tramut social, on l'escola té un paper extremadament important.

Parlar d'integració és parlar d'inserció a l'escola, sent un procés que pretén unificar l'educació ordinària i l'especial amb l'objectiu d'oferir tot un seguit de serveis a tots els nens en funció de les seves necessitats i característiques personals. Per això la integració escolar és una etapa de transició per arribar a la integració social, que exigeix un intercanvi i una interacció entre el subjecte minusvàlid i la seva comunitat.

Es doncs per aquest motiu que la resposta que l'escola doni a les necessitats de cada un dels seus alumnes per arribar a obtenir els objectius establerts és fonamental, perquè ha d'ésser viable desenvolupar fins on pugui les seves capacitats i aptituds. I si això és així el principi d'integració cristal·litzarà en el principi de la individualització de l'ensenyament.¹⁶

Per tant la integració de tots els alumnes ha de ser un objectiu fonamental d'una societat que es defineix com a democràtica.

Tant el tema de la normalització com el de la integració, de constant presència en l'actualitat, no són tant recents com l'ús que avui se'ls dona, sinó que vénen de més lluny, i els pioners en el tema van ser els països escandinaus, essent el seu creador originari Niels-Bank-Mikkelsen a la dècada dels 50..

El mateix període va haver un corrent de denúncia cap a les institucions; es va procedir al desmembrament d'aquestes apel·lant a la integració comunitària de les persones amb discapacitats que s'hi trobaven.¹⁷ Però tot i aquesta ràpida actuació el principi no es va poder sistematitzar fins el 1969 de la mà del suec Bengt Nirje.

14 ORTIZ GONZÁLEZ, M.C. "Orientación en la educación especial: modelos de integración" a Siglo Cero n. 121. Gener-Febrer 1989.

15 MUNTANER, J.J., "Reforma educativa y educación especial", a Revista de Educación, n. 8, Amarú, Salamanca, gener 1991.

16 ORTIZ GONZÁLEZ, M.C., op. cit.

17 ORTIZ, M.C., op. cit.

Els conceptes d'integració i normalització apareixen l'any 1959. Es a una llei danesa, que no es va posar en pràctica fins l'any 1970. Es a partir d'aquesta dècada que s'estén per tot Europa i especialment arribarà als Estats Units i Canadà. En aquest recorregut no podem deixar d'al·ludir a Itàlia, amb Fiorenzo Alfieri, ja que dades existents demostren la seva posició capdavantera; l'any 1967 s'inicià un corrent de flexibilització arrel de les experiències en el camp de la integració.

Actualment els principis de normalització i d'integració han passat a formar part de la filosofia que inspira les associacions pro-subnormals arribant a plasmar-se en els principis d'ordenament legal com el Plan Nacional de Educación Especial a l'Estat Espanyol l'any 1978, que resumeix i assumeix aquests dos principis com inspiradors de la política educativa dels escolars amb dificultats en el seu aprenentatge.

7. De l'Educació Especial a les Necessitats Educatives Especials

7.1. L'Educació Especial

Com el seu nom indica l'educació especial és i representa quelcom especial, diferent de l'educació ordinària. Però les velles definicions han quedat obsoletes pel pas del temps, i pels nous principis inspiradors que produeixen un canvi a l'interior de la seva conceptualització tradicional.

Els dos grups inicials d'alumnes que sempre havien estat considerats (deficients i no deficients) amb la corresponent educació especial o senzillament educació, ara són superats.

La nova concepció de l'educació especial és normalitzant, integradora, flexible, orientada a refermar la persona amb problemes, allà on estigui per tal que no se senti ni segregada ni marginada, orientant-la cap un estil de vida en el que pugui desplegar la seva autonomia personal. En considerar que les necessitats formen un continu, també l'educació ha de ser considerada com una prestació constant que va des de l'ajuda temporal a l'adaptació permanent.

El concepte d'educació especial es transforma en un de nou molt més ampli i molt més flexible. El gir en el concepte i en la pràctica suposa encarar l'educació especial com atenció a necessitats educatives especials i no com educació d'alumnes deficients.¹⁸

7.2. Les Necessitats Educatives Especials

La transformació del concepte educació especial en el de necessitats educatives especials no és només de nom, sinó que és a partir d'un nou marc que fa referència a un seguit de factors: al·ludeix a una continuïtat, no a categories tancades ni etiquetades; ara es defineix un fenomen, una necessitat.

18 FIERRO, A., "Las necesidades educativas especiales en la reforma educativa: el horizonte de la secundaria", a Siglo Cero, n.135, Maig-Juny 1991.

El nou concepte d'aplicació flexible, es desentén de l'origen de la necessitat, dels seus antecedents, per concentrar-se en l'anàlisi i l'atenció present que la necessitat requereix, perquè ara tota necessitat educativa pot ser abordada com especial. Cada alumne pot tenir necessitats especials, que poden ser enteses com relatives, temporals, interactives. Per aquest motiu aquestes necessitats hauran d'anar lligades a una acció d'adaptació curricular, que faci possible un ensenyament per a cada persona, amb una intervenció educativa determinada. Serà imprescindible també que siguin re-avaluades les necessitats de cada alumne de manera continuada, amb la intervenció de tots els professionals al seu càrrec, els pares i el mateix alumne, si és viable.

Cal que tot això es dugui a terme en el marc de l'escola ordinària, perquè l'escola especial és la millor alternativa, solament, per educar a un tipus d'alumne molt concret; a aquell que, ni tan sols amb la màxima ajuda podria progressar en l'escola ordinària.¹⁹

Tradicionalment la societat en general i el sistema educatiu en particular havien operat de manera excloent amb els alumnes que eren considerats com diferents, apartant-los en estructures paral·leles amb la finalitat de recuperar-los per així integrar-los.²⁰ Però aquesta vella fórmula, amb els nous plantejaments que alberga l'escola ordinària han quedat desfasats, i és per aquest motiu que pren una forta embranzida l'escola ordinària essent el millor vehicle per conduir les necessitats educatives especials de cada persona susceptible de tenir-les.

7.3. De disminuït, a subjecte amb necessitats educatives especials, en el marc de l'escola ordinària

La transformació que rep el concepte d'educació especial arrossega altres modificacions. El nou concepte de necessitats educatives especials no és un terme unívoc, sinó que requereix una explicació concreta per situar-lo en els principis de normalització i integració. Tots aquests canvis en el plantejament de l'educació especial, fan que ara ja no es faci referència a determinats tipus de persones, ni a un conjunt de handicaps més o menys greus, sinó que es converteixen en un conjunt de recursos educatius que ha d'oferir l'escola tenint-los a disposició de tots els alumnes.²¹

Ara el disminuït ja no es considerat com un deficient que per la seva diferència ha de romandre al marge de la normalitat no podent rebre una educació normalitzada dins els canals establerts. Ara la consideració ha variat, tots són diferents a tots i cada un ha de rebre aquella educació el més pertinent possible per a les seves pròpies característiques i aptituds.²²

19 WARNOCK, M., "Informe sobre Necesidades Educativas Especiales", a Siglo Cero, n.130, Juliol-Agost 1990

20 "Informe de la Comissió d'Educació Especial del Govern Basc", a Siglo Cero, n.123, Maig-Juny 1989.

21 MUNTANER, J.J., "Reforma educativa y educación especial", op. cit.

22 MUNTANER, J.J., op. cit.

Tot això serà realitzable si la nova escola, definida com a integradora, respon a les necessitats educatives de tots els alumnes per arribar als objectius fixats, amb una nova metodologia que permeti canvis en l'ensenyament.

Un tractament integrador de l'heterogeneïtat suposa, acceptar la diversitat per afavorir-la i assumir la diferència per desenvolupar en tots els alumnes unes capacitats, partint de la situació personal i les seves referències socioculturals concretes.²³

7.4. La Reforma Educativa

Tot canvi suposa una nova estructuració en base als principis inspiradors que el fomenten. En aquest sentit la reforma, en el camp que ens ocupa, no té solament per objecte l'ordenació o estructura de l'educació, sinó que també ho són els continguts, l'oferta i les oportunitats de l'experiència i aprenentatge que l'escola pugui oferir als seus alumnes. Aquestes oportunitats són més que un programa o un pla d'estudis, perquè van més enllà dels aspectes conceptuals.²⁴

Parlem d'una transformació que és l'adaptació curricular, que engloba tot el que el medi escolar ofereixi als seus alumnes. Són totes les acomodacions que ha d'experimentar el currículum davant de les diferents necessitats plantejades dins d'una aula. El currículum és ara l'element central per dissenyar les respostes a les necessitats educatives especials de cada alumne, és una noció i una pràctica nova per donar compte de les intencions educatives.

La fórmula dels propòsits, projectes o programacions s'aplega en el disseny curricular: què, com, quan ensenyar i què, com i quan avaluar. Mentre que la fase de realització efectiva d'aquest disseny queda sota el nom i el concepte de desenvolupament curricular què, com i quan, de fet, s'ensenyar i s'avalua.²⁵ Aquesta nova nomenclatura que és el Disseny Curricular Base compleix les condicions d'un projecte obert i flexible, que ha de ser prescriptiu per a tots els centres i adaptable alhora a les circumstàncies de cada centre, i a les peculiaritats individuals de cada alumne. En definitiva les adaptacions curriculars són un medi per individualitzar els processos d'ensenyament-aprenentatge, portant-nos a un equilibri real entre el currículum i la diversitat de l'alumnat. Perquè si bé es diu que l'alumnat té dificultats també amb justícia es diu que el professorat les té per no poder adaptar el currículum d'una manera adequada ²⁶.

23 "Informe Comissió País Basc", op. cit.

24 "Las Necesidades Educativas Especiales en la Reforma del Sistema Educativo", Centro Nacional de Recursos para la Educación Especial, Madrid, 1990.

25 FIERRO, A., op. cit.

26 "Informe de la Comissió d'Educació Especial del Govern Basc", op. cit.

7.5. Disposicions legals

El juny del 1987 de la mà del Ministeri d'Educació i Ciència s'elaborà un document que és el "Projecte de Reforma del Sistema Educatiu: Proposta de debat" on s'inclou una proposta de disseny curricular base obert i flexible que ha de trobar concreció en projectes curriculars específics, dels que la comunitat escolar cal que es faci responsable i no l'administració educativa.

Quan a l'educació especial el projecte de reforma del sistema educatiu inclou una modificació important, amb la Llei del 6 de març de 1985, que era la conseqüència educativa de la llei d'Integració Social dels Minusvàlids del 7 d'abril de 1982. Es vol plasmar en el context de la Reforma, la integració educativa d'alumnes minusvàlids, els alumnes que avui tenen necessitats educatives especials ²⁷.

Amb la LOGSE (Llei d'Ordenació General del Sistema Educatiu) s'aconsegueix un repte important des de l'inici de la reforma educativa. Dita llei de l'any 90, a més de reordenar l'educació en etapes, àrees i continguts diferents dels de la llei de l'any 70, introdueix una concepció i una pràctica nova en relació a les necessitats especials. En certa manera aquesta conceptualització ja estava reclamada pel Decret d'Educació Especial de l'any 85, en el que apareixia el terme i el concepte, revolucionaris pel seu temps respecte als conceptes tradicionals de l'Educació Especial. No obstant, el document encara feia referència a disminucions de caràcter físic o mental per marcar l'origen de les esmentades necessitats ²⁸.

En els articles 36 i 37 de la LOGSE sobre educació especial no hi ha cap menció a disminucions, perquè es parla única i exclusivament de necessitats educatives especials, o com també es diu específiques. D'aquesta manera es perd la càrrega ideològica precedent destacant ara, per sobre de tot, l'educació com a tal, a l'interior de la pràctica docent.

Es la mateixa LOGSE la que, recollint el terme de necessitats, ho fa considerant-les com fets temporals o permanents (article 36,1), superant així el terme de disminució permanent que apareixia en l'anterior normativa. Amb aquesta nova disposició l'educació persegueix l'òptim desenvolupament de la personalitat del nen i del jove, amb la finalitat que hi hagi una plena participació en la comunitat allà on es trobi aquest subjecte ²⁹.

Pel que fa a Catalunya la introducció del concepte de necessitats educatives especials ha obligat a modificar els plantejaments en què es fonamentava tradicionalment l'Educació Especial. Aquests canvis han estat sintetitzats en el Decret 117/84 de 17 d'abril, sobre l'ordenació de l'Educació Especial i d'una manera específica en els dos primers articles:

²⁷ MUNTANER, J.J., op. cit.

²⁸ FIERRO, A., op. cit.

²⁹ "Informe de Comissió d'Educació Especial del Govern Basc", op. cit.

"Article primer. - Es consideren subjectes d'Educació Especial tots aquells infants, adolescents o adults que, ja sigui temporalment o d'una forma permanent, requereixin una ajuda pedagògica especial per tal d'assolir convenientment el màxim nivell educatiu d'acord amb llurs capacitats".

"Article segon. - Als efectes d'aquest Decret, l'Educació Especial es concreta en tots aquells mitjans d'ordre personal, tècnic i material posats a disposició del diferents nivells educatius del sistema escolar ordinari, perquè aquest doni ple compliment al dret constitucional d'aquests ciutadans a l'educació".³⁰

8. La integració laboral del col·lectiu amb especials dificultats

El treball és un dret i un deure constitucional. Tothom té dret al treball, a la lliure elecció de professió o ofici, a la promoció a través del treball i a una remuneració suficient per a satisfer les seves necessitats i les de la seva família.

Això vol dir que, no pel fet de ser diferent, hom no tingui el mateix dret que un altre a poder ocupar un lloc de treball. La diferència no invalida per l'ocupació laboral, sinó que posa de manifest la necessitat de la diversitat de llocs de treball per poder cobrir les necessitats de cada treballador, sigui quina sigui la seva condició.

A partir de l'Estatut d'Autonomia aprovat l'any 1979 correspon a la Generalitat, i d'acord amb els articles 38, 131 i 149.1 de la Constitució, la planificació de l'activitat econòmica de Catalunya i de l'execució de la legislació de l'Estat en matèria laboral, assumint les facultats, les competències i els serveis que en aquest àmbit i pel que fa l'execució té actualment l'Estat.

Així doncs avui, la Comunitat Autònoma de Catalunya, a partir d'aquestes transferències, per medi de la Generalitat de i en concret el seu Departament de Treball és el que haurà de dur a terme les actuacions necessàries per tal que tots els ciutadans en edat activa duguin a terme el seu dret i el seu deure de treball amb independència de qualsevol condició que els pugui diferenciar.

La normativa que ho materialitza és la següent:

DECRET 15/89 de 13 de març: D'integració de treballadors amb especials dificultats dins el mercat de treball. Facilitar la integració laboral, mitjançant la incentivació d'accions com l'orientació, la formació, la readaptació professional i l'ocupació, dels col·lectius: a) amb disminucions físiques, psíquiques o sensorials; b) drogaaddictes en procés de rehabilitació; c) ex-drogaaddictes; d) penats en règim obert o aquells als quals els resti menys d'un any per progressar a règim obert; e) ex-interns dels centres penitenciaris alliberats en el termini anterior

³⁰ La resposta a les Necessitats Educatives Especials dels alumnes a l'Ensenyament Infantil i Obligatori, Documents d'Educació Especial, 13.

a un any; f) persones en situació de marginació laboral; g) aturats de llarga durada; h) aturats més grans de 45 anys.

DECRET 204/1990 de 30 de juliol pel qual es modifica el DECRET 45/1989 de 13 de març d'integració de treballadors amb especials dificultats dins del mercat de treball. Facilitar la integració laboral mitjançant la incentivació d'actuacions com l'orientació professional i l'ocupació dels col·lectius que es recullen en el decret anteriorment citat.

REIAL DECRET 1576/1991 de 18 de març: De traspàs de funcions i serveis de l'Estat a la Generalitat de Catalunya en matèria de programes d'ajut a la creació de nous llocs de treball. Amb anterioritat el Reial Decret 1666/1980, de 31 de juliol, determinava les normes i el procediment al qual s'havien d'ajustar els traspassos de funcions i serveis de l'Estat a la Generalitat de Catalunya.

REIAL DECRET 1577/1991 de 18 d'octubre: Del traspàs de la gestió de la formació professional ocupacional a la Generalitat de Catalunya, assumint en matèria de gestió la formació professional ocupacional que desenvolupava l'Administració de l'Estat.

ORDRE de 19 de febrer de 1992 de Regulació dels Plans d'Ocupació que el Departament de Treball desplega en col·laboració amb els ajuntaments i amb les entitats sense finalitat de lucre que promou la Direcció General d'Ocupació del Departament de Treball durant l'any 1992.

8.1. Integració laboral de treballadors amb disminució

Molts llocs de treball poden ser ocupats perfectament per persones que tinguin algun tipus de disminució ja sigui física, psíquica o sensorial. Són col·lectius amb especials dificultats i les institucions ofereixen ajudes que facilitin la integració laboral d'aquestes persones considerades minusvàlides.

Segons la llei 13/82 les empreses públiques que contractin un nombre de treballadors fixos que excedeixi de 50, estaran obligades a contractar un nombre de treballadors minusvàlids no inferior al 2% de la plantilla. Amb aquesta normativa es posa de manifest l'obligatorietat que tenen les empreses per contractar minusvàlids.

Tanmateix les empreses que contractin a persones amb disminució gaudiran d'una sèrie d'avantatges (RD 1992/84, RD 1618/1990):

a) Quant als contractes de formació: 1. En el contracte de formació de treballadors minusvàlids, no s'aplicarà el límit màxim dels 20 anys d'edat, i 2. La duració temporal serà entre un mínim de 3 mesos i un màxim de 3 anys.

b) Quant als incentius a les empreses: Descomptes en les contingències de la quota empresarial a la Seguretat Social per cada treballador contractat.

c) Quant als contractes indefinits (RD 1451/83, OM 15-II-91, Llei 31/1990): Les empreses seran incentivades amb subvencions i bonificacions de les quotes empresarials.

d) Quant a les mesures per facilitar l'auto-ocupació: Els treballadors minusvàlids desocupats que desitgin constituir-se en treballadors autònoms podran rebre subvencions (OM 15-II-1991, R 21-V-1990).

e) Quant a centres especials de treball (Llei 13/1982, RD 1368/85, OM 21-II-86, OM 15-II-91): Els centres especials de treball són aquells que tenen com a objectiu principal participar regularment en les operacions de mercat. Han d'assegurar l'ocupació remunerada i la prestació de serveis d'ajustament personal i social que requereixin llurs treballadors minusvàlids. La plantilla haurà d'estar constituïda per treballadors minusvàlids inscrits a l'Oficina d'Ocupació. Aquests centres gaudiran també de subvencions i bonificacions.

També hi haurà altres ajuts adreçats a la integració laboral de persones amb disminució (OM 15-II-91, D 45/1989, D 204/1990): 1) Subvencions per adaptació de llocs de treball i eliminació de barreres arquitectòniques; 2) Informació professional per a facilitar la integració laboral; 3) Estudi individualitzat de les diferents aptituds, preferències i capacitats per a una millor orientació professional; 4) Formació professional-ocupacional orientada a possibilitar el coneixement o el perfeccionament d'una especialitat laboral; i 5) Adaptació i reciclatge professional de les persones amb disminució per millorar l'accés al món del treball.

8.2. Programes de Formació i Treball

La Direcció General d'Ocupació del Departament de Treball fixa tot allò que fa referència, tal com el seu nom indica, a la Formació per accedir a un determinat lloc de treball.

Centre d'informació professional: Són centres oberts al públic on es pot trobar àmplia informació sobre diversos aspectes relacionats amb l'àmbit formatiu i laboral.

Orientació Professional: Es una activitat que té per objecte proporcionar a les persones sobre les quals actua recursos per dirigir amb més possibilitats d'èxit el seu futur professional a través d'un millor coneixement d'ell mateix i de les alternatives que ofereix el mercat laboral.

Plans d'Ocupació amb Ajuntaments: En col.laboració amb els ajuntaments atorguen subvencions a aquells ajuntaments de Catalunya que promoguin projectes d'ocupació amb l'objectiu d'aconseguir la integració laboral dels seus participants en les accions i millorar les seves possibilitats per accedir a l'ocupació estable.

Plans d'Ocupació amb entitats sense finalitat de lucre: Amb la finalitat d'oferir un lloc de treball a persones amb especials dificultats de col.locació que els faciliti la seva incorporació al món laboral. Es dóna prioritat als col.lectius amb especials dificultats d'inserció en el món del treball com ara persones amb disminucions psíquiques, físiques i sensorials, persones en situació de

marginació socio-laboral, dones aturades no subsidiades i amb càrregues familiars i aturats de llarga durada.

Formació Ocupacional: Són cursos dirigits a la preparació de treballadors per accedir a una ocupació o per promocionar-se en un lloc de treball. S'organitzen en funció de les necessitats dels sectors productius en què incideix i tenint en compte les característiques dels treballadors assistents. Les accions formatives es desenvolupen en el marc de quatre grans programes: accions de xoc, formació per a aprenents, reciclatge de treballadors i formació per a aturats.

Inserció de col·lectius amb especials dificultats: Es duen a terme programes adreçats a individus amb problemes de marginació laboral com són disminuïts psíquics, físics o sensorials, ex-drogaaddictes, interns en centres penitenciaris, aturats de llarga durada o de més de 45 anys, determinats col·lectius de dones... A aquestes persones en funció de la seva problemàtica específica se'ls ofereix orientació professional, informació, formació ocupacional o de reciclatge i se'ls facilita l'obtenció d'un lloc de treball.

8.3. Pla Interdepartamental d'Integració Laboral de les Persones amb Disminució (PIILD)

El PIILD va ser aprovat per acord del Consell Executiu de la Generalitat de Catalunya el 20 de juny de 1990.

Constitueix l'eix entorn el qual gira l'actuació del govern de la Generalitat pel que fa a la integració laboral de les persones amb disminució. I suposa un mitjà privilegiat d'intercanvi d'opinions i col·laboració entre el teixit social i el govern de la Generalitat de Catalunya.

Entre d'altres accions el seu desplegament comprèn les següents tasques:

Informació i assessorament: El centre de referència és el Sírius que ofereix informació i orientació; posar a l'abast del públic documentació especialitzada; exposar ajudes tècniques; impulsar, promoure i coordinar iniciatives i programes; i fer el seguiment de programes europeus.

Va adreçat a col·lectius de persones amb disminució en entitats d'iniciativa social; professionals que treballen en el camp de la disminució i altres que hi tinguin vinculació; i entitats i serveis d'àmbit públic, propis de la Generalitat o altres administracions, i de l'àmbit privat.

Existeixen també els Centres d'Informació Professional (CIP), són oberts al públic on es pot trobar informació sobre diversos aspectes relacionats amb l'àmbit formatiu i laboral.

Orientació professional i laboral: Es duen a terme reunions de treball a tots els centres públics d'educació especial amb la finalitat de replantejar l'orientació general del currículum dels alumnes majors de 14 anys.

Hi ha constituït un grup de treball amb professors de les experiències de formació professional especial existents a tot Catalunya, amb la finalitat d'estudiar la reconversió d'aquestes experiències en la perspectiva del nou sistema educatiu.

Coordinació interdepartamental: Existeix una línia de treball concretada a través del grup de seguiment del PIILD, integrat per representants dels Departament d'Ensenyament, Treball i Benestar Social. Aquest grup estudia les possibilitats de coordinació dels diferents equips que tenen incidència sobre l'orientació escolar i professional de les persones amb disminució. Existeix paral·lelament una Comissió Interdepartamental de Seguiment del Pla (CILD), atès que les actuacions en integració laboral giren actualment a l'entorn del present Pla.

Formació professional: Tot i que resta pendent la regulació de la Formació Professional de grau mitjà (mòduls professionals), en aquests moments s'està promocionant diverses experiències d'integració d'alumnes amb greus disminucions en instituts de formació professional. Aquestes experiències donen continuïtat a la integració d'aquests alumnes en centres d'ensenyament primari. Igualment es desenvolupa un programa d'actuacions en instituts de formació professional que implica profundes modificacions en aspectes curriculars i organitzatius a fi de fer possible una estructura adequada d'atenció a les diverses necessitats dels alumnes, inclosos els alumnes amb disminucions.

Formació ocupacional: Atesa la necessitat de mantenir i potenciar les accions de formació ocupacional per a treballadors adreçades a la seva qualificació, perfeccionament i reciclatge professional, la Direcció General d'Ocupació del Departament de Treball, desplega cursos de formació ocupacional programats per a la preparació de treballadors. Aquests cursos s'organitzen en funció de les necessitats dels sectors productius en que incideixen i tenint en compte les necessitats dels treballadors existents.

Per afrontar les majors dificultats amb que es troben determinats col·lectius per accedir a una ocupació hi ha programes adreçats al col·lectiu de persones amb dificultats d'inserció laboral.

Centre d'atenció a disminuïts: L'EVO és un equip especialitzat en aspectes de valoració laboral. En aquests moments, però, la seva actuació resta absorbida per la valoració d'usuaris de centre ocupacional.

Integració laboral: Per ordre del Departament de Benestar Social, es creen els Serveis Socials de suport a la Integració Laboral de Persones amb Disminució (SIIL). El desenvolupament, però d'aquesta modalitat quedarà reflectit normativament quan es procedeixi a la revisió de l'Ordre de creació del SIIL, revisió que, preceptivament, s'ha de realitzar amb motiu de les darreres transferències de gestió dels programes de suport a la integració laboral de les persones amb disminució.

Hi ha establert Plans d'Ocupació en col·laboració amb els Ajuntaments destinats a atorgar subvencions a aquells Ajuntaments de Catalunya que promoguin projectes d'ocupació amb l'objectiu d'aconseguir la integració laboral dels participants de les accions i millorar les seves

possibilitats per accedir a una ocupació estable. Aquests plans van destinats, principalment, a la integració de les persones que es troben amb més dificultats per incorporar-se al mercat de treball, especialment: disminuïts, persones en situació de marginació socio-laboral, dones aturades no subsidiades i aturats majors de 45 anys o menors de 25 anys amb baixa qualificació professional o formativa. Sempre es donarà prioritat a aquelles actuacions en què intervinguin diversos Ajuntaments o estiguin coordinades pels Consells Comarcals corresponents.

De la mateixa manera s'han establert uns plans d'ocupació amb entitats sense finalitat de lucre, donant prioritat a aquells col·lectius amb especials dificultats d'inserció en el mercat de treball.

També de característiques similars hi ha plans d'actuació per a la integració de treballadors amb caràcter autònom o a l'administració pública.

Programes sectorials específics: Són programes que es desenvolupen puntualment amb persones amb dificultats d'inserció en el món del treball. Hi ha programes per a malalts mentals i persones amb disminució amb col·laboració amb l'ONCE.

II. ELS "LÍMIT" EN EL CONTEXT DE CATALUNYA

Aquesta segona part es troba al centre de la nostra anàlisi; és simplement la síntesi i la coherència del discurs de moltes i diverses persones, com a fruit d'unes quantes hores de conversa, basant-nos amb la seva estreta vinculació per un motiu o altre amb el tema que estem tractant. Es concretament el que se'n diu el treball de camp.

Podem dir que els continguts d'aquest apartat no són veritablement nostres. Només l'aspecte formal és obra nostra: la compartimentació i divisió dels apartats, la seqüència lògica dels discursos i l'ordenació coherent de les idees. I prou. Els continguts del que aquí s'exposa, amb les seves lògiques i les seves contradiccions, són dels nostres interlocutors i informants que tan amablement han accedit a col·laborar desinteressadament en aquesta recerca.

I, amb qui hem parlat? Primerament, amb instàncies diverses del Departament d'Ensenyament i del Departament de Treball de la Generalitat de Catalunya i amb experts de la Delegació Ministerial d'Ensenyament a Catalunya. També ho hem fet amb responsables de la formació professional adaptada de tres centres diversos de casa nostra. Un tercer grup de persones el constitueixen els pares afectats pel problema del límit i amb grups diversos d'alumnes de l'escola especial i de la formació professional adaptada.

Paral·lelament i sense proposar-nos-ho deliberadament, hem tingut l'oportunitat de visitar alguns centres i, per tant, de parlar de manera informal amb moltes i diverses persones directament vinculades amb la problemàtica. Tot ha estat aprofitat per a la producció de la construcció social d'aquesta realitat i per a resoldre els nombrosos dubtes i interrogants que se'ns anaven plantejant a mesura que avançàvem en el nostre coneixement.

Per a cada grup específic de persones hem hagut de preparar acuradament el guió de la temàtica del que preteníem saber; sempre era diferent segons el tipus de vinculació que tenia la tipologia del grup de referència amb la problemàtica específica que volíem saber. Els guions es dirigien a l'àmbit competencial de cadascú i per nosaltres cada discurs era un discurs de veritat, de cap manera entràvem en el judici de la certesa o l'error de les afirmacions que aquí s'exposen. Cada informant és alhora un actor i un testimoni del que s'està produint en aquesta realitat del retard límit.

La fidelitat al llenguatge i a la semàntica ens ha aconsellat la conveniència de gravar les converses en cinta magnetofònica per a fer-ne una transcripció quasi literal per respecte a la paraula dels nostres informants a qui, també per respecte, preferim deixar en l'anonimat.

Sempre hem pensat que les fonts informatives del sociòleg no es poden de cap manera simplificar; no s'aconsegueix la coherència global i totalitzadora d'una realitat social sense fer recurs a una multiplicitat d'informacions que provenen de fonts documentals o de fonts vives, de reports escrits o verbalitzacions concretes d'una determinada problemàtica social.

Aquesta necessària diversitat de procedència no indica per si mateixa cap mena de prioritació o jerarquia de les unes sobre les altres; cadascuna d'elles té els seus avantatges i inconvenients. Els camins a seguir seran sempre dictats per l'objecte d'estudi i la seva construcció teòrica subseqüent amb una voluntat ferma de diversificar-ne l'accés fent ús d'una forta imaginació metodològica.

L'objecte d'estudi, el noi o la noia amb retard límit, ens obligava a prescindir de les fonts documentals estadístiques puix que són pràcticament inexistents si no és en forma estimativa i, per tant, havíem de canalitzar els nostres esforços bàsicament vers les fonts vives que permeten viabilitzar un discurs sobre la problemàtica que estem estudiant, tot i la presència d'aspectes contradictoris.

Calia diversificar-ne la seva procedència i és per això que ens hem mogut des del món administratiu fortament normativitzat per causa de la responsabilitat pública de la seva intervenció sobre la problemàtica, fins a l'afectació directe del problema, tot passant pels qui des de fa anys intervenen directament en l'acció social, educativa i laboral esdevinguts, segurament que sense premeditació, veritables experts en el tema.

Hem acabat parlant amb moltes persones des de diverses mirades i hem acabat descobrint algunes constants o repeticions i no poques contradiccions o parers diversos; és el conjunt el que permet donar llum a l'escrit que segueix.

No ens podem callar la necessitat de sortir al pas davant la més que probable acusació de subjectivisme: per què aquestes persones i no unes altres? No hi ha el risc d'haver deixat al marge algun àmbit de coneixement d'aquesta realitat?

El pitjor que es pot dir d'un sociòleg és que el que està fent és pur periodisme o literatura. El retardat límit i el món que l'envolta ha estat pres per nosaltres com un fenomen social total on intervenen molts i diversos agents del món pedagògic i laboral, de la intervenció pública i administrativa, de l'afectació directa, de l'expert format i conreat en la pràctica diària... Si l'objecte d'estudi és únic (el retardat mental), els camps d'intervenció són múltiples i complexos.

Hom resta absolutament tranquil metodològicament parlant quan s'adona que el discurs, àdhuc en els seus aspectes contradictoris, té una coherència i quan contempla com van aflorant unes constants, uns fenòmens que es repeteixen, unes lleis sociològiques que permeten dibuixar amb certa precisió el panorama en el qual es troba immers aquest nostre objecte d'estudi. Des d'aleshores eixamplar el ventall dels nostres interlocutors seria interessant per a la formulació de determinats matisos al discurs; però de cap manera per a modificar-ne la seva línia. Amb això volem dir que tenim la humil i modesta pretensió d'haver atès una certa saturació i, per tant, que el que aquí s'exposa com a resultat de les converses és una veritat social inqüestionable i verificable en la realitat empírica.

Com dèiem més amunt, intentem desaparèixer per a donar pas a un discurs de veritat que, no essent nostre, posa sobre la taula la difícil identitat social del retardat mental límit a casa nostra.

1. Les característiques del col.lectiu

1.1. La seva identificació

Molt sovint parlem de disminució física o psíquica i la realitat d'aquests conceptes s'identifica de manera superficial i sense massa precisió en els termes. De totes maneres, quan es parla del "límit" o del que se'n diu el "bordeline", amb quin barem es pot dir que aquesta persona entra dintre del col.lectiu? Moltes vegades s'hi afegeixen disminucions socials que impedeixen una concreta tipificació en un conjunt de característiques únicament orgàniques.

Aquest és un dels temes fonamentals que tenen plantejats les associacions de persones amb disminució: el no reconeixement com a "disminuït" a persones que efectivament pateixen d'una determinada disminució. Aquest és un problema veritablement difícil de resoldre.

Ni en el desplegament de la LISMI ni en la normativa posterior, pràcticament s'ha tingut en compte l'existència dels límits perquè, quins criteris hi ha per dir que aquesta persona és un límit i aquesta altra no? On queda fixat el llistó?

Des dels CAD (Centre d'Atenció als Disminuïts) s'homologuen clarament dues situacions:

a) La prestació d'un subsidi per antecedents normatius de la mateixa llei de reconeixement i que donaven dret a uns determinats subsidis que la nova llei respecta. Aquesta no suposa una pèrdua de protecció pels qui tenien una prestació de tres mil pessetes mensuals per "subnormalitat" i, encara que no sigui cert, donarà dret a una consideració d'atencions com si s'arribés a un 33% de disminució que és on s'ha establert el llistó que donarà uns determinats drets.

b) Les invalideses permanents.

Pel que fa als qui estan sota de la quota de 70 de coeficient intel.lectual (CI), n'hi ha que són clarament disminuïts (entre el 16 i el 49 de CI) i pel que fa als lleugers (entre el 51 i el 69 de CI) els professionals els acaben reconeixent efectivament com a tals. Però la gran dificultat pels CAD resideix en el col.lectiu dels límits, en la franja que es troba entre el 70 i el 80 de CI. El gran problema, aleshores, és la diferència que hi ha entre els que es troben a 69 i 70 de CI.

La valoració que es realitza des dels CAD es revisa cada dos anys i és susceptible sempre d'ésser modificada en el moment que es produeixi un canvi en la persona.

I no solament es té en compte el CI, sinó que també hi ha una part de valoració social; és a dir, els factors socials que puguin agreujar una determinada situació. Concretament, quan una persona ja és valorada i reconeguda amb un 25 de disminució, aquesta valoració social pot arribar a sumar 15 punts més.

Aquesta consideració no juga en el cas del límit perquè normalment es mou entre el 0 i el 15% de disminució; per tant, en la ponderació dels límits, per molt dolenta que sigui la situació familiar, no compta per a res.

Les valoracions de disminució es realitzen a partir d'entrevistes, d'exploracions clíniques i de proves objectives. Pels coeficients d'intel·ligència baixos s'empren escales de mesura de la intel·ligència reconegudes internacionalment. I es considera que ja dona un nivell d'intel·ligència que és un fidel indicador del que és un límit.

El procediment rep les crítiques més dures per part de l'associacionisme que no es conforma amb els criteris absolutistes i quantificadors d'una problemàtica difícilment quantificable.

"És una de les batalles nostres amb la Generalitat la de fer-los modificar aquest tema dels reconeixements. A qui es reconeix veritablement? Han d'entendre que els nanos amb més d'un 50 de CI difícilment seran productius".

La crítica s'inicia denunciant la relativitat de l'alçada on s'ha col·locat el llistó perquè, a mesura que vas ampliant el camp, se't multiplica el nombre de persones que cal atendre. Aleshores, és un problema normatiu, tant els sistemes de reconeixement com el mateix control dels reconeixements. En contrast amb altres països que demanen la col·laboració dels afectats i les seves associacions, aquí es fa burocràticament: els papers, la normativa.

Els CAD estan convençuts ja que aquestes persones no són productives; però com que la normativa no ho diu... Això fa que la realitat vagi per un cantó i la normativa per un altre.

"No es reconeix els límits perquè el sistema és estàtic; fan unes proves assegurats i, si el nano ha estat escolaritzat i ha tingut tota una sèrie de recursos, es diu en aquelles proves. Però això no vol dir que aquell nano tingui iniciativa i disposi del que és més fonamental i necessari. Acaba essent més avantatjós ésser analfabet perquè serà una facilitat pel reconeixement d'una deficiència".

El problema que hi veuen és, sobretot, entorn als barems que es fan servir, perquè en CAD diferents les valoracions també ho poden ésser. El més terrible és que hi ha circulars internes del mateix Departament i que la consideració final pot dependre de cada cap. Hom creu fonamentada la sospita que no interessa conèixer la realitat.

"A mi m'ho han dit: "és que la seva filla no és suficientment tonta, sap?". Estem en el terreny que no és de ningú i ens ho han dit clarament: o són profunds o són normals. Els nostre cas políticament no és rendible i no ens toca més que buscar-nos la vida".

El que es reivindica és que la valoració es faci entre els EAP (Equip d'Assessorament Psicopedagògic) i els CAD i que es tingui en compte l'història de la persona.

La impressió de subjectivitat que tenen els familiars es troba, segons l'administració, en el punt límit entre el 69 i el 70 de CI, perquè els de 70 ja no són lleugers i, per altra banda, les circulars internes que poden donar la impressió que el reconeixement acaba essent una opció política, només és cert pels lleugers.

"A nivell intern s'ha fet disminuir el lleuger tot i que potser no ho sigui; però s'ha decidit que efectivament ho sigui".

La valoració que fa el Departament d'Ensenyament no té res a veure amb el reconeixement de la disminució. Les valoracions en termes de síndromes o nivells que es fan des del punt de vista sanitari, psicològic o social, des del Departament d'Ensenyament no tenen sentit perquè el que es mira són les capacitats i possibilitats d'assolir un determinat alumne el màxim nivell escolar d'acord amb un currículum únic.

"Ja fa anys que hem trencat amb aquestes classificacions; considerem que hi ha alumnes amb necessitats educatives especials, uns més greus i altres més lleus, més o menys complexes, i això ve reflectit en els programes que s'han d'aplicar. El tema és: com adequem el programa o currículum ordinari a aquests nanos?".

El Departament d'Ensenyament detecta els problemes més greus en el procés de matriculació i per mitjà d'una coordinació amb els diferents equips que intervenen, els CAD, els centres d'estimulació precoç, a través dels Serveis Socials o de Sanitat, etc. S'aplega la documentació en els EAP i, quan els afectats per una disminució greu arriben al sistema escolar, és ja més un procés que un acte.

No totes les deteccions es fan quan els infants són petits, com el cas de l'accidentat o del lleuger, en els quals es pot detectar una problemàtica als sis anys, als onze o més tard. Aleshores, si el tutor no se'n surt, intervé l'EAP que decideix què és el que pot fer aquest alumne. Se l'ha de preparar per a què, quan acabi l'escolaritat, estigui preparat el màxim; no s'ha d'esperar els 16 anys per a treballar-hi. Hi participa l'inspector i es fa un dictamen seriós de l'alumne concret (descoberta d'un mateix, grau d'ajut que necessita, etc.), perquè la valoració varia molt d'un alumne a un altre. I el que costa més és que hi participin els pares.

"Estem intentant que no s'esperi tan tard a fer la detecció; perquè una mica de prevenció també és bona".

El Departament d'Ensenyament no té la dificultat de saber qui defineix el problema; el que intenta és respondre a un dret constitucional: el de l'ensenyament.

"Quan un nano compleix sis anys, ens és igual com sigui, perquè té una dret d'anar a l'escola i tenim el deure de respondre a aquest dret. No tenim problema".

No es poden agafar des del Departament d'Ensenyament categories i classificacions d'origen mèdic; si es vol mesurar una àrea, no es poden fer servir litres, hi ha d'haver una mesura per a cada cosa. Per qüestions socials, pedagògiques, d'atencions laborals les categoritzacions mèdiques no serveixen.

"Hauríem de definir tot el que suposa integració. La definició o etiologia no ens serveix per a res".

Mentrestant, el problema de definició encara existeix perquè, com diu la mateixa administració,

"Els que estan a la banda baixa del límits i els que estan a la banda alta dels lleugers són els que no se sap on estan i això sí que és un criteri professional".

Tot el tema de l'administració és veure quina patologia té i en quin grup se'l col·loca i el tècnic que fa el reconeixement decidirà si està a la franja alta o baixa d'un grup; però mai es podrà sortir del grup I el problema dels límits és que estan fora del tant per cent de disminució, tot i que se'ls reconegui el màxim.

"Són molts els que es troben en aquesta situació; gent amb una problemàtica, amb una discapacitat; però no la suficient per a ésser considerada legalment com a disminuït i accedir als avantatges que dona el certificat legal de disminució".

Així les coses, el deficient límit es troba en un espai incòmode que no és de ningú. Té poca capacitat, però en té de capacitat, té poca autonomia, però en té d'autonomia; en definitiva té una incapacitació no reconeguda. Per la via laboral són els que teòricament tenen més recursos i possibilitats; el fet de no tenir un reconeixement, fa que ho tinguin més difícil.

Les associacions pressionen per a què els donin el reconeixement del 33% de reconeixement; però és un camp relliscós i molt problemàtic.

Quan són molt petits és molt difícil saber si aquella persona serà un límit i àdhuc des de l'administració s'estaria disposat a fer una valoració provisional; però les deteccions es fan als quatre anys, després als sis i, posteriorment, es passa ja als catorze o setze anys. Per les instàncies del Departament d'Ensenyament, és al final d'un procés que es defineix una determinada situació com a conseqüència d'un programa i no d'una classificació nosològica.

"Es posi on es posi el llistó et trobes amb una gent que no és carn ni peix i els que es troben a la franja transitòria difícilment seran considerades com persones necessitades d'una atenció especial".

I segurament que el més difícil és saber exactament quants són perquè, entre els nois i noies que van a l'escola i els avis, hom s'adona que a mesura que passen els anys desapareixen els disminuïts. Pel que fa als primers, hi ha un percentatge fix; però els segons són movibles perquè, a partir dels 65 anys, estadísticament desapareixen tot i ésser deficientes, perquè pateixen les deficiències pròpies de la senilitat; no és que s'hagin curat.

El Mapa de Serveis Socials de Catalunya estimava una població adulta deficient d'unes 20.000 persones i de reconeguts només n'hi ha 5.000 (6.000 considerant també els profunds); hi manca molta població. Aquesta diferència la constitueixen efectivament els límits?

La indefinició existencial del límits i la seva manca de categorització produeix unes conseqüències que han estat, ara sí, tipificades de la manera següent.

La primera és que "no hi ha mitjans ni solucions" i "no es pot acollir a cap avantatge o dret".

La segona és la dificultat de trobar una base bibliogràfica, perquè "sempre que es parla del col·lectiu dels disminuïts, s'està al·ludint als qui no són límits".

La tercera és que la societat no els hi ofereix una sortida de formació perquè "no és considerat com a persona que necessita atencions especials".

La quarta és que quan han de fer el servei militar "són cridats igual que els altres".

La cinquena és que no es disposa "d'avantatges rehabilitadors".

"Els que són a la frontera, ben cuidats s'hi mantenen i mal cuidats fan extraordinàries regressions".

I la darrera referida al treball, és que d'una banda "l'empresari no es pot acollir als avantatges de la contractació d'un deficient, perquè els límits no en són" i no se'ls reconeix com a tals si han assolit integrar-se al mercat ordinari de treball.

El quadre no pot ésser més desolador.

És per això que les reivindicacions més sovintejades per part de l'associacionisme són les de "delimitar bé el camp per difícil que sigui",

"L'estat hauria de tenir en compte tres classes de persones: el retardat, l'especial i el normal. No ignorar l'especial com ara, que no està a cap lloc".

i trencar el mite de la frontera amb el discurs que li dona suport: "ets normal per tot el que ens costa, ets deficient per tot el que ens beneficia",

"La integració del límit és possible; però quan arriba l'hora del treball es troba marginat de tot el que el pugui beneficiar".

1.2. Vers un perfil de la persona "límit"

La representació o la imatge social que desprèn el "límit" és la d'una aparença normalitzada; això fa que se'n faci una lectura negativa de la seva incapacitat: és un noi gandul, un incapaç. Hi ha la dificultat de comprendre externament la seva incapacitat.

Quan l'aparença de la deficiència de la persona és més ostensible i greu, no és difícil trobar una comprensió i una col.laboració fent un acte de paciència i tendint a valorar més el que és positiu que el que és negatiu ("diràs el que vulguis; però això m'ho ha fet molt bé").

El límit, en canvi, és aquell que no és diferenciable a primer cop d'ull i àdhuc s'hi pot arribar a mantenir una certa conversa. Aleshores, en qualsevol actitud negativa, se sol dir: "aquest nano és útil quan vol". Costa molt, àdhuc als mateixos pares, que s'entengui que el límit té unes deficiències.

"Acaba essent més fàcil l'acceptació d'una persona amb síndrome de Down; al límit no se li consent el més petit error: és un gandul, un tímid, una persona amb poca iniciativa, i s'acaba dient: té molta cara perquè, si no li dic, no fa res".

Aquest col.lectiu ha millorat el seu físic i ara més que mai se'ls identifica poc; la gent el veu normal, és un jove amb una aparença corrent i acaba sense saber on anar perquè no se li tenen massa consideracions.

El veritable perfil d'aquesta persona és que planteja un retard manifest, un comportament adaptatiu especial, tant en l'aprenentatge escolar com en la seva vida ordinària. No és només un problema puntual amb una matèria; la característica comuna és la dificultat a tota mena d'aprenentatges.

Les seves reaccions són lentes, presenten trets d'immaduresa; s'han plantat als 15 anys sense saber llegir ni escriure, sense tenir un mínim per tirar endavant; els hi manca un nivell d'instruments bàsics (llenguatge, càlcul, lectura...); els empresaris no els volen perquè se'ls hi ha d'estar a sobre i necessiten algú que els vagi dient què és el que ha de fer; no s'integren laboralment sense l'ajuda de professionals sense els quals no poden donar un mínim rendiment;

el seu comportament és més lliberal i més desinhibit perquè no saben on és la frontera de saber fins a on poden arribar, dir o fer; solen tenir problemes de psicomotricitat; frenen iniciatives que els impulsarien a fer coses perquè els costa molt d'obrir-se volent sempre que algú conegut estigui al seu costat per poder tenir un mínim de seguretat; no poden suportar que se'ls doni quatre ordres continuades per la gran dificultat d'assimilació i de suport continuat;... Les característiques de personalitat es fan inacabables.

Aquesta conversa entre pares afectats ens sembla prou il·lustrativa del que acabem de descriure.

"-Potser el millor seria que haguessin freqüentat un esplai de petits. El meu, per exemple, és molt introvertit; però hi ha coses que li agraden molt i, en canvi, li costa un ronyó sortir de casa.

-No això no és cert. Jo el vaig apuntar a un esplai de petit amb nens normals i, aleshores no tenia cap problema i els caps estaven encantats amb ell. Quan sortien era qui transportava les tendes de campanya i el que clavava els ganxos. Però quan va arribar l'època de BUP i tenien 15 o 16 anys que els nois i noies són més autònoms, es reunien i parlaven de noies i de coses seves. I el noi de cop i volta va dir que no hi volia anar; va passar un any "com sí, com sa" i després ja va deixar d'anar-hi.

-Sempre he pensat que al meu fill li hagués pogut anar bé. Penso que tindria tres, quatre o més amics i sortiria amb ells i s'ho passaria bé. Ara se m'ha tancat a casa i d'aquí no en surt. L'única cosa que el fa sortir de casa és l'esport, exactament el futbol; està en el campionat de l'escola i li agrada amb bogeria.

-El de casa es nega a sortir; només ho fa per anar a buscar el pa i el diari i per res més.

-Disfruta anant a fer "recados" i vol anar-hi ell tot sol sense que ningú l'acompanyi.

-La meua va anar a recollir un abric a uns magatzems al centre de Barcelona agafant el metro, l'autobús i el que fes falta. Seguia les indicacions prèvies que se li havien donat. Portava els diners i la calculadora; tot ho fa sempre amb la calculadora: el que cobra, el que torna, el que porta. No ho sap fer si no és amb la calculadora.

-El de casa se'n va buscar un jersei que li agrada i sap molt bé on ha d'anar a buscar-lo. Es mou per tot Barcelona i no és cap problema. De totes maneres li costa molt decidir-se.

-Fa molts anys que volia fer esport i me'n vaig anar allà on van indicar de l'ajuntament i em van dir que tenien dos equips titulars i un de suplent. Tot seguit vaig veure que el que els interessava era fer una cantera amb nens que juguessin; però el que hi va amb problemes per moure's, no toca massa bé la pilota".

Sembla que es tracta de nanos molt conscients del seu fracàs a l'escola; coneixen els seus dèficits i les seves capacitats. Però quan aconsegueixen fer alguna cosa per ells mateixos, poden arribar a retrobar l'autoestimació perduda. I ho veuen a la pràctica: un tros de fang es converteix en un cendrer i això és una autosatisfacció. És per això que la seva educació es fa a través de processos petits.

Quan més autonomia se'ls hi dona, més possibilitats tenen de realització en l'entorn social; van entrant dintre la roda social tot i que s'adonen que la seva situació és diferent de la de les altres persones, el teixit de la seva història és diferent. Això és causa de patacades, i pateixen; les seves dificultats són més agudes que les d'una persona normal. La seva vida ordinària no és igual que la dels altres nanos de la seva edat.

"El meu fill es relaciona amb tothom, tant grans com joves. Va a una acadèmia a aprendre anglès, fa comptabilitat, practica l'esport de la natació; però un dia a la setmana va a una psicòloga".

I el més paradoxal és que aquest col·lectiu, quan vol prendre part en activitats fetes pels disminuïts, se'n adona també que es troba diferent, que no és el mateix nivell que el seu i àdhuc acaba essent rebutjat. No s'hi sent bé ni entre els disminuïts, ni entre els normals; no sap on anar.

"Quan han acabat l'escola, com que aquí ens hem ocupat d'ells, segueixen venint perquè aquí s'hi troben acollits".

Un tema certament difícil, molt més del que es veu o del que es coneix, és la relació entre els diferents sexes. Si és difícil i divers per la societat, amb nanos problemàtics i complexos encara ho és més.

Segurament que entenen les coses d'una manera molt diferent; però hi ha una obsessió des dels 14 anys que porta a inventar. Els nanos normals saben on és la frontera, el que han de dir i el que no han de dir; en canvi, el límit no ho ha sabut mai això.

"No sé si era conscient del que feia o deia i, a vegades, li dèiem: què passa? què vols? No sé fins a quin punt ho tenia clar. Sabia que deia

alguna cosa; però no sabia què. Només sé que es queda dintre de casa i que no té amics ni amistats de fora. Es tanca molt amb la seva vida sexual, mai s'obra i diu el que pensa, el que vol. I ja s'intenta fer-lo raonar; però...".

D'una banda hi ha el problema de la informació sexual que rarament donen els pares i sol sortir només de l'escola i, d'altra banda, hi ha el nivell de vivència que és pràcticament nul·la. Mentre estan a l'escola la comunicació entre companys i companyes es va mantenint; però en el moment que surten es perd i el problema s'agreuja considerablement. Es aleshores que es tanquen en si mateixos i manifesten una profunda inseguretat.

"Es la culminació d'un problema que comença amb la comunicació. Tenen uns espais limitats de relació on ho han de desenvolupar tot: no solen sortir els caps de setmana amb altres companys que no siguin els de l'escola i difícilment ho fan amb els de la mateixa escola. S'han acostumat a anar pel món sense conversa, ningú els hi ha ensenyat a mirar, a veure, no saben relacionar-se i desconeixen el que està passant al seu entorn. Tenen un llenguatge tan mínim que acaben no sabent parlar".

Tothom els parla que això està bé o malament i moltes vegades no concorda amb el que ells pensen. La solució és tancar-se i ja sortirà.

"Hi ha coses que volen guardar per ells mateixos; nosaltres també tenim les nostres coses, els petits secrets, les petites històries que no volem que ningú les sàpiga. És difícil copsar tot allò que els hi pugui passar, el que senten, el que pensen. S'intenta a casa mantenir una conversa; però és molt difícil encara que sigui d'alguna cosa que facin a la televisió. No parla. Manquen elements i coneixements per a poder connectar amb la gent".

Les relacions amb els companys de la seva edat són de gelosia, de rebuig... Això és més greu pels qui han estat en una situació de protecció perquè, quan acaben el període, es troben al carrer i, en tornar a la seva situació anterior, fan un retrocés.

"Té una colla de vuit amigues i se'n van al cinema i, segons diu, un cop a l'any a la discoteca perquè sembla que els agrada ballar, la música moguda. Només penso que pugui continuar amb elles molt temps".

Tota aquesta problemàtica fa que es produeixin alguns trastorns de personalitat i que es moguin pel món de manera passiva i una mica incomprensible. A nivell intel·lectual no estan massa afectats; però certes conductes i unes concretes arrencades fan que siguin sovint agressius quan se'ls canvia de context. Pel que sembla, moltes d'aquestes problemàtiques solen aparèixer més tard en el cas de les noies; de vegades a l'edat adulta.

N'hi ha que no tenen més ambient que el del carrer sense massa pautes normalitzades, amb problemes d'identitat i de personalitat sense cap referència a valors; l'infantilisme i la no maduració ja en seran només la conseqüència. La relació amb una mare absent o amb un pare sobreprotector que se'n preocupa molt, o a l'inrevés, acaben de definir un quadre possible d'una patologia relacional molt aguda.

Des del CAD es segueix comptabilitzant amb xifres normativament prescrites i, sense el més petit rubor, es continuen fent sumes.

"El coneixement d'alguna altra patologia que tingui el nano, pot fer que aquest surti disminuït; aquesta patologia, sumada al factor límit, pot fer que arribi a un 25".

La capacitat limitada es rellevada a vegades amb un gran grau d'esforç, posant-hi personalment moltes ganes i molt de la seva part. Les persones d'aquest col·lectiu, no és que no siguin treballadores, sinó que quan se'ls demana una tasca o feina no pleguen fins que l'acaben. A vegades tenen un bon bagatge manipulador i el problema és que no ha trobat un suport psico-social adequat.

No són pas pocs els qui han recuperat la seva autoestimació al veure que poc a poc aconsegueixen fites que s'han anat marcant, en veure-ho es troben fortament estimulats; és aleshores que se senten valorats, precisament quan se'ls reconeix el que fan d'una manera totalment positiva. Solen ésser molt agraïts. El saber fer una cosa els motiva i els hi dona una gran seguretat i una necessària autoestima.

2. El "límit" en la nostra vida col·lectiva

2.1. Una difícil identitat social

El nostre grup dels límit es troba indefectiblement en un circuit de marginació. Són els nanos que ningú vol perquè, no solament no han estat valorats ni reconeguts per l'administració, sinó que no han estat valorats enlloc.

Entre l'any 1985 i el 1990 es dona a la societat un moviment important a favor de la integració de les persones amb dificultats, dels minusvàlids en general. Però encara hi ha centres que tenen una especial reticència a agafar col·lectius amb especials dificultats i hi ha una difícil mentalització de l'empresari que, d'entrada, ja no en vol ni sentir parlar. Fa por perquè el desconeixen, tot i que en el cas dels deficients hi pot arribar a haver-hi aquella vena sensible que desperta una certa compassió. Costa de fer entendre que es tracta de persones que poden fer coses i, en molts casos, ben fetes.

Es per això que una escola que els aculli, acaba essent per a ells un lloc de trobada per qualsevol problema que tinguin; és un espai on s'hi han trobat bé en un context en el que ningú els havia escoltat mai.

"Hem intentat deliberadament que a l'escola s'hi trobin a gust i àdhuc ho hem hagut d'aturar una mica; ens desbordava. La festa de final de curs per a ells és familiar i s'hi apleguen alumnes i ex-alumnes; s'ho diuen boca a boca i recluten i acompanyen els seus amics que són al carrer".

Amb tot, en el context d'un treball, l'experiència és que els companys no els miren d'igual forma ni els tracten de la manera que necessiten que els tractin i, en el context de l'escola, es saben manipulats cruelment pels seus companys.

"Els altres li deien: "aixeca les faldilles a les nenes". I ho feia. Era com l'executor. I jo ja li deia: "et donaran una bufetada". I quan passava una nena pel carrer coneguda pel grup d'amigues de la meva filla, deia: "et violaré". I jo li deia: "què dius?, si no saps el que estàs dient! Per què ho dius?" Ara se n'ha adonat i ja no les diu aquestes coses".

És molt diferent la situació d'aquests nois i noies en una ciutat o en un poble. A la ciutat, tant pel que fa a l'escola o al treball, aquestes persones es troben descol·locades; no s'hi senten bé perquè els altres se'n riuen. I, si no se'n riuen, almenys baixen la mirada per no fer-ne cas de les coses que fan, que a vegades poden sobtar. El context és molt diferent al poble que a la ciutat; no té massa res a veure. Al poble el que costa no és sortir de casa, sinó entrar-hi.

"La desgràcia nostra és que vivim en un Barcelona perquè en un poblet no es mira tan prim i no hi pesen tant les normes externes. Quan a l'estiu anem al poble, no és necessari manar-li anar a buscar el pa, ell mateix ja diu al seu avi que vol anar amb ell. I se'n va al supermercat i a la piscina amb la seva tovallola, i se'n va amb els altres joves a passejar i també surt a la nit amb els altres nois. No és que s'expliqui perquè és una temporada petita, sinó que les coses es fan amb molta normalitat. Barcelona, en canvi, és molt competitiu, aquí tothom ha d'ésser el primer".

En aquestes persones es barregen les causes de tipus psico-social i de tipus orgànic i les primeres deficiències moltes vegades emmascaren la situació.

Hi ha el noi que és clarament disminuït i que fins i tot té un diagnòstic; és qui té un problema de maduració amb alguns antecedents familiars o per un accident del part. Però hi ha un altre tipus que és més problemàtic, amb una família desestructurada i mancada de recursos, el disminuït social, que si hagués nascut en un altre tipus de família seria limitat; però no s'hauria plantat als quinze anys fracassant rodonament en els estudis. Les causes de la situació, radiquen en les mancances socio-familiars que l'estan afectant o en els dèficits del nano?

Hi ha persones que en un altre ambient social o en una altra família segurament que haguessin trobat sortides. Aleshores, s'arrossegueu molts buits en un context de molt poc suport de la família i es barregen les causes socials i les causes orgàniques molt fàcilment.

I un gran entrebanc d'intervenció el suposa la família que, en no voler reconèixer les dificultats del seu fill o de la seva filla, no l'ajuden gens.

"Es el problema que ens trobem amb moltes mares quan diuen: "Oh! és que no vull que al meu fill se'l consideri deficient". Una cosa és que vostè no vulgui que s'etiqueti al seu fill i una altra és que vulgui que se li respectin els drets que, si s'han de reconèixer, cal posar una etiqueta".

Quan els pares porten un nano a l'escola especial en el context de la seva batalla per la recerca de recursos lluitant per a què el nano no sigui deficient, és que estan convençuts de les dificultats del seu fill o filla. En el fons, tots els pares tenen problemes d'acceptació dels fills tal com són; uns ho projecten més a fora i d'altres ho projecten més als fills. Quan no ho reconeixen, actuen en conseqüència.

"Conec famílies que es tanquen en si mateixes i no volen acceptar la situació. Això és greu perquè, tot i que hi ha pocs recursos per poder atendre les necessitats, també hi ha pocs pares que tenen la valentia o que se'ls encengui la llumeta de fer alguna cosa. Per a nosaltres, acceptar la situació va suposar un cop i no tothom accepta aquesta situació".

Hi ha pares que són contenidors, que han assumit que el seu fill o filla és diferent i l'han ajudat en tot allò que està en les seves mans. Demostren una sensibilitat pel problema.

"El suport que hagi pogut donar la família és molt important; si aquesta col.labora o no, influeix molt en el desenvolupament posterior".

Els nanos límit són els que estan tocant la normalitat. No ho tenen fàcil; però, si tenen un suport i un recolzament, són els que més fàcilment poden seguir una via ordinària. La integració és això, sempre i quan tinguin un suport. Avui per avui aquests nens i nenes no han d'estar a l'educació especial, a no ser que no hi hagi unes circumstàncies especials que facin que el retard sigui tan considerable que pràcticament es converteixen en uns deficients.

Aquesta manca de suport o d'estímul comença a vegades a la mateixa família; les posicions són ben sovint contradictòries com ho reflexa aquest fragment de conversa entre dues famílies.

"-Li dic sempre a la meva dona que és convenient enviar-la a fer comandes per a què agafi autonomia; però ella no és molt partidària d'això i prefereix fer-ho ella que enviar-li: és per aquest motiu que no se li ha enviat massa.

-Jo no tinc problema en aquest sentit, perquè tot el que se li demana ho fa. A vegades torna amb el carro de la compra completament ple".

Aquestes situacions fan patir els pares;

"però t'hi acostumes. Ho fas perquè els hi has d'ensenyar i s'ha de fer".

Quan arriba les nou del vespre i no ha tornat, els pares ja es posen l'abric i surten a la terrassa amb el telèfon al costat fins que el seu fill o filla ha tornat. Amb tot, molts s'imposen malgrat que costi l'obligació de forçar-los.

En les actituds dels pares de cara als seus fills hi ha una varietat immensa i es pot trobar una tipologia extraordinàriament diversa. Els mateixos centres veuen que la relació amb els pares és molt variable i depèn de molts factors; n'hi ha que ajuden i col·laboren i d'altres que només fan que enredar.

Per exemple, hi ha el pare que no ho entén i que espera ansiosament que el seu fill es faci gran per a què el mantingui donada la seva personal incapacitat invalidant de treballar i guanyar-se la vida.

Hi ha qui sense recursos personals es mou molt i treballa per superar la situació del seu fill o filla. Es tracta de gent molt maca que viu absolutament per la causa. Són famílies molt contenidores i responsables que es preocupen molt dels seus fills. Lluiten i treballen tot i que a vegades hi arriben molt poc.

Hi ha també la família que no accepta ni reconeix la disminució del fill o de la filla. Els pares solen viure angoixats projectant, sovint, les pròpies frustracions en ells culpabilitzant-los dels seus propis mals i, quan veuen que el seu fill o filla ha estat capaç de fer coses, moltes vegades ni s'ho creuen o no s'ho volen creure arribant-se a pensar fins i tot que se'ls enganya.

Hi ha encara els pares que viuen en la contradicció de donar molta autonomia per a què es moguin, per una banda, i protegint-los de tal manera que no els deixen viure, per l'altra. Aquesta situació sol provocar que els fills puguin arribar a somatitzar-ho absolutament tot. Les mares són persistents i angoixants tot i que accepten la situació.

Hi ha finalment el nano, les característiques socials del qual, fan que es pugui considerar deficient, amb una absoluta incapacitat de comprensió per parts dels pares. Es viu en quaranta metres quadrats, set o vuit persones, amb la televisió engegada, amb crits tot el dia. No s'està en situació d'aprendre res, de tenir uns hàbits propis, de parlar irreproxablement sense insultar; no hi pot haver uns aprenentatges correctes.

D'una banda, es tracta d'analfabets totals o funcionals a qui els costa molt d'ajudar el seu fill o filla. Si s'hagués trobat un suport al moment que es va presentar el problema, no s'hauria arribat

al nivell que es troba. Han estat educats a fer pàgines i més pàgines de comptes i els hi sembla que a l'escola hi perden el temps.

Per altra banda, per aquestes famílies el valor treball no ha estat agradable i a casa s'ha parlat sempre malament del treball: el pare sempre somica i el fill no en té un concepte massa bo. Es treballa per guanyar uns diners i d'aquí neixen unes fortes exigències de cobrament oblidant els aspectes formatius d'un aprenentatge laboral concret. Els pares es creuen sistemàticament tot el que el fill diu i són incapaços aleshores d'entendre qualsevol episodi com un acomiadament, un conflicte laboral o qualsevol incidència. Què passa? Que no cobren aquest mes? No s'impliquen en res i busquen algú a qui inculpar.

Cada cas és diferent; però la situació familiar té un pes específic important, tant en aquest casos com en qualsevol altre. Aquí, però hi ha un agreujant sobreafegit, la dificultat per tirar endavant qualsevol cosa que tenen aquests nois o noies. Ara al problema dels diners, de la feina, d'un nivell baix d'instrucció, de comunicació i comprensió amb els fills, s'afegeixen aquests entrebancs dels nanos límit.

Sigui la tipologia que sigui, els itineraris seguits pels familiars suposen un vertader calvari.

Ja a l'hora de buscar un diagnòstic, hi ha hagut un procés que es fa inacabable. Comença per adonar-se que al fill l'hi passa alguna cosa i l'avís ha vingut d'una infermera de la clínica on ha tingut lloc el naixement. Perquè als divuit mesos encara no camina, sinó que es tira a terra i de quatre grapes es posa a córrer com un desesperat. Alguna vegada s'ha estat avisat: del pediatra al neuròleg, del neuròleg al psiquiatre, etc.

De petit es veuen algunes coses; però el problema rau en la persona que "topes", depèn molt del professional amb qui es tracta. Això és un problema molt gros. I comença una peregrinació d'hospitals i de revisions: els peus, el cap, unes proves, "patatim-patatam", buscant alternatives i camins. És un pelegrinatge que dura tota la vida, deixant-se guiar pels professionals: logopèdia, psicomotricitat, col·legi especial amb classes reduïdes, un neuròleg, un altre centre mèdic. Immaduresa biològica, retard mental, deficiència, límit,...

"On m'han dit, hi he anat. I esperes que et donin camins per buscar solucions o, si més no, l'orientació necessària per a poder ajudar. Es va a buscar solucions i tot són "pegues". Abans d'anar a un col·legi se'l visita com és i com no és, com deixa d'ésser. N'hi ha molts de col·legis i a tots no s'hi pot anar pel nivell de la meua filla; se n'han de veure molts. Com que són nanos que no són terra de ningú, ens hem hagut de muntar la nostra història".

I en el tema concret de la sexualitat, tot i reconeixent el dret que tenen a la mateixa, busquen algun tipus de suport i es troben que no hi ha metge ni jutge, no hi ha ningú que els hi faciliti el poder prendre mesures per a què els seus fills tinguin dret a la sexualitat.

I ningú ha seguit un mateix camí, sinó el que bonament s'ha pogut fer. I, quan arriba el món laboral, s'agafa abans a un magrebí que a un nano amb dificultats; políticament és més rendible.

I cada vegada que et trobes amb una petita escletxa, sembla que s'obri una finestra; els pares es plantegen el curt termini: què passarà demà? I el temps passa ràpid. Quan s'ha aconseguit l'escola al barri al costat de casa, es pensa que ja volarà i hom s'adona que només planeja. I això només dura dos anys i sempre queda el després; és una lluita contra-rellotge que va més enllà de la solució immediatista i experimental.

"Em deien: vés que et facin el test d'intel·ligència. Mai no ho havia volgut fer perquè no volia posar-li l'etiqueta d'entrada. Al final l'hi vaig fer i no arribava al 33%. Tota la problemàtica de la noia que ens atenia era la d'explicar-me que no podria cobrar les tres mil pessetes i jo no volia les pessetes, sinó que volia solucions i d'aquestes no n'hi ha fins al punt que en un matí m'han dit dues coses absolutament diferents en organismes diferents. Resulta que estem completament sols".

Els pares es troben lligats de mans i peus; si un taller ha funcionat, s'haurà de pensar amb un altre taller.

"I el gran problema és que ens els hem de menjar perquè no són competitiu".

Es interessant veure el difícil paper dels pares, perquè a vegades demanen coses i és el fill o la filla qui posa impediments, frena les iniciatives que els pares tenen i diu sistemàticament que no ho vol fer.

Els pares senten la necessitat d'una integració; però la voldrien en àmbits que el seu fill o la seva filla s'hi sentís a gust. I, per altra banda, ressenten la injustícia d'haver de pagar moltes coses que pels nens sense problema són gratuïtes.

El que sí que és cert és que, una vegada acceptat el problema, la cosa canvia. Llavors, de totes maneres, els pares es troben tan sols com els fills: no saben què fer, on han d'anar i s'acaben muntant la seva pròpia història.

Els dos grans problemes que tenen plantejats els pares són: el no reconeixement sistemàtic per a trobar una ajuda i un suport i el de l'habitatge.

Els viuen en una gran contradicció: el meu fill no és tonto; però té problemes. I la gran pregunta és: què passarà el dia que jo falti?

Perquè a mida que els fills es van fent grans això es complica més, la distància amb la normalitat cada vegada és més important. Quan són petits són més o menys integrables a

l'escola; però quan són grans no són fàcilment integrables al batxillerat i menys encara a la universitat; els àmbits d'integració són més complicats tot i que cada persona té una situació especial i pròpia. Quan més grans, més distàncies es marquen respecte a la normalitat.

Aquests adolescents, a partir d'un cert moment de dificultat, comencen a fer desajustaments personals importants i àdhuc qüestions de salut mental. En efecte, l'adolescència és la de la presa de consciència d'aquests problemes, d'aquesta diferència i aleshores s'ha d'anar al neuròleg, al psiquiatre perquè fan unes regressions importants, tant en la personalitat com en la conducta, tant en la mena de fer com de relacionar-se. Es aleshores que es tanquen.

A partir dels deu anys aproximadament i a mesura que es van fent més grans, sentint-se diferenciats dels altres, s'ensorren. Els problemes van apareixent: tenen lapsus, conductes singulars, característiques especials i han de trobar una comprensió que esdevé extraordinàriament important. El suport hi ha d'ésser sobretot si estan en una escola normal. Que no s'ensorrin a nivell de personalitat, sobretot a partir dels deu anys o a partir de la segona etapa. Cada vegada és més necessari perquè el desfasament es va agreujant a mesura que es van fent més grans.

Els continguts d'aprenentatge, tot i essent els mateixos, necessiten una adaptació; com més grans es fan, més distància real respecte al currículum. Entre sis i onze anys poden anar seguint perquè el currículum és tan ampli que compren qüestions d'aprenentatge escolar, com d'autonomia, com de desenvolupament integral de la persona; però, a partir del moment que entren en una etapa de coneixements abstractius, van quedant enrera i es va generant una distància important.

Quan una persona als vint-i-cinc anys continua les constants de retard mental, hem de pensar que difícilment canviarà; no passa el mateix a deu o dotze anys que, tot d'una, pot destapar-se. Es per això que no és el mateix posar l'etiqueta a un adolescent que a un adult.

I la pubertat és una edat difícil perquè als disset anys s'adona que hi ha coses que no es poden dir i que s'ha de cuidar de dir segons què, perquè pot passar això, això o això.

2.2. Espais de socialització mancats

Ja és un lloc comú constatar com experiències prèvies en escoles normals pels límits han estat totalment negatives; acaben produint un sentiment de rebuig per tot el que sigui escolar. Es necessiten motivacions, expectatives i fins i tot il·lusions i alegries que no es poden trobar sense un ambient apropiat.

Quan l'alumne ha arribat a una escola adaptada, ja n'està fart d'escola. Si es prové de l'escola especial, s'hi arriba més treballat; però el que ve de l'escola ordinària porta damunt de les seves espatlles un alt nivell de frustració: està cansat de rebre patacades, ha estat de sempre considerat com el tontet de la classe i és agressiu. Des de segon o tercer ha començat a fallar i, encara que hagi acabat la bàsica, no n'ha assimilat els continguts.

Aquest noi i aquesta noia han de fer coses per ells mateixos i s'han de sentir valorats per això. Tenen necessitat de trobar-se en aules reduïdes, amb molt contacte amb el professor i amb un professional que sigui capaç de donar suport i estar per ell. Necessita poder desenvolupar-se tot sol, que és una condició que a l'aula gran és impossible.

"Va anar a una escola ordinària i corrent fins a setè curs. Aleshores ens van aconsellar que el portéssim a un altre tipus d'escola perquè no era beneficiós per la seva escolaritat. El primer i el segon va anar bé; però aleshores va començar a afluir i jo em pensava que era un defecte d'ell, que no hi prenia massa interès i el vaig començar a apretar perquè hi posés més de la seva part. Vam arribar a una situació de tenir que recórrer a una ajuda i el psiquiatre de l'escola ens va aconsellar un psicòleg. Aquest va recomanar l'escola especial".

A més, tot canvi d'escola és un petit trauma sobreafegit.

"No volia venir i deia que no hi estava acostumat. Va passar d'una aula amb quaranta nanos a una classe amb divuit o vint i no feia més que preguntar-se el perquè. Una vegada va marxar de classe, va agafar l'autobús i se'n va anar a casa; quan el van buscar, ja estava a casa i s'havia espavilat tot sol. L'adaptació no va ésser fàcil".

Es considera des de la perspectiva de la integració que aquests nois i noies poden seguir un currículum ordinari amb importants adaptacions fins acabar la seva escolaritat.

"I això no és real perquè la majoria només arriben a tenir el certificat d'escolaritat; potser només un 1% es treu el graduat escolar".

Quan l'escola s'omple amb casos d'alumnes psico-socials, tot i que és difícil trobar una causa orgànica, els continguts escolars són baixíssims; però el mateix passa quan hi ha una barreja entre el límit i el deficient lleuger alt. La diferència pel que fa als aprenentatges escolars és imperceptible.

Quan els pares han pogut trobar una escola adaptada, han trobat efectivament una sortida. En un altre tipus d'escola la persona ni es relaciona amb els adolescents de la seva edat; en tot cas, sempre ho fa exclusivament amb les persones grans. En una escola adaptada els amics són incomptables i la relació amb els altres és normalitza, és d'obertura total amb els companys, amb els amics, amb les persones que surt, etc.

La situació és extraordinàriament favorable; però l'escola és una cosa i la inserció al treball n'és una altra.

"Davant l'optimització que hi ha en un moment determinat perquè hi ha una escola que funciona, es generen unes expectatives que després no es

poden continuar; s'observa un considerable minvament. Són quatre o cinc anys de veure que hi ha una bona relació, que s'ha començat a aprendre a treballar, que s'ha après a estar amb la gent. El canvi d'actitud prové del fet que els companys no són els mateixos de l'escola i, aleshores, ve el cop, la realitat, el món del treball. A l'escola tot és més trampejable; però de cara al treball hi ha d'haver-hi una formació suplementària i diferent".

Els qui tenen més dificultats d'integració són els que provenen de l'escola ordinària; aquests necessitaran una sortida professional més permanentment protegida; difícilment podran entrar en la roda del mercat laboral, exceptuant els casos en els que la família tingui negoci i els pugui oferir alguna cosa.

Els que provenen de les escoles especials o que no presenten tantes dificultats d'integració, podran tenir una sortida professional més normalitzada.

I és que treballar vol dir moltes altres coses que aprendre un ofici: aspectes personals, adquisició d'hàbits, etc. Tot això cal tenir-ho present. Les oportunitats de presentar-se a convocatòries públiques és per a tots la mateixa; però no tothom té la capacitat de fer front a respondre a aquesta convocatòria. Hi hauria d'haver convocatòries adaptades a capacitats limitades.

La metodologia d'inserció en el cas d'una persona amb especials dificultats és la que, més que escollir una especialitat concreta, s'ha de casar les capacitats amb les exigències concretes d'un lloc de treball; aquest casament no és fàcil i la figura de l'insertor que acaba de crear la direcció general d'ocupació (i que comentarem posteriorment) és de fet una figura clau.

En el cas dels transitoris, que ni són productius ni són per anar a tallers ocupacionals -on s'hi ubica el borderline o límit-, són els qui realment ho tenen més difícil. No n'hi ha prou amb uns curssets específics per a anar-se'n a treballar, sinó que necessiten una formació que consisteixi en aprendre uns hàbits més que una especialització d'un ofici (això seria el pas següent). Com que el seu procés de maduració és lent, necessiten un suport.

"Després de l'escola, hi ha d'haver-hi una etapa productiva de cara a la formació laboral; és imprescindible que hi sigui. Si ha de dependre del Departament d'Ensenyament o del Departament de Treball, no ho sé; però necessiten aquesta formació. Quan el nivell és relativament alt, amb un suport, es pot seguir perfectament una escolaritat; a més nivell d'intel·ligència, més capacitat d'adaptació. A ningú es pot llançar al mercat només i únicament perquè hagi complert els 16 anys".

No es tracta només d'ubicar-los en un lloc de treball, que no deixa d'ésser important, sinó que es tracta de fer una individualització en la inserció laboral. Consisteix en dir: aquest noi, en quin context està? Quin nivell familiar l'acull? Quina capacitat té?

Un cop analitzat aquest context, es podran prendre decisions tenint en compte que el nivell d'intel·ligència és només orientatiu; però mai definitiu. De nens amb el mateix nivell de CI se'n treu un rendiment que no és pas el mateix; s'ha de veure com és, com respon, com reacciona i buscar un lloc de treball que es pot adaptar a ell. La individualització és fonamental. S'hauria de fer com a França on no hi ha una llei especial pel treball dels deficients, sinó que la Llei General del Treball ja preveu una reserva de llocs de treball per a ells.

La panoràmica de la inserció laboral dels nois i noies amb especials dificultats en aquests moments és senzillament dramàtica: repartir propaganda per un ajuntament guanyant ben poca cosa, feines esporàdiques i "petitones" per a poder disposar d'alguns diners de butxaca, col·laboració unes hores en un estanc familiar, sempre estant a veure què passa, etc. El testimoni d'un adolescent no deixa gaire dubtes al respecte.

"Es molt difícil trobar un "puesto". Ho he provat i vaig tenir sort; però és molt difícil perquè tothom et demana que tinguis uns aprenentatges que serveixin per a fer la feina. En vaig demanar a una empresa tèxtil i al final res. Sense els aprenentatges fets, no t'agafen".

A aquests nois i noies no els vol ningú. La preocupació de moment és que tinguin una formació; però, quan arriben al món laboral, encara tenen menys possibilitats. Si poden començar a treballar, ho fan amb salaris interprofessionals i perquè hi ha un amic que ja hi ha treballat allà. Altrament buscaran una inserció laboral protegida.

"Acaben explotant-los i ells s'hi neguen sense ésser capaços d'entendre que és molt pitjor estar un any sense treballar i no fer res".

Aquesta gent podria estar dintre la quota del 2% de minusvàlids que es pot contractar; però, com que no hi ha reconeixement, no hi ha garanties que l'admetin: no es pot assegurar a l'empresari en una empresa normal que la seguretat social no li costi diners. L'empresari no es mou només i únicament per la subvenció, el que busca és la productivitat; si no és productiu, no hi vagis amb discursos d'obligacions.

"Sovint un es fa la reflexió de dir: si jo fos empresari a aquests nois no els agafaria, sinó tingués algun tipus de suport o ajuda. El que es vol és tirar l'empresa endavant i un noi o noia amb dificultats és solament un obstacle un destorb", ens ha dit un responsable d'un centre de formació professional adaptada.

I el món laboral cada vegada és més exigent, cada vegada és pitjor. Abans aquest noi o noia passava més desapercebut i arribava a la vida adulta sense més transcendència; però ara estan amb més competència amb la resta tant en el món laboral com en el social.

Els que no han trobat feina, s'estan a casa. La crisi s'ha notat en tots els esforços que es fan en aquest sentit perquè s'està acomiadant molta gent.

"En igualtat de condicions, l'empresari no l'escollirà a ell i pot ésser un error perquè, com que el treball és fonamental per a ell, se sent realitzat encara que es tracti d'una feina senzilleta; la mentalitat competitiva i de mercat suposa un fre i no es pot canviar alegrement la mentalitat de l'empresari".

De fet, com es pot muntar una empresa amb un 80% dels treballadors que siguin de baix rendiment? Com es pot anar a un empresari que està eliminant plantilla que et contracti una persona amb especials dificultats?

3. Les respostes de l'administració

3.1. En l'àmbit d'ensenyament

Històricament, les persones amb dificultats personals i socials, tenien un gravíssim problema d'inserció a l'escola. Només hi havia: o l'asil on s'hi trobaven per pura deixadesa, o l'escola d'educació especial que el problema dels pares era trobar-la. Aquesta és la part més trista del panorama històric de l'ensenyament.

La Llei General d'Educació del 1970 introdueix l'educació especial. L'esperit que ho anima és bo: es creen unitats d'educació especial a les escoles ordinàries per la mainada que no pot seguir amb normalitat els programes. En la pràctica va passar que les aules creades no s'omplien d'aquests alumnes amb dificultats, sinó que hi anaven tots els qui molestaven a classe; un vertader calaix de sastre.

En aquestes aules hi havien d'anar els lleugers; però la pressió del moment era que el que no podia seguir a l'escola ordinària, havia d'anar als centres d'educació especial i els que no s'adaptaven passaven als centres assistencials i d'aquí ja no sortien. La pressió era tal que se'ls expulsava del sistema amb una marginació inherent.

A finals dels 70 es creen algunes escoles específiques per lleugers a Barcelona (Sants Innocents, Gavina, Xamfrà entre altres), escoles que atenen la població segregada del context escolar per un mal funcionament d'aquelles unitats que en el seu moment es van crear. I aquestes escoles, a mesura que els nens es van fent grans, es plantegen què han de fer amb ells; com que la formació professional no serveix per a ells, hi ha la necessitat de fer una formació professional adaptada que neix de les converses de diferents escoles de lleugers. I, quan acaben, van a parar a una petita empresa o a un centre protegit sense massa horitzó.

Eren alumnes que havien d'ésser atesos, segons la llei, en el marc de l'escola ordinària; però, com que aquelles unitats s'utilitzen per un altre tipus de persones que el propi sistema genera i expulsa i no precisament pels límit, se'ls col·loca en un circuit de marginació: aules a part, centre especial, formacions professionals adaptades. Aquí hi anava a parar, de fet, no solament l'alumne que procedia de l'escola especial, sinó també aquell que no tenia un reconeixement de la seva deficiència (valoració que, com hem dit abans, és burocràtica).

Tota aquesta praxi es realitza sense la més mínima normativa. La formació professional adaptada no ha estat mai suficientment regulada; el que vol dir que no hi ha títols ni subvencions de cap mena: cap pont jurídic-administratiu entre aquest sistema adaptat i els sistemes regulars.

Precisament per això aquests centres es troben immersos en la contradicció de veure que hi ha cada vegada més demanda de matrícula (amb la paradoxa que és la mateixa administració que els hi demana que agafin persones que no saben què fer amb elles; no pas pel principi de la integració, sinó perquè creen problemes a l'ensenyament ordinari: conflictius, de caràcter, etc.) i la no recepció d'un projecte de regulació que es va preparar l'any 1985 i que ara està a un calaix; d'això ara fa vuit anys.

Des del Departament d'Ensenyament amb un bon criteri es deia que s'havia d'esperar perquè ja es parlava de la reforma dels ensenyaments mitjans, la LOGSE, i semblava fora de lloc treure aleshores una normativa d'adaptació (quan la mateixa formació professional estava en crisi i calia adaptar-la). La indefinició es perllonga en el temps i justifica que no s'acabi de regular i reconèixer. Com que això és així amb imprecisions legals, fa que els alumnes estiguin barrejats pel que refereix al grau de disminució que els afecta. El Departament d'Ensenyament no se n'encarrega perquè els depassa el seu àmbit propi; tot queda a l'esquena de la pròpia escola que té llargues llistes d'espera quan és el temps de la matrícula.

A partir dels anys 1987 o 1988 es comença a parlar, dins el marc de la reforma de la formació professional, de "mòduls" professionals. Es l'hora que s'experimenten alguns elements de la futura reforma; és així que comença a haver-hi una major sensibilitat en els instituts de formació professional per a atendre a grups d'alumnes amb especials dificultats. En les vies de reforma, els esforços s'han centrat sobretot en els 14-16 anys dins el que s'anomena l'ESO (ensenyament secundari obligatori); no precisament en la inserció professional i laboral d'aquests nois i noies. Els plantejaments de la mateixa administració van, aleshores, per la via que els centres ordinaris acullin els disminuïts lleugers i no per la institucionalització de centres de formació professional específics per a ells. O aquesta integració, o un reconeixement de fet a través dels cursos de l'INEM coordinant-se amb alguns ajuntaments.

I és que s'estan donant internacionalment dos corrents clarament diferenciats.

D'una banda, la política normalitzadora dels països del benestar social (dels nòrdics fonamentalment: Suècia i Dinamarca) matisada per l'informe Warnock de l'any 1978, que serà la base del desenvolupament posterior a l'estat espanyol i Catalunya, i d'altra banda, la política d'integració italiana que té els seus orígens en el procés de desinstitucionalització psiquiàtrica de Franco Basaglia. Es tractava de treure de les institucions la gent amb el pressupòsit que la societat i els béns normalitzadors ja eren terapèutics; això suposa la supressió de tots els equipaments especialitzats, procés que algú va anomenar salvatge.

Tots aquests corrents s'afegien al moviment important d'associacions de pares en favor de la integració entre els anys 1985 i 1990, que ja hem vist anteriorment, i la resposta de

l'administració es reflexa a la legislació espanyola; encara que aquesta sol anar darrera dels fets, en aquest camp ha estat puntera.

A les condicions personals que aquests alumnes amb necessitats especials puguin tenir s'hi suma una consciència social que determinades condicions de marginació són terriblement empobridores pel desenvolupament de la infància i de la joventut. Cal intentar fins a on sigui possible que el noi o la noia estigui escolaritzat a l'escola ordinària perquè ningú pot ésser exclòs del sistema educatiu i així es recollia un dret constitucional bàsic: tothom té dret a l'ensenyament.

La Llei General d'Integració del Minusvàlid (LISMI) de l'any 1982 i els Decrets d'Integració que la desenvolupa (a Catalunya el 17 del 1984 i a l'estat el 334 del 1985) agafant diferents àmbits: prevenció, sanitari, educació, serveis socials, serveis laborals, etc., inclou els principis de normalització (participació dels ciutadans en els circuits ordinaris de serveis socials i educatius), d'integració, de sectorització i d'atenció personalitzada. Es la primera llei de l'estat que parla de les persones amb minusvàlues i recull la pressió dels moviments que han aflorat a la societat tant per part dels afectats com dels professionals.

A diferència d'Itàlia on es tanquen els centres, a Catalunya i l'estat espanyol s'adopta la proposta del model anglès de l'informe Warnock que diu: "fins on sigui possible el noi i la noia amb retard mental estaran a l'escola ordinària"; només per determinades circumstàncies es justifica l'escolarització en escola especial. Fora d'aquests casos, ja no hi ha equipaments assistencials; l'escola d'educació especial només serà pels casos que realment ho necessitin.

S'ha invertit el procés: aquells que el sistema expulsa i estan fora del sistema, han de realitzar fins on sigui possible la seva educació en el lloc que els toca; l'escola ordinària és l'escola per excel·lència. Es un gir de noranta graus.

I què passa amb els centres creats expressament pels alumnes amb especials dificultats? Es tanquen? No, perquè és difícil traduir fil per randa la normativa. L'experiència demostra que aquestes escoles de lleugers van agafant alumnes cada vegada amb més dificultat i molts dels que hi ocupaven una plaça van ara a les escoles ordinàries. Els fluxos de l'alumnat canvien i això és comprovable en les estadístiques: els alumnes entre vuit i deu anys de les escoles d'educació especial decreixen i s'incrementen a les escoles ordinàries.

El Departament d'Ensenyament disposa d'una Comissió Tècnica d'Educació Especial amb representants de totes les direccions generals, subdirectors generals i presidida per l'ordenació educativa encarregada de veure com es respon a l'escolarització d'aquests alumnes amb necessitats educatives especials. Hi ha contactes entre el Departament de Benestar Social, el Departament de Justícia (és amb la que menys hi ha pel que fa als recursos), el Departament d'Ensenyament i el Departament de Treball per la creació de centres d'"informació professional" des del moment dels traspassos de competències de la formació professional ocupacional.

L'estratègia és la d'aconseguir que tots els alumnes de Catalunya rebin una millor resposta a les seves necessitats educatives, el seu dret a l'educació, que es compleixi al 100% amb aquest dret que tenen i assoleixin el màxim nivell del que poden assolir i trencar amb el tema del fracàs escolar; de fet, si es fa així, no existeix el fracàs escolar perquè tothom ha arribat al màxim que pot sense comparacions amb altres.

Aquesta és la filosofia que impulsa a encarar tota l'actuació en la línia que els alumnes que tenen necessitats educatives especials, prèvia una avaluació, tinguin una adaptació curricular a les seves capacitats. I aquesta avaluació no ha d'ésser feta una vegada per sempre, sinó que ha d'ésser permanent precisament perquè el noi i la noia estan fent una evolució; cal una avaluació continuada de quines són les possibilitats i de quines són les necessitats.

Aquesta avaluació la fa el tutor de l'escola en primera instància i pot arribar el moment que sigui assistit amb el suport d'un especialista, d'un psicòleg, d'un assistent social,... Són els equips d'assessorament psico-pedagògic (EAP) que ajudaran el tutor al mateix temps que als pares i tenint en compte les diverses àrees en les que es divideix el currículum (llengua, socials, etc.): Què ha de fer aquest noi?, Què pot fer?, Quan ho ha de fer? (aquest trimestre o més endavant), Quina metodologia s'ha d'aplicar? (psicomotricitat, pre-escriptura, lectura dels llibres, sordesa...), Com s'ha de fer?, Qui ho ha de fer? (tutor, pares, fisioterapeuta...), On s'ha de fer? (a l'escola del seu poble, al poble del costat o a un centre d'educació especial). Tot és conseqüència d'un programa, no d'una classificació nosològica.

Amb aquesta perspectiva, ja no tenen raó d'ésser les aules de suport que va preveure la llei del 1970 perquè el que es pretén és que l'adequació curricular sigui individualitzada a través d'aquesta praxi que per normativa la llei mana i que tothom sap que s'ha de fer així. No es pot exigir a un alumne el que ha de fer si no està ben analitzat; aleshores es dona el risc que cada vegada hi hagi més distància respecte a la normalitat.

"El model bo, i estem en camí de fer, és que a l'escola aquests nois i noies que, per les raons que sigui, no segueixen aquest ritme trobin la resposta i quan tinguin 16 o 17 anys estiguin preparats. Aquest problema l'ha de resoldre l'escola a través d'unes adaptacions curriculars. No han d'esperar els 16 o 17 anys per a què vagin a l'escola; aleshores només es fa el que no s'ha pogut fer segons el model proposat. L'escola no ha d'ésser perdre el temps; no hem d'esperar els 16 o els 18 anys per a preparar-los perquè al cap i a la fi sabem que són persones que tenen necessitats especials".

Però els problemes no són de teorització ni de normativa, sinó d'aplicació; unes vegades serà més bona, altres no tant. Segurament que en tots els casos no es dona aquesta resposta d'aquesta manera. I aquí hi ha el repte.

La Generalitat encara no ha explicat com farà aquesta diversificació curricular. No ho té escrit, tot i que encara s'hi és a temps per madurar la manera de fer-ho. No està gens previst com s'adaptarà això quan hi hagi en marxa la reforma.

La Generalitat ha optat per fer un ensenyament amb crèdits opcionals incrementant l'optativitat dels alumnes permetent itineraris diversos; s'ha de concretar com. En l'etapa actual, i durant tota la gestació de la LOGSE que preveu l'atenció a l'escola ordinària amb una adaptació curricular que ho faci possible, el límit ha d'ésser atès per definició a l'escola ordinària tant a la primària com a la secundària obligatòria; però la realitat no és aquesta i només és una tendència. Encara no se sap com funcionarà.

Algú ens ha dit des de l'administració que de nois i noies amb necessitats educatives especials n'hi ha 17.000 a Catalunya; però sembla que no són dades massa fiables (xifres "bàrbares" ha dit algú) per la senzilla raó que s'està parlant també de persones amb problemàtiques socials. Les conseqüències de cara al fracàs escolar són les mateixes; però s'està esmentant realitats diferents.

"El primer que falla ja són les dades perquè en el document de les quatre regions motors d'Europa, es veu que a Lombardia no hi ha dades perquè fan una integració a la italiana; però a Waden-Wurttemberg hi ha 1.822 nanos en estimulació precoç i amb una població força equivalent, a Catalunya n'hi ha 1.640. En educació especial la relació és de 43.000 a Baden-Wurttemberg i només 5.000 a Catalunya. Pel que fa als adults, la relació és 19.800 i 4.000 respectivament. La gran contradicció és que ells tinguin 8.400 protegits i nosaltres només 4.000.

Si s'apliquen les estimacions que van donar els holandesos en un congrés (0'8% de la població) tindríem aproximadament 48.000 persones i la Generalitat en té controlats en aquests moments uns 10.000 que, afegint-hi les persones ateses a l'escola i els adults, arribarien als 12.000".

El que de cap manera s'ha de fer, segons l'administració educativa, és crear escoles per a cada tipus de persona; no té sentit perquè, no solament és impossible fer-ho, sinó perquè és dolent fer-ho. De cap manera es vol caure en l'error.

"Això és enganyar el personal. No serveix. En un moment donat tampoc aquesta escola rebrà tots els autistes o paralítics cerebrals, perquè el director seleccionarà els que més li agraden. La relativitat contextual fa que un paralític cerebral sigui un profund a un suburbi i un autista al centre de la ciutat".

La tendència universal del sistema escolar aquí i a tot arreu és la selectivitat; és a dir, treure's els problemes fora.

"De boca es parla de la pedagogia de la diversitat; però el que es practica és la diversitat d'escola. I la societat ho demana així: escola de l'Opus, dels japonesos, la dels rics... Això és la realitat del país. Diversitat d'escoles sense diversitat dintre l'escola. L'escola de la diversitat és més pedagògica i socialment s'impulsa i obliga la gent que vagi a l'escola del barri. Crear escoles pels límits és una vertadera temptació perillosa".

I quines possibilitats tenen aquests nois i noies amb dificultats especials? Des del Departament d'Ensenyament es fa una classificació tanmateix ben concreta.

Hi ha primer un grup petit sobre el que no s'hi pot fer res més que assistència durant tota la vida. A Catalunya es diu que són uns 2.000 per qui no quedarà més remei que passin a residències o a centres de dia; està claríssim.

Hi ha un altre grup petit que és l'altre extrem i podrà acabar a la Universitat perquè només li falta alguna cosa. Es el deure del Departament d'Ensenyament, per exemple, que no hi hagi barreres arquitectòniques o que puguin comptar amb els aparells que necessiten.

Hi ha un tercer bloc, molt nombrós, que són aquests nois i noies un percentatge dels quals podrà anar a la indústria lliure o al taller protegit o a un centre de treball especial per guanyar-se la vida si està ben preparat, i un altre percentatge que haurà d'anar a un centre ocupacional.

La Generalitat va dissenyar el projecte curricular en el qual es definien les matèries, els horaris i els objectius dins el marc curricular; és el primer nivell de concreció. Els centres elaboren el programa educatiu que és el segon nivell de concreció i els mestres adapten les aules en un tercer nivell de concreció. Està molt bé; però si hi ha la dotació de recursos necessària i els mitjans suficients.

Amb aquest nou disseny les valoracions de l'alumnat es faran a partir de tres variables: a) fets, conceptes i principis; b) procediments i c) actituds, valors i normes. Hi ha un programa d'avaluació continuada i les notes avaluaran dos extrems: la progressió adequada o la necessitat de millora.

Sobre el paper està molt bé; però a la pràctica hi ha molts dèficits i mancances en el sistema antic i pel que fa al nou encara s'està a les fosques.

"Per exemple, no està previst què passarà amb els alumnes que no puguin superar la primària sigui quin sigui el motiu".

Mentrestant, els professionals que s'hi dediquen estan fent una lluita sense ressò. En aquests moments a les escoles que és on s'ha de fer la integració els nens amb problemàtiques segueixen essent rebutjats pel mateix sistema que els ha d'integrar.

Hi ha la figura del mestre d'educació especial que té una titulació que atén un grup determinat de nens i nenes amb alguna problemàtica: sordesa, síndrome de Down, retard mental, etc., i hi ha el mestre de suport per a fer allò que el titular no ha pogut fer. Hi ha encara el mestre de reforç que ajuda en els tallers els alumnes que tenen o no problemes. El que fan és dividir-se entre ells els alumnes.

"No tots els alumnes són integrables i, els que són susceptibles d'ésser-ho, valdria més que no els portessin a les escoles ordinàries; la integració s'ha de fer amb els mitjans suficients i amb el suport que sigui necessari. A l'alumne no li serveix de res i tampoc és bo perquè perd el temps. Encara que sigui recuperar velles estructures, avança més en les anomenades escoles especials. Els EAP i els CAD estan mancats de personal i de recursos i es troben col.lapsats, és per això que la coordinació no és efectiva. Acaben passant-se la pilota als serveis diversos i les lluites dels mestres no tenen cap mena de ressò; la intervenció es fa molt al final quan la situació ja s'ha deteriorat".

Des de l'administració mateixa se'ns ha dit que els recursos no són suficients. La població de severs i profunds està pràcticament atesa; amb la planificació que s'està fent quedarà acabada a mitjans del 1993. Els altres grups lleugers, mitjos que no siguin de residència assistida i els que tenen trastorns de comportament, els recursos són clarament insuficients.

"Aquí no estan tan catalogades les ajudes com poden ésser-ho a França. Aquest col·lectiu dels límits és el que presenta més dèficit de recursos; manquen tallers, pisos protegits... Aquest és el repte pels propers anys".

La societat no absorbeix aquests nanos i es crea una situació artificial: el centre especial de treball perquè més val això que no pas que s'estiguin a casa. El màxim que arriba a fer el Departament d'Ensenyament és concertar aquestes escoles, no perquè tinguin persones deficientes, sinó perquè hi ha alumnes que són ciutadans en edat escolar.

"Nosaltres no tenim problema perquè, si funcionéssim d'una altra manera diríem: "escolti, vostè no té dret a escola perquè la constitució diu que tothom té dret a anar a escola menys els que disposen d'una escola autista o una altra amb síndrome de Down". Aquesta és una mica la nostra línia. Us diran que no hi ha recursos; però això també s'hauria de veure".

3.2. En l'àmbit ocupacional

A finals dels 70 i principis dels 80 en tots els centres "progres" de formació professional, pels alumnes que sortien de la bàsica sense el graduat escolar, es va crear un curs de pre-formació professional, que així s'anomenava. Era la manera que hi hagués algú que es fes càrrec d'aquests alumnes amb dificultats, tot i que mai hi va haver-hi un reconeixement ple.

Per altra banda, a la formació professional reglada hi havia les anomenades compensatòries que contemplava aquests alumnes més límits.

"Ara ja no sé com està perquè no està regulat. No sé com acabarà tot plegat".

Una legislació final és la que marcarà les pautes de la integració. Però quina és la situació present?

Des de l'any 1978 hi ha uns centres que estan treballant amb adolescents que tenen dificultats d'inserció. I val a dir que ho fan en uns anys en els que no s'entenia massa aquesta iniciativa de perquè a nois i noies amb deficiència se'ls havia de fer una preparació pel treball; no era ben vist.

Es tracta dels centres de formació professional adaptada que per a ésser reconeguts van haver de recórrer a una llei que va sortir a Madrid l'any 1981. La normativa sobre la formació professional adaptada encara està per fer i, ara per ara, un contracte en formació per l'educació especial pot ésser de sis anys i, qui fa aquests contractes? o, qui s'ocupa o es fa càrrec de la formació?

"La Generalitat en aquest tema no s'hi fica perquè mai ha tingut clar quina política seguir; és una cosa estranya. Ara amb la reforma encara no tenen res previst. Si es pogués entrar en una via més normalitzada, no tindríem tants problemes".

Els problemes són que no hi ha accés a cap mena de titulació, perquè plantejaria problemes d'homologació; només es pot lliurar un certificat sense validesa oficial que acrediti que s'han fet uns cursos i això dificulta poder fer un contracte laboral perquè res acredita res.

"El recurs fou esdevenir un centre col.laborador de l'INEM que permetia accedir a una titulació. Uns cursos a l'escola no donaven títol i, en canvi, els sis mesos donaven una titulació".

Àdhuc es va arribar a constituir fa vuit anys un grup de treball per tal de fer un document que possibilités el reconeixement d'aquests centres i es va presentar a la Generalitat i estava pendent únicament de la signatura del conseller; ara, sobretot amb la reforma davant, encara no hi ha res previst. Cada cop que es va a l'administració a parlar sobre el tema, s'arxiva el paper en un calaix.

Hom té la impressió que quan parlen d'aquest tema es refereixen a profunds i, quan s'al.ludeix a la necessitat de fer pràctiques a les empreses, es diu que encara no està madur i que aviat arribarà. Per altra banda, no hi ha massa unió i tothom va fent el que pot.

L'àmbit de treball té una absoluta indefinició pel que es refereix a aquest col.lectiu.

"Es un col·lectiu d'unes 6.000 persones; tampoc és un problema d'un gran nombre. Es un problema polític de reconèixer que hi ha unes necessitats que s'han d'atendre en un règim d'integració. De totes maneres, potser a la llarga, és més beneficiós un règim que no ho sigui".

Es un garbuix en el qual no hi ha qui s'aclareixi; uns diuen que ha de dependre del Departament d'Ensenyament i altres del Departament de Treball. Hi ha divisió d'opinions. Si cal posar-los a treballar de pressa, seran del Departament de Treball; si cal proporcionar-los-hi una formació pel treball, depèn del Departament d'Ensenyament. I encara hi ha qui creu que han de dependre del Departament de Benestar Social.

"Els que treballem en aquest àmbit, creiem que ha d'estar dintre l'educació".

La reivindicació actual és que, almenys, es reconegui que existeix aquesta població per tal de trobar una sortida de formació professional a partir de l'institut convencional com a la resta de nois i noies; però es diu que hi ha problemes de finançament. I el tancament a aquesta iniciativa per part de l'administració educativa és total.

"El que fan aquestes iniciatives privades pel que es refereix a la formació professional adaptada està molt bé; però no lliga amb les orientacions que tenim des del Departament d'Ensenyament. Si el model que ells fan el donéssim per bo, necessitaríem crear 17.000 places i en aquests moments n'hi ha 500 de places. És impossible fer-ho. No s'han de fer formacions professionals adaptades; és un absurd. L'adaptació s'ha de fer dintre del sistema ordinari que ara va dels 12 als 18 anys".

Pel Departament d'Ensenyament no és tant de la formació professional adaptada que s'ha de parlar, com de la formació a seques: que aquest noi quan acabi el cicle escolar estigui preparat per entrar al mercat de treball.

Cal una formació ocupacional que estigui reglada sent competència del Departament d'Ensenyament, i que la no reglada sigui tema del Departament de Treball. La formació ocupacional és la que va encaminada a un lloc de treball i és més àmplia perquè no és una preparació per a una professió concreta. A més, també és formació ocupacional el reciclatge quan el treballador necessita una requalificació per haver aparegut una nova màquina, per exemple.

"Les escoles de formació professional adaptada depenen del Departament d'Ensenyament perquè donen uns cursos d'una certa durada; la formació ocupacional és de duració curta de 300, 400 o 500 hores o el que sigui". diuen al Departament de Treball.

Les famílies es cremen anant amunt i avall sense saber massa els recursos als quals tenen dret. Tenen clara la integració; però "en un àmbit en el que els nois i noies s'hi trobin a gust".

El dret al treball, tot i estar reconegut, no és la mateixa obligació que el de l'ensenyament; és un dret que no es pot complir al cent per cent (hi ha el problema dels aturats). La normativa és aleshores més selectiva i s'han de tenir unes característiques administratives que es basen en dades mèdiques i sanitàries.

"Per què té un dret al treball una persona que té un quocient intel·lectual de 50 o 60 i no un que en té 66?. El quocient intel·lectual és tanmateix de ben poc fiar; però pels serveis socials i pels que paguen la seguretat social ja els va bé", ens han confiat des de les instàncies del Departament d'Ensenyament.

El PIILD (Pla interdepartamental d'integració laboral de persones amb disminució) que es va aprovar el 1989, Aquest pla al ser interdepartamental compta amb implicació del Departament d'Ensenyament, el Departament de Treball i el Departament de Benestar Social en un intent de coordinació tot i que cada departament dintre les seves competències fa la tasca que li correspon.

"Encara que potser acabin fent el mateix", com reconeixen des del Departament de Treball.

Hi ha un ordre legislatiu jerarquitzat amb una prioritat normativa: estatal, publicacions de la Generalitat, les circulars internes i els acords de tots els tècnics amb el vist-i-plau del cap de servei; mai una circular interna contradirà una llei estatal.

El resultat és que el col·lectiu dels límit, al no tenir un espai definit, va rebotant per diferents escoles. En èpoques pretèrites hi havia les escoles d'ofici de l'ajuntament de Barcelona, després els pre-tallers de formació professional, després les formacions professionals compensatòries i, finalment, les formacions professional adaptades.

"El tema del borderline és el més espinós perquè no hi ha ajuts. Quan s'arriba al 33% de disminució, a l'hora de la contractació, hi ha ajuts a l'empresa normalitzada, al centre especial de treball i a l'auto-ocupació. Ara per ara hi havia les escoles de formació professional adaptada, que tampoc eren suficients perquè ens trobem que hi ha un alt nivell de fracàs escolar", diuen des del Departament de Treball.

I no es pot dir que als 16 anys s'ha acabat l'etapa formativa i ara és l'hora de la inserció laboral. És una formació pel treball més que una especialització en un ofici que això ja arribarà en una etapa posterior.

"Ha d'haver-hi aquesta etapa formativa; que estigui al Departament d'Ensenyament o el Departament de Treball no ho sé. S'ha de contemplar com una formació globalitzada en els seus aspectes d'autonomia, d'hàbits laborals, de responsabilitats... paral·lelament a uns aprenentatges escolars que hi són de referència i molt funcionals de cara al treball, com a suport al llenguatge, a les matemàtiques, etc., perquè el treball fonamental és el dels tallers, més enllà d'uns cursets de formació. Es un trencament amb el que és l'escola, perquè és ajudar a madurar en plena adolescència amb les dificultats sobreafegides que això suposa. Necessiten continuïtat i la necessiten més que els altres".

Des de Madrid això s'ha treballat molt: quan s'acaba la secundària, hi ha uns programes de garantia social per iniciar la inserció laboral. Des de Madrid deien que això ho assumís el Ministeri d'Educació i, en canvi, des d'aquí es va dient que ho assumeixi el Departament de Treball; aquí hi ha la polèmica.

"Aquí el que ens trobem és que la majoria ja vénen d'escoles normals i el que manca a aquests nois i noies és un treball en temes funcionals. A vegades tenen problemes d'inserció més greus que els que provenen d'escoles especials. Aquest és el problema que aquí no s'acaben d'aclarir, tot i tenir totes les competències".

Per altra banda, les convocatòries oficials per tal que en empreses de més de 50 treballadors tinguin un 2% de disminuïts, no tenen massa efecte perquè mai agafen psíquics ni lleus que encara té la imatge de l'incapaç. S'agafa abans a un que no sigui psíquic, algú de la pròpia empresa que hagi tingut un accident treballant.

Per altra banda, tampoc hi ha un control de les empreses per a veure si compleixen o no la normativa; a altres països hi ha actituds repressives per tal que sigui acomplida i amb les quantitats recollides es poden fer coses pels minusvàlids.

"Quan es parla del 2% de quota, no és una cosa ben pensada; si treus els que no poden treballar i els que són de nivells alts, no es pot complir aquesta norma aquí perquè resulta que no hi ha prou deficients. Es per això que no es compleix", raonen des del Departament d'Ensenyament.

Fins el 1992 tant la Generalitat com l'INEM feien cursos de formació ocupacional; però a partir del gener del mateix any, que es van produir les transferències de la gestió, els cursos els fa tots la Generalitat. Abans d'aquesta data, la Generalitat no tenia centres propis i ara en té sis (Barcelona, Santa Coloma de Gramenet, Tarragona, Lleida i algun altre) on s'hi fa formació ocupacional no específicament per a bordelines tot i que hi poden accedir. Abans hi havia beques; però, a partir del decret de traspàs (1577 del 18 d'octubre del 1991), ja no n'hi ha de becats.

Per accedir a la formació ocupacional s'ha de tenir com a mínim setze anys; no es pot fer abans de l'edat laboral.

El Departament de Treball forma part de la comissió interdepartamental que hem esmentat i la preocupació pel col·lectiu que no té un certificat de disminució és molt alta.

A l'hora d'inserir-los en cursos de formació ocupacional normalitzats, els centres fan una selecció i sempre prioritzaran els que siguin més inseribles. En efecte, el Departament de Treball, quan ha de fer les valoracions, el que avaluen són les insercions. Els mateixos centres de formació ocupacional s'encarreguen d'inserir les persones que han fet la formació ocupacional; en el cas dels límit, sempre hi tindran més dificultats.

"La formació ocupacional té l'objectiu que s'ocupi el màxim nombre de persones i això és el que es valora. A l'hora de concedir un curs, es farà a aquell que ocupi més persones. Com més n'hagin aconseguit, més valoració hi haurà per a què l'any vinent se'ls acordin els ajuts".

El que pretén el Departament de Treball és que les persones d'aquests col·lectius es puguin incorporar als cursos normalitzats que es realitzen. Es treballa amb els centres de formació ocupacional que són centres col·laboradors (les escoles de formació professional adaptada, entre altres) que fan un programa subvencionat pel Departament de Treball; presenten un programa, fan el curs i s'ocupen de la recerca de llocs de treball.

Com que s'insisteix tant en el tema de l'ocupació, és per això que els centres col·laboradors incideixen molt en trobar feines, en sensibilitzar els empresaris, en veure llocs de treball en concret, etc. Els col·lectius amb especials dificultats s'han d'integrar en cursos i actuacions normalitzades i que el mateix centre s'encarregui d'inserir-los laboralment.

Poc a poc s'avança i el més recent ha estat crear la figura del tutor dins un programa experimental. Aquest s'encarrega d'unes quantes persones amb especials dificultats integrades en cursos normalitzats per a donar més suport i detectar llocs de treball que poden ésser ocupats per ells. El "treball amb suport", al costat de l'atenció individualitzada (família, perdre la por, motivació del noi o la noia, etc.), busca el lloc de treball que pot ocupar aquesta persona segons les seves capacitats i se la forma per exercir a un lloc de treball concret. El monitor l'acompanya i, quan el noi va aprenent la tasca, acaba deixant d'anar-hi. Es fa, també, un suport a l'empresari per si hi ha algun problema. Aquest és el cas, p.e. de Badalona.

El Departament de Treball, a més, ha programat específicament cursos per a persones amb especials dificultats, seguint així un doble canal: que els disminuïts vagin a cursos normalitzats i que hi hagi tota mena de persones a cursos especialment pensats per a ells.

"Hem comentat moltes vegades que el col·lectiu més problemàtic és el bordeline, molt més que el disminuït psíquic. Per aquests, hi ha l'ajut

que ofereix l'administració que, sense ésser l'abicoca, és alguna cosa i pots entrar a l'empresa o als centres especials de treball oferint un ajut. Pels bordelines, les dificultats per trobar feina són moltes; del que es tracta és de trobar un lloc adequat a les seves capacitats i que s'hagi creat una motivació", diuen des del Departament de Treball.

La metodologia del treball amb suport pretén que l'empresari es descarregui de responsabilitats; per això el seguiment donant un suport. L'ideal és que s'integrin en cursos de formació ocupacional estàndard; l'ajut es garanteix tant en els cursos com després en el lloc de treball. Es tracta de lligar la continuïtat en el suport al noi o noia que s'ha integrat a l'empresa normal.

"L'objectiu final és que l'empresa contracti. En el cas dels bordelines, generalment és un ajuntament o una entitat sense finalitat de lucre".

4. La iniciativa privada a Catalunya

4.1. Uns començaments quasi heroics

Els titulars de les entitats que es dediquen en aquests moments a la formació o al treball amb persones amb problemes de retard, tretes unes comptades excepcions, són les associacions de pares. Històricament són les persones afectades que, havent-se trobat amb el problema, han hagut d'associar-se per tal d'enfrontar-se a la problemàtica que tenien a casa. Són els qui estan al darrera dels centres, de les escoles, de la recerca de treball.

Això és particularment greu i ja té la seva petita i heroica història perquè han hagut d'estar creant les entitats que permetran que el seu fill o filla pugui continuar. Ja fa molts anys que la cosa és així: si els pares no hi són al darrera, no hi ha res i arriba un moment en el que es dubta que es pugui continuar.

En aquests moments existeix la federació (APPS, Associació Provincial Pro-subnormals) que aglutina tots els centres i una de les preocupacions més serioses de la mateixa són els bordelines o límits; els que es troben a la frontera o els que no són greument afectats.

Les mateixes associacions han nascut de la necessitat d'atenció a aquesta problemàtica: l'escola bàsica especial dona pas a la formació laboral i d'aquí neix la necessitat de la inserció laboral, de la col·locació.

"Els pares veuen que els seus fills ja tenen vint anys i no han resolt encara el problema laboral. En acabar l'escolaritat, es necessita quelcom més per accedir al treball".

Cal dir que en l'educació especial moltes coses comencen així: amb pares afectats i professionals sensibilitzats pel tema. Són experiències que la inspecció tolera i que no sorgeixen d'un rol institucional encara que tinguin subvencions de l'estat. Precisament la limitació del sector públic

és la de no poder crear el que no estigui regulat ni reconegut administrativament; si no hi ha regularitat, no pot haver-hi reconeixement, s'ha de crear en base a les normes.

4.2. Una situació de fet treballant silenciosament

I, com que no hi ha respostes institucionalitzades, es dóna una gran multitud d'iniciatives privades que, tot i essent molt respectables, no seran mai una solució definitiva.

Els nois que amb suport poden arribar a fer un graduat escolar, s'ubiquen a l'escola ordinària que és el lloc que els hi toca estar. Molts han estat de pas o de forma transitòria a l'escola especial i, encara que sigui amb dos anys de retard, s'orienten a l'escola ordinària. Molts límits estan a l'escola ordinària d'aquesta manera, juntament amb els que provenen del fracàs escolar; sembla que tenen la capacitat d'abstracció i de raonament suficients per a treure's un graduat escolar amb més o menys dificultats o temps.

Les formacions professionals adaptades que tenen una duració d'entre tres i quatre anys, s'inicien a partir dels 16 anys i, per tant, ja no depenen del Departament d'Ensenyament sinó del Departament de Treball. Són escoles de formació professional, no d'ensenyament especial. El seguiment està resolt, sobretot ara que el Departament de Treball els hi assignat l'insertor laboral que fa de pont entre l'escola i el món empresarial.

"Fins ara, la inserció laboral l'hem hagut de fer a "trancas y barrancas"; ni teníem personal especialitzat, ni podíem fer un seguiment. Molts nanos s'han anat col·locant al sortir de l'escola en ajuntaments amb mitja beca i mitja formació o en l'empresa ordinària; però el que mai hem sabut és quan ha durat aquella feina, pot ésser que hagi durat tres o sis mesos. No tenim dades".

Per les associacions de pares el problema principal és el treball. Han buscat, a vegades, un assistent social que assumeixi el tema de la inserció laboral; els que són més a prop del 33% normativitzat aconseguixen treball, encara que no sempre és així i han hagut de crear centres especials de treball que amb un producte propi intentaran sortir al mercat.

Però la realitat es complica perquè hi ha d'altres problemes que demanen d'ésser resolts: el lleure, el manteniment cultural o laboral, l'esport... Aleshores es fan cursets (a vegades amb l'INEM), casals de joves, grups integrats i altres serveis, tot respectant les activitats juvenils que es facin al propi barri i a les quals el noi o la noia s'hi pugui integrar, encara que això no sempre és possible. S'hi barreja molta problemàtica de tipus social.

Les dificultats que té aquest col·lectiu en els diferents àmbits de la seva vida són molts grans i no són ateses les seves necessitats de la manera que ho són persones, la disminució de les quals és més aparent i més física.

Des del 1984 o 1985 que a les escoles d'educació especial no hi ha hagut canvis; cada cop han anat agafant mainada més deteriorada amb un notable increment de la demanda i les escoles de formació professional adaptada han anat allargant la situació d'indefinició. Com que molts han seguit un ensenyament ordinari a la primària, quan arriben a les etapes de l'ensenyament secundari no troben lloc per anar i la demanda s'incrementa; rebotats del sistema ordinari, truquen les portes de molts d'aquests centres.

La formació professional adaptada era l'única via que hi havia fa deu anys per autoritzar el funcionament d'un centre que no fos dins de la norma. Es contemplava que els alumnes fessin el mateix programa pràctic en totes les àrees; però que en els temes de coneixement tinguessin un suport.

I torna a sortir ara el tema de les competències, si el Departament d'Ensenyament o el Departament de Treball. Des de la mateixa administració se'ns ha dit que,

"No participo que això sigui un problema de treball exclusivament. Es del Departament de Treball si es tracta de veure les possibilitats de feina que tenen aquests joves que surten de l'ensenyament: deficient límit, abandó escolar... i en aquest sentit el Departament de Treball ha d'animar a buscar ocupació quan acabin més enllà de la seva formació, més enllà dels 19 anys; però dels 16 als 18 anys la formació ha d'ésser a través de mòduls professionals i aquest és un problema educatiu. Cal que les escoles de formació professional adaptada es reconverteixin per tal de tenir mòduls professionals".

No és el mateix l'escola de formació professional adaptada que els tallers; com que aquests estan en centres de treball i escoles, poden ésser equivalents i portar a equívocs.

Dins l'àmbit educatiu, hi ha el centre de formació professional adaptada que es troba en una via morta o bloquejada des de fa més de vuit anys. El Departament d'Ensenyament no autoritza la creació de noves unitats de formació professional en educació especial, perquè ni ho tenen clar ni tampoc hi ha una normativa específica.

"Es tracta d'alumnes que no són ni carn ni peix i no hi ha una normativa. Tot el que es fa està en mans de la iniciativa privada partint de la necessitat que es crea en els pares afectats pel problema".

El que fa la iniciativa privada és acollir-se a centres especials de treball, reivindicar que els barems de reconeixements siguin més justos i llençar una guerra particular intentant fer entendre que, malgrat sigui el límit vist com a normal, es tracta d'una persona que no pot accedir de la mateixa manera que una persona normal. Acabada la formació, queda la batalla del mercat ordinari de treball.

En aquest tema del treball, mentre que la formació professional pot establir convenis amb empreses per a anar-hi a fer pràctiques, l'escola especial de formació professional adaptada, com que no se sap quin grau tenen, no ho pot fer; és un centre amb un reconeixement legal dins l'àmbit del Departament d'Ensenyament; però, quan es parla de la reforma no s'hi compta. El problema més greu és que, quan els alumnes han acabat, on els porten?

Se'ls ha preparat de cara al món laboral pel que fa a hàbits d'exigència, de treball; però el problema més greu és que no puguin fer pràctiques de treball enlloc. S'han de limitar dintre l'escola perquè es fa molt costosa la inserció real; quan surten al carrer no saben com és el món del treball.

"A nivell de sortides laborals aquí hem fet tot el que se'ns ha ocorregut i més. En principi, no es descarta recórrer a centres especials de treball; ho hem defensat sempre, malgrat que hi hagi moltes postures contràries. Els centres especials de treball a vegades han estat beneficiosos per entendre el que és l'organització i la rotació d'una empresa".

Com que n'hi ha molts de no reconeguts, es creen uns Departaments que es dediquen només a les col.locacions i s'ha arribat a promocionar algunes cooperatives que es van fer inviables, no solament per la competitivitat, sinó perquè el tipus de nois i noies i les seves famílies no ho permetien.

"Anàvem a trobar moltes empreses i el màxim que en trèiem era un taló. Anaves a oferir un treballador i t'explicaven tots els que acomiadaven".

Com que els alumnes es veuen obligats a romandre a l'escola o a un centre especial de treball amb la impossibilitat de donar sortida als qui són a dintre, els llocs es cronifiquen perquè els que hi són es queden, és un vertader cul de sac. El que passa és que és difícil imaginar-se aquestes persones en un lloc normal de treball.

I el Departament de Treball no ajuda els programes de les escoles de formació professional adaptada que poden tenir una durada de tres anys; no els considera viables i no entren dintre la seva programació. No és el Departament de Treball que pot assumir-los.

Els centres que són objecte de valoració i ajuda per part del Departament de Treball són els centres privats de formació ocupacional. Presenten el programa que es valora i s'ajusta a les directrius que marca la normativa i el Departament de Treball ho aprova, ho supervisa i ho avalua. Es prioritza un determinat programa en funció de la col.locació obtinguda en un determinat curs. Si un centre de formació professional adaptada presenta un programa, serà considerat amb aquestes determinants.

"No ens els inventem nosaltres, és la iniciativa de cada lloc que detecta les necessitats, busca els llocs de treball i se n'encarrega de tot".

La nova normativa que està a punt de sortir insisteix en què les iniciatives garanteixin que després hi haurà col·locació a una zona determinada. Millor que millor que les empreses signin un acord conforme agafaran persones que hagin seguit un curs; això haurà obligat a fer una prospecció d'empreses. Pel Departament de Treball no es tracta de muntar cursos i d'acumular títols, sinó de garantir la utilitat d'aquests cursos.

4.3. La intervenció pedagògico-social amb els límit

L'activitat que es du a terme tant des de l'escola com de la formació professional adaptada, ha d'ésser bàsicament una eina pedagògica. Es tracta de l'aula, de la jardineria, de la metal·lúrgia, de l'administració, de l'activitat artística o del que sigui.

L'important és la motivació; és a dir, que vegin que són capaços de crear, de servir per alguna cosa i de desenvolupar-se. La història d'aquests alumnes sol ésser molt frustrant: feien activitats a escoles que no eren reconegudes ni recompensades en cap mesura. Que s'adonin que allò que els hi ha costat un gran esforç, és valorat i compensa personalment.

En centres adaptats tenen un alt nivell de satisfacció. Són considerats tal com són i el que fan és reconegut i valorat. Han deixat d'estar a un racó. Tot i que al començament ostenten un cert rebuig perquè és una escola de "tontos", s'hi adapten, s'hi troben a gust i l'ambient de l'escola és agradable per a ells. És per això que no hi ha problemes d'enfrontaments entre mestres i alumnes com es donaria amb alumnes adolescents.

L'absentisme escolar o l'abandó no es dona i, en general, el que es fa difícil és haver de marxar de l'escola; han après aquí moltes coses que a l'escola ordinària se'ls feia insuportable. Es treballa a nivell pràctic en coses que siguin útils posteriorment en el món real. I això en un context de màxima autonomia intentant la col·laboració dels pares per tal que aprenguin aquesta manera de fer.

Tot es programa en funció de la comprensió individualitzada de cada persona; si a un no li respon la fusteria, es tracta de veure quina tècnica li pot anar bé per a desenvolupar una sèrie d'habilitats. L'experimentació és constant. El principi és que qualsevol alumne pot arribar a fer coses encara que no sigui sempre al mateix nivell i l'important és que l'alumne assumeixi que és capaç de fer alguna cosa.

El que vol dir que no es treballa una feina concreta, sinó uns hàbits de treball o de comportament i de saber què cal fer a cada moment; el que és necessari per la seva vida ordinària. És el que més es treballa i el que més costa.

A les escoles hi ha un projecte global: una àrea tecnològica i manipulativa i una àrea pedagògica i de formació per tal de reforçar els continguts escolars en tot el que el noi o la noia necessita per arribar allà on ha d'arribar. Tots els aspectes de la persona: relacionals, intel·lectuals, laborals... els aspectes de desenvolupament personal.

El terme final és la inserció laboral i social; és per això que es tracta de desenvolupar els aspectes més pràctics i útils: que aprengui a signar, a omplir una documentació, a agafar el telèfon, a fer una entrevista...

Totes les qüestions que afecten la socialització. Saber orientar-se, agafar el metro, perdre's. Portar una notícia de casa i saber-la llegir, interpretar, qui són els protagonistes, ubicar-la en l'espai i en el temps. Saber tornar un canvi perquè la suma i la resta no té sentit si no s'aplica. Saber escriure vol dir saber interpretar un imprès sense tenir la mare al costat; això és bàsic pel funcionament de la persona. I tot això els ajudarà a tenir un comportament més normalitzat i dur una vida més socialment reconeguda.

Molts d'aquests coneixements s'aprenen a casa; però en aquest context és impensable. Passar cada dia per la dutxa no ho entenen ni ells ni, sobretot, les seves famílies; han de saber tenir cura dels mateixos, parlar bé, no anar bruts, diferenciar el tracte amb el pare i la mare del de la resta de la gent.

Es treballen les festes possibles, es fan sortides a museus, cases de colònies o en règim de càmping. Confeccionar-se un menú frugal i barat; s'ha de comprar al mercat i contrastar preus, s'ha de cuinar i això es lliga amb una classe.

Es fan cursets monogràfics de cuina, educació sanitària, primers auxilis, seguretat i higiene en el treball, coneixement del propi cos, català...

"Les pràctiques es fan posant els nois i les noies en situacions reals, elaborant una pedagogia productiva amb similituds amb el món de l'empresa".

Les incidències es pretenen en tres àmbits:

-el propi alumne com a persona aixecant el sostre de la seva autonomia personal i social. Inclou també el treball amb les famílies.

-l'escolar perquè s'ha de treballar el llenguatge, les matemàtiques, la cultura general, el català, etc.

-la tecnologia i les pràctiques, el bloc manipulatiu, per a incorporar-se al món del treball. Uns ho podran fer al món laboral ordinari, d'altres a un centre especial de treball. No han d'ésser especialistes, sinó tenir uns hàbits que els permetin accedir a la feina ordinària o protegida.

"Nosaltres hem arribat a pensar que està molt bé fer una formació laboral; però que estàvem lluny del món de l'empresa i hem intentat fer aquest pont "per la brava" amb un conveni amb empreses per a la formació in situ dels nostres alumnes. Cal comptar amb la bona voluntat de tots".

No es pot abandonar aquest noi o noia a la seva sort i, amb suport o sense, la figura de l'insertor públic o per iniciativa privada és una persona clau per trobar un lloc de treball una mica a la mida. L'orientació laboral és necessària, tot i que la col·locació anirà molt en funció del que el mercat ofereixi. L'afició per la fusta, no vol dir que siguin fusters i, quan van a un taller, hauran de començar una altra vegada acomodant-se i adaptant-se a les seves exigències perquè els diversos oficis tenen un nivell d'exigència molt alt. En general, tot i tenir una sèrie de coneixements, hauran de fer el que surti.

"sempre hem pensat que el nostre projecte no era complet si no ens preocupàvem de la sortida laboral. L'orientació laboral els fa descobrir els seus límits i a on poden buscar feina; han de tenir clar que el primer responsable de trobar feina és ell mateix".

La desaparició de l'aprenent ha perjudicat en gran mesura aquesta tasca; ara cal posar-se en funcionament per trobar una feina encara que sigui senzilla, es cobri poc o no sigui en unes condicions ideals. Els centres prioritzen totes les sortides laborals encara que siguin curtes perquè l'important són les característiques que té la feina i les seves condicions. L'important és que treballin i, quan la feina ha estat temporal o molt curta, aquesta experiència s'utilitza tant si ha estat positiva com negativa, perquè és més important l'experiència que l'alumne porta de fora que tots els discursos que es puguin fer des de l'aula.

"Ens vam acollir a tots els plans d'ocupació amb la finalitat que s'hi integressin i durant uns temps ens va ésser molt útil. Era titànic l'esforç. En aquests moments usem el contacte directe amb les empreses. I tenim, també, una bossa de treball i et trobes que després d'un gran esforç per integrar-se, al cap de sis mesos el tornes a tenir al carrer. Sempre recomençant amb l'agreujant que la seva qualificació és molt baixa. Intentem fer un seguiment, un apuntament; però el camí és molt llarg: l'especialització que es demana és forta i la preparació cada vegada és més llarga. L'adaptació es fa inacabable i demana molta paciència de l'empresari i nostre".

El fet és que, si aquests alumnes als 14 anys els haguessin abandonat, ves a saber on serien. Ara són una important proporció que es posa a treballar o en empreses convencionals o en centres especials de treball.

Els que sé'n ocupen, o són mestres terapeutes o mestres de taller amb una especialitat en formació professional. La seva formació es fonamenta bàsicament en l'experiència, perquè no hi ha formació específica per aquests temes. La majoria d'ells s'han anat reciclant, els de taller fent magisteri i els mestres aprenent coses tècniques: un equilibri entre tècnic i pedagog. Més enllà de ser bons professionals, són persones que saben ensenyar bé amb programes individualitzats i fent les coses pas per pas amb la comprensió i la manipulació de tot el procés, que aquests nois i noies necessiten.

Pel que fa a les programacions o els currículums, no existeix un marc on situar la feina: hi ha un buit considerable i cap tipus de suport pedagògic. Tot s'ha hagut de fer pel que fa als programes tant a nivell acadèmic com de taller; aleshores hi ha moltes mancances amb el greuge d'un espai i un temps limitat.

Aquests professionals es saben gratificats només contemplant la disposició que tenen els nois i noies per aprendre; molta voluntat, estan contents, tenen ganes d'aprendre, de treballar. Veure la progressió que van fent a llarg termini, ja compensa.

"Sembla que no siguin els mateixos perquè molts han canviat radicalment".

Tota la feina és crear-los un centre d'interès, una motivació, un estímul, que considerin que la feina que estan fent és interessant, és important; és aleshores que cercarà d'avançar i de superar-se a partir del propi esforç. Aquesta és la millor compensació tant pel mestre com pel monitor del taller.

5. El futur dels límits

La perspectiva futura dels límits i les sortides que puguin tenir cal que siguin contemplades des dels diferents àmbits que prenen part. Administrativament parlant s'ha de fer referència al Departament d'Ensenyament i al Departament de Treball i a nivell personal la família és i continua sent un eix fonamental on es desenvoluparà gran part de la seva formació.

Pel que a l'àmbit del Departament d'Ensenyament es refereix la LOGSE, de l'any 1990 és la que d'alguna manera consagra els principis que alimentaven el dret d'integració (17 de l'any 1984 a Catalunya i 334 de l'any 1985 a l'estat) que desenvolupaven la LISMI de l'any 1982. Després de l'experiència de set o vuit anys, la LOGSE reconeix drets substantius en els individus: tothom té dret a l'educació en el medi ordinari fins on sigui possible, des dels infants fins a la formació professional.

La LOGSE, amb una primària dels 6 als 11 anys i una secundària dels 12 als 18, estableix l'obligatorietat dels 6 als 16 anys. Teòricament els borderline estaran escolaritzats en centres ordinaris. Aquest any s'ha posat en pràctica la primària en el calendari de Catalunya i es preveu fer-ho en la secundària el curs 1994-1995; però potser es retardi més. En el calendari de l'estat comença un any més tard i també es pot modificar.

Estem en un període que s'haurà d'anar construint des d'un punt de vista normatiu i de l'experiència. A mida que els alumnes es van fent més grans, necessiten mesures de diversificació i d'adaptació curriculars més accentuades. El principi d'adaptació està a la base de la concepció del currículum que proposa la LOGSE, amb la diferència del document tancat sense cap possibilitat de canvi del currículum (allò que els alumnes han de fer a l'escola, les intencions educatives) dels anys 1970.

La LOGSE proposa uns nivells de concreció en l'adaptació del currículum i en primer lloc, l'administració de l'estat proposa unes bases perquè té competències plenes en aquest camp: l'ordenació del sistema educatiu, l'establiment d'uns mínims curriculars vàlids per a tots els ciutadans de l'estat espanyol i l'establiment i el reconeixement d'uns títols. Aquests mínims són necessaris per a què es pugui estudiar en qualsevol escola de l'estat i el llibre d'escolaritat tingui una validesa.

En segon lloc, els Departaments d'Ensenyament de les Administracions Autonòmiques han de desenvolupar la resta que és pràcticament tot.

La diversificació curricular prevista de manera extraordinària en els últims cursos de la secundària, és per facilitar que els alumnes puguin fer altres coses acadèmiques tot obtenint el títol de graduat escolar igualment que els altres; seria un itinerari diferent encaminat a l'obtenció del títol. La LOGSE preveu que estiguin a l'escola ordinària amb una adaptació curricular que ho faci possible, sobretot a la secundària obligatòria, fent el que sigui necessari per a què tinguin un ensenyament a mida, amb una proposta curricular adaptada.

Com funcionarà? Encara no se sap i hi ha temps per a fer-ho.

Pel que es refereix a la inserció laboral a partir de la LOGSE, no hi ha legislació encara, el tema es planteja en dues vies. La primera és que el principi d'adaptació es mantindrà en els mòduls professionals possibilitant que els joves puguin seguir un mòdul amb més part pràctica capaç d'instrumentar el principi esmentat. La segona és que es puguin brindar institucionalment alguns mòduls adaptats, recuperant la figura de l'aprenent, amb un posterior reconeixement i, per tant, títol.

Aleshores la sortida seria doble. En primer lloc, uns mòduls adaptats per lleugers generant una relació entre el que fan i un posterior lloc de treball, amb implicació del sector laboral i els programes escolars que es duguin a terme. En segon lloc, amb els programes de garantia social pels qui han acabat l'ensenyament secundari obligatori sense titulació; programes d'inserció amb cursos de poca ambició acadèmica, no solament pels deficients, sinó pels qui han abandonat l'escola i pels qui no obtenen el graduat escolar. Aquesta serà una regulació posterior; el capítol de la LOGSE que parla dels programes de garantia social, no ha estat reglamentat encara.

La petita experiència de la LOGSE està demostrant que les coses s'estan fent massa de pressa, corrent i malament. En moltes escoles, com ens ha dit una mestra,

"L'única cosa que ha canviat és el contingut; però la forma continua essent la mateixa; no hi hagut res de res, ni una major dotació de recursos ni d'infraestructura".

La LOGSE parla de la garantia social pels qui no hagin pogut arribar a un determinat nivell per les raons que sigui. L'educació especial entrarà en un procediment de continuïtat, d'integració; serà la consideració cas per cas de les dificultats que un alumne té. Segons siguin les necessitats

tindrà una cama en el sistema general d'educació, o una cama en el sistema especial, o ambdues al sistema general, o ambdues al sistema especial. Què ha de fer aquesta persona amb tals problemes a l'educació especial per a poder anar després a l'educació general? Es tracta de trobar solucions "a la carta" que privin la segregació... o només ésser-ho quan ho han d'ésser.

La LOGSE ho permet això. Que cadascú faci el que pot fer, amb crèdits; la flexibilitat està permesa per la llei. Que després en l'aplicació això no es faci és un altre assumpte.

"No ho fem bé; però amb la llei a la mà es pot fer. Estem treballant per a què això es faci. No es tracta dels 700 alumnes que estan a la formació professional adaptada; a mi em preocupen els 17.000 que estan als centres ordinaris que, quan surtin, hem de procurar que no perdin el temps. Que el que facin no sigui estar allà arraconats, sinó que rebin resposta a les seves necessitats educatives especials d'acord amb les seves capacitats. A partir dels 12 anys han de fer uns crèdits, uns programes en funció de les seves possibilitats i amb adaptació al medi social fent-hi participar els pares. S'hauria de veure què van fer entre els 12 i els 16 anys els alumnes que estan a les escoles de formació professional adaptada; segurament que van estar perdent el temps. Això ho hem d'evitar, preveient suports i dotant l'escola per a què tingui tot el que fa falta", diuen des del Departament d'Ensenyament".

El pessimisme dels pares és aclaparador. Aquesta conversa és tanmateix ben explícita.

"-La integració no ha funcionat.

-No ha funcionat ni funcionarà mai.

-No, jo no dic que no es pugui fer; però quan l'escola estigui ben formada, amb molt suport. Ara, això no és així.

-Es per això que molts pares es tanquen en si mateixos i esperen que l'escola ordinària resolgui el problema.

-El futur és molt tèrbol.

-Jo posaré una granja, una cafeteria, un petit negoci. Amb un préstec, puc construir un futur. Al menys allà sabrà servir els cafès, encara que algú l'hagi d'ajudar en el cobrament; potser sí que sabria cobrar.

-Però quin futur és aquest quan necessites el diner?

-Es estar sempre a la que salta.

-Dius, sí molt bé; però el dia que jo falti, tothom se la menjarà. Mentre jo hi sigui funcionarà; però quan jo falti, què?

-Hi hauria d'haver algun camí que es pogués seguir des de l'estat: un pels normals i un altre pels no normals".

Sembla que un cop superat l'ensenyament i arribant al món del treball les sortides puguin ser més, però ara per ara tot just es comença a posar fil a l'agulla per donar alternatives a les problemàtiques que es plantegen. En aquests moments la inserció laboral està pendent d'una

legislació definitiva que se suposa que es produirà a mesura que els programes ordinaris es vagin posant en marxa. Es tracta de la implantació d'uns mòduls professionals, un ensenyament més professionalitzador.

"Es regularà un cop s'hagi aplicat l'Ensenyament Secundari Obligatori (ESO); encara s'estarà uns anys en aquesta situació".

La integració laboral s'ha de fer a través de cursos de formació ocupacional; del que es tracta és d'ocupar un lloc de treball i no d'entretenir-se.

"Es per això que ja no depèn del Departament d'Ensenyament, sinó del Departament de Treball. Nosaltres els preparem bé i el Departament de Treball sap l'oferta que hi ha a la indústria; si nosaltres els hem preparat bé, hi podran accedir".

Davant la problemàtica que presenta aquest col·lectiu, el Departament de Treball ha creat recentment amb les escoles de formació professional adaptada en el seu darrer any d'escolarització, una nova figura que recolzi per a una millor adaptació al món laboral, és l'"insertor" laboral que s'encarrega d'acompanyar el noi o la noia al lloc de treball. És un programa experimental de tutories, que consisteix en la necessitat de respondre a una sèrie d'adaptacions curriculars amb un suport especial per ajudar-los en la integració; és un acompanyament, un seguiment.

Just en el moment present està a punt de sortir una nova normativa a través de la qual el Departament de Treball podrà exigir als centres que agafin un cert nombre de persones amb especials dificultats (bordelines, drogaaddictes, disminuïts, del programa PIRMI de la renda mínima d'inserció...). Si aconseguixen una inserció d'aquests col·lectius, el Departament ho valorarà amb més concreció. Aquesta normativa s'ha fet perquè, a l'hora de seleccionar els centres, ho faran amb prioritització als que siguin més "ocupables".

"Fins ara se'ns quedava sempre el col·lectiu dur al marge i nosaltres ens encarreguem, sobretot, del col·lectiu amb especials dificultats".

Però si bé fins ara tant des del Departament d'Ensenyament, amb les edats que els pertoca, o des del Departament de Treball per cercar la primera feina, què passarà amb aquests adolescents quan tinguin trenta anys, voldran estar amb els seus pares?

El tema de la majoria d'edat és conflictiu; pot arribar un dia que diguin que se'n van de casa i la realitat demostra que aquests joves només es poden ajudar si es deixen.

El que volen els pares és que els seus fills siguin feliços en el context del món que els envolta. Si això ho aconseguixen durant uns anys amb tot el que han pogut fer els seus pares, ja és molt; tot això ja ho tenen. El futur es planteja tremendament complicat i imprevisible.

La perspectiva de futur és difícil, més encara quan se'ls hi ha creat una expectativa d'integració, que veuen tallada perquè no s'endevina la sortida.

III. L'ESTUDI COMPARATIU DEL TRACTAMENT EN DIVERSOS PAÏSOS

1. Les enquestes relatives a les minusvàlues en la població

Un comitè d'experts del Consell d'Europa va fer un estudi sobre l'aplicació i la utilització de la Classificació Internacional de les Deficiències, Incapacitats i Minusvàlues en diversos països d'Europa ³¹.

Els instruments de treball emprats són de tres classes:

a) Grans estudis de població fonamentats sobre enquestes amb una àmplia mostra amb la intenció de quantificar la incidència i la prevalència de les situacions de deficiència, d'incapacitat i de minusvàlua.

b) Anàlisi de la clientela dels diversos serveis socials dibuixant el perfil dels beneficiaris, les causes de les seves deficiències i les conseqüències d'aquestes en termes d'incapacitats i de minusvàlues.

c) Recull de dossiers de centres hospitalaris o de readaptació, tant de l'experiència dels professionals de la readaptació com de les persones que recorren als centres. Donada la informació dispersa i variable dels punts b) i c), només es pot fer una comparació general de les enquestes de població i de les estadístiques administratives que es refereixen a la deficiència, la incapacitat o la minusvàlua. ³²

De la comparació, es descobreixen alguns problemes que són suficientment greus i que aconsellen tenir-los en compte a l'hora de voler quantificar la problemàtica de referència:

a) El primer és la difícil atribució de codis d'incapacitat a les preguntes utilitzades. Per exemple, la capacitat de dur una motxilla de provisions pot ésser atribuïda simultàniament als ítems "aixecar objectes" i "procurar-se els mitjans de subsistència".

31 Bilan de l'utilisation de la classification internationale des déficiences, incapacités et handicaps dans les enquêtes et statistiques, Strasbourg, 1990

32 La comparació afecta, doncs, als treballs següents:

França: Enquête sur l'étude des conditions de vie, INSEE, 1988

Holanda: Continuous Netherlands Health Interview Survey, CBS, 1986-1988

Espanya: Encuesta sobre Deficiencias, Discapacidades y Minusvalías, INE, 1986

Anglaterra: Calderdale Health and Disablement Survey, UK, 1986

Canadà: Health and Activity Limitation Survey, HALS, 1986

Suècia: Nordic Level of living Surveys, ULF, 1986-1987

Portugal: Questionario para a caracterização da população com deficiência, SNR, 1989

Per altra banda, no hi consten qüestions relatives a determinades incapacitats. Per exemple, les que es refereixen a la consciència de si mateix, la comprensió del llenguatge, més dades sobre la locomoció, els moviments del cos, la utilització del propi cos, la lateralitat, l'activitat manual, tipus de mala traça, intolerància a la disciplina del treball i altres que restringeixen l'activitat quotidiana.

b) Un segon problema és la utilització insuficient de les estadístiques relatives a la incapacitat; això és imputable a la gran manca de directrius entorn de la recollida i el tractament de les dades. Es per això que les enquestes recollides s'orienten sobre eixos diferents; unes es refereixen a les deficiències que produeixen incapacitats (l'exemple típic és l'enquesta d'Holanda), d'altres es refereixen a les incapacitats que produeixen minusvàlues (els exemples són els d'Espanya i d'Anglaterra). No es tracta d'una diferència clara, sinó d'una diferència d'orientació; la decisió depèn dels objectius de l'enquesta.

c) El tercer problema és que, segons l'aproximació, els resultats d'una enquesta variaran àdhuc pel que es refereix al nombre de persones afectades. Les enquestes l'eix de les quals és la deficiència/incapacitat donen uns percentatges més elevats que les altres i, per altra banda, se sap que les coses no són així perquè, efectivament, independentment de la seva major o menor consciència de la deficiència, les enquestes es refereixen a les seves incapacitats més presents i les que generen més problema en la seva vida quotidiana.

d) Un quart problema és que l'aproximació deficiència/incapacitat permet avaluar la salut d'una població i els factors que s'hi impliquen; però l'aproximació incapacitat/minusvàlua deixa més evident els problemes de vida quotidiana que planteja una afectació o la planificació realitzada per tal d'ajudar les persones afectades.

e) El cinquè problema és que, sigui quin sigui l'enfocament adoptat, el veritablement important és conèixer la causa que produeix la minusvàlua amb el seu nom concret, no solament pels serveis de salut i de rehabilitació, sinó per l'aggravació probable i l'evolució progressiva de la situació. Per la codificació posterior seria interessant disposar d'una curta llista específica de termes adaptats a les necessitats de l'enquesta sobre el tema.

f) Un altre problema és el que prové de les tècniques de mostreig; són molt diverses i aleshores els modes de recollir la informació disperses. Què passa amb els qui no es poden comunicar? Què passa amb les persones més grans? No sempre es disposa d'una persona que pugui respondre en nom del disminuït. Què passa amb els qui no tenen un domicili fix? I amb els que viuen a institucions, llars col·lectives o barraques?

g) Un darrer problema és que seria interessant disposar d'unes quantes preguntes comunes que permetin un mínim de comparació. Hi ha uns desnivells formals i empírics massa forts entre els països.

2. Sistemes de qualificació i valoració a la CE ³³

A l'hora de fer un plantejament de serveis per les necessitats en les que es troben les persones afectades per uns efectes permanents d'una determinada minusvàlua, fruit d'una malaltia o d'un accident, hi ha la necessitat de fer una valoració tècnica d'aquests efectes establint uns barems objectivables.

Pràcticament tots els països de la CE han hagut d'establir els seus llistons per sota dels quals es responsabilitzen de l'atenció pública d'aquestes afectacions; més enllà d'aquest llistó, normativament i legal plantejat, la persona ja no és considerada en funció de les seves necessitats.

Els diversos sistemes de qualificació i reconeixement de les minusvàlues generen uns drets subjectius a la persona objecte de la valoració que es fonamenten en una legalitat establerta i, per tant, exigibles davant dels mateixos tribunals. Per part dels serveis socials i de benestar dels diversos països hi ha unes obligacions objectives; per part de la persona afectada hi ha uns drets subjectius.

2.1. La definició legal

Hi ha països (Irlanda, Luxemburg, Gran Bretanya) la legislació dels quals és absolutament dispersa; es dona una pluralitat de definicions en funció de determinades característiques o efectes segons consideracions o atencions específiques. Es pot dir que no hi ha una legislació concreta i especial per a la protecció de les persones minusvàlides.

Altres països (Bèlgica, Estat Espanyol, Grècia, Itàlia, Portugal) disposen de lleis expresses per a la protecció de les persones ateses d'una minusvàlua de manera global i sistemàtica; tenen una legislació específica al respecte i una definició legal expressa.

Hi ha encara un tercer bloc (RFA, Dinamarca, França, Holanda) que, sense tenir una definició legal de la persona minusvàlida, posen l'èmfasi en la situació de necessitat prescindint de les causes que l'han originada.

2.2. El procediment

Els òrgans competents per la valoració o qualificació de les situacions de minusvàlua, solen encomanar-se a equips multidisciplinars integrats per metges rehabilitadors, psicòlegs, treballadors socials i experts en formació i ocupació. En alguns països i per segons què la qualificació és realitzada o per un metge dels sistema nacional de salut o per un tribunal mèdic.

³³ Prestaciones y servicios para personas con minusvalía en los países de la CE, Ministerio de Asuntos Sociales, 1988, col.lecció Rehabilitación, n.33.

A la majoria de països es valora tant la deficiència com la discapacitat com la minusvàlua; no necessàriament de forma simultània, sinó segons l'èmfasi que es posi en l'objectiu de la valoració. Només a Dinamarca i Espanya es tenen en compte explícitament les raons socials (per exemple, la situació socio-econòmica-cultural) no directament lligades a la malaltia o a l'accident.

Els resultats solen presentar-se en percentatges de disminució o discapacitat com índex d'un resultat síntesi de moltes i diverses variables. Només en alguns casos s'expressen les discapacitats específiques (pel treball, per la mobilitat, etc.) que afecten l'autonomia de la persona. A vegades, l'índex i les discapacitats específiques s'expressen simultàniament. Hi ha el cas excepcional de Dinamarca on la necessitat o no d'un determinat servei serà la que determina el resultat de la valoració.

Generalment, hi ha uns barems oficials generals que permeten mesurar les conseqüències permanents d'una malaltia o d'un accident que seran els que determinaran les compensacions per accident de treball o per malalties professionals (RFA, Bèlgica, Estat Espanyol, Grècia, Irlanda, Itàlia i Holanda). A Luxemburg s'usen els barems francesos o alemanys. I hi ha països (França, Dinamarca, Portugal i Gran Bretanya) que disposen de barems especials per situacions específiques (accidents de treball, malalties professionals, invalidesa pel treball, pensions militars d'invalidesa, etc.) sense fer consideracions generals sobre el tema. Els malalts mentals, els ancians discapacitats i els malalts crònics solen tenir barems apropiats a la seva problemàtica especial.

La temporalitat de les valoracions és un fet a la RFA, a Bèlgica i a Irlanda; però a Holanda i Portugal les valoracions són fetes a perpetuïtat. Els altres països, segons les situacions valorades i els criteris dels òrgans de valoració, aquesta pot tenir a l'ensem una vigència temporal o indefinida. En tot cas i sempre els resultats poden ésser revisables a instància de la valoració i, en el cas de les perpètuas, les revisions les fa d'ofici el mateix òrgan que les va efectuar.

2.3. Els efectes

Un reconeixement de minusvàlua permet accedir a prestacions i serveis amb l'excepció de Dinamarca i França. Cal detenir-nos àmpliament sobre aquestes nocions i els drets que comporten.

A) Les prestacions

a) Hi ha les prestacions no contributives (no degudes a un accident de treball) destinades a garantir a la persona minusvàlida uns ingressos mínims. Amb denominacions diverses, es tracta d'assegurar unes rendes mínimes garantides.

Solen ésser reglamentades, de dret i de duració il·limitada mentre persisteixin els requisits que van generar el dret. A vegades (Gran Bretanya i l'Estat Espanyol) es tracta d'un nivell de protecció addicional a un règim de protecció de la població.

Hi ha variació de les condicions d'accés segons els països.

Edat mínima: 18 anys (Estat Espanyol, Holanda, Itàlia, Irlanda, Luxemburg)
20 anys (França)
21 anys (Bèlgica)
16 anys (Gran Bretanya)

Edat màxima: no hi sol haver límit. Només a Bèlgica i Holanda als 64 anys es passa al règim contributiu de la vellesa.

Nivell d'ingressos: han d'ésser inferiors a una certa quantitat. En alguns països es computa sobre els ingressos familiars (Itàlia), del sol.licitant i el seu cònjuge (Bèlgica, Irlanda, França) o només del sol.licitant (Estat Espanyol).

Incapacitat pel treball: És extraordinàriament variable oscil.lant entre el 65 % de l'Estat Espanyol (agregat amb un barem que inclou la impossibilitat d'obtenir una ocupació adequada) i el 80 % de França i de Gran Bretanya (quan aquesta incapacitat ha estat declarada després dels 20 anys). A Irlanda n'hi ha prou demostrant que la causa de la desocupació és involuntària.

L'embalum de la prestació: revisable anualment, o és un percentatge sobre el salari mínim o és un estudi sobre les necessitats de subsistència. Pot ésser segons la situació familiar (persones al seu càrrec, vivint sol, depenent d'altres familiars) com a Bèlgica, Gran Bretanya i Irlanda; o uniformitzada sense cap altre consideració com a Dinamarca, Espanya, França, Itàlia i Luxemburg; o amb una prestació addicional si hi ha familiars com a Holanda.

La població efectivament atesa amb aquesta prestació era (31-XII-1987) la següent:

Itàlia.....	1'46%	sobre la població total
Bèlgica.....	1'1 %	
Holanda.....	0'83%	
França.....	0'73%	
Espanya.....	0'55%	
G. Bretanya...	0'47%	

La legislació més antiga és la de Bèlgica (27-VI-1969) i la més recent la de l'Estat Espanyol (RD 383/1984, 1 de febrer, desenvolupant la LISMI del 1982).

b) Hi ha una segona prestació periòdica no contributiva destinada a cobrir les despeses per ajuda de tercera persona; és la necessitat d'assistència i ajuda per les activitats de la vida diària.

Tots els països la tenen establerta menys Dinamarca, Grècia i Holanda. Els requisits d'accés són els següents:

Edat: des dels dos anys (Gran Bretanya)
des dels tres anys (Luxemburg)
des d'entre 16 i 21 anys (a la resta de països)
No hi ha lògicament límit màxim enlloc.

Nivell d'ingressos: No és una qüestió d'ingressos sinó de protegir el minusvàlid d'un excés de despesa per causa de la situació. Amb tot, els ingressos del sol.licitant són tinguts en compte a l'Estat Espanyol els dels sol.licitant i el seu cònjuge a Bèlgica i els del conjunt del grup familiar a Itàlia.

El grau d'incapacitat: és ara molt més elevat oscil.lant entre el 66% de Bèlgica i el 100% d'Itàlia.

L'embalum de la prestació: és variable, essent a vegades uniforme (Espanya, Itàlia i Portugal), adés depenent de l'edat del beneficiari (Luxemburg), adés de la gravetat de la minusvàlua (Bèlgica i França) i adés de les necessitats d'atenció de dia, de nit o continuada (Gran Bretanya).

c) Altres prestacions periòdiques no contributives són, per exemple, les despeses de mobilitat i de transport (Estat Espanyol, Irlanda i Gran Bretanya, les de lloguer d'habitable i les complementàries per a invidents (Irlanda), les destinades a necessitats diverses (Grècia), etc.

d) Hi ha encara les prestacions no periòdiques. Per exemple, per necessitat puntuals a Espanya, Bèlgica, Irlanda i Luxemburg (adquisició de cadires de rodes, adaptació d'automòbils, serveis de rehabilitació, eliminació de barreres arquitectòniques, adaptació d'habitable, etc.), o les ajudes pel desenvolupament de l'autonomia personal al propi domicili a Holanda i Gran Bretanya.

B) Els serveis

El desenvolupament dels serveis per a les persones minusvàlides gestionats directament pel sector públic o subvencionant serveis de gestió privada vénen a complementar les prestacions esmentades. La manca d'uniformitat i la complexitat del tema ens impedeixen fer-ne una aproximació comparativa.

El que és clar és que Itàlia, Holanda i Gran Bretanya tendeixen a incrementar la despesa en prestacions, mentre que la RFA, Dinamarca, Grècia i Portugal prioritzen el desenvolupament dels serveis. Bèlgica, Estat Espanyol, França, Irlanda i Luxemburg mostren una clara tendència a desenvolupar a l'ensem les prestacions i els serveis.

En definitiva, les situacions no són homogènies perquè tot depèn del desenvolupament previ de les prestacions i dels serveis. La prioritització dels serveis segueix els nivells de prestacions satisfactoris pel que fa a la seva quantitat i a la seva extensió; no es tracta d'una opció que substitueix l'altre.

Els factors històrics, socials i polítics de cada país són determinants; no es tracta només d'ideologies. Si exceptuem els temes que es refereixen a l'educació, els serveis de gestió privada es desenvolupen en països en els que l'embalament d'ingressos transferits a les persones minusvàlides és important (és el cas de la RFA, Bèlgica, Irlanda, Itàlia, Luxemburg, Holanda i Gran Bretanya) i els serveis de gestió pública es desenvolupen on les prestacions econòmiques no s'han desenvolupat excessivament (és el cas de l'Estat Espanyol i Grècia).

A més de les prestacions i serveis que hem considerat àmpliament, hi ha dret a exempcions i reduccions fiscals tant pel que fa als impostos directes (per exemple, no submissió de les prestacions i serveis a la declaració de l'impost sobre la renda; al contrari, hi ha desgravacions i deduccions d'aquest per causa de la minusvàlua) o indirectes (per exemple, exempcions i reduccions a l'impost sobre el valor afegit en l'adquisició o importació d'automòbils i altres ajudes tècniques).

Per altra banda, el reconeixement de minusvàlua permet l'accés als llocs de treball reservats per quota a les persones en aquesta situació quan ha estat establerta en un determinat país. D'això en parlarem més endavant.

2.4. Els criteris de determinació de l'estat de necessitat

En els casos de situacions invalidants dels treballadors, hi ha dos models clars d'enfocament:

A) El primer el constitueixen els països que determinen la invalidesa en funció de la disminució de la capacitat de guany com Bèlgica, França, Grècia, Luxemburg, Holanda, Portugal i RFA. Aquesta consideració de la reducció varia de país a país; per exemple, Bèlgica, Luxemburg, França, Grècia i Portugal consideren que qui no pot obtenir més de la tercera part d'un treballador de la mateixa categoria i formació i residint a la mateixa regió esdevé una gran necessitat. A la RFA aquesta mesura és la meitat de la d'un treballador i a Holanda aquesta dimensió de la reducció no es quantifica.

B) El segon model de la consideració de l'estat de necessitat no es refereix a la capacitat de guany, sinó a la capacitat de treball; aquesta mesura és la de Dinamarca, d'Espanya, d'Irlanda, d'Itàlia i de G. Bretanya.

L'expressió clarament definida d'aquesta reducció de la capacitat de treball o de la capacitat de guany és, o en percentatges com a Dinamarca, Grècia, Holanda i Irlanda (on es tracta d'un percentatge únic que s'incrementa des dels 66 anys), o en graus d'incapacitat com a l'Estat Espanyol (permanent, parcial, total, absoluta i gran invalidesa), França (categories primera, segona i tercera) i RFA (professional o absoluta).

Només Irlanda, Portugal i Gran Bretanya no han definit un mínim de disminució de la capacitat com a frontera a partir de la qual neix el dret a la prestació d'invalidesa. Concretament a Gran Bretanya varia en funció de l'edat segons es tracti dels 40, 50 o 60 anys.

A Bèlgica es té compte de les càrregues familiars del beneficiari; a Itàlia i Portugal es considera el nombre d'anys cotitzats i a Luxemburg s'otorga una quantitat de pensió uniforme amb els seus increments periòdics.

Només a l'Estat Espanyol i a Holanda la pensió d'invalidesa no es transforma amb pensió de jubilació quan s'arriba a l'edat; als altres països hi ha conversió automàtica (amb matisos) d'invalidesa a jubilació.

Finalment, s'ha de dir que les pensions d'invalidesa arreu es revaloritzen anualment amb l'evolució de l'índex dels preus al consum o de l'índex d'increment dels salaris.

2.5. D'algunes precisions sobre el reconeixement a Catalunya ³⁴

Des del punt de vista de l'administració, per tenir un certificat o una qualificació legal de disminució, s'ha d'arribar al 33% de discapacitat física, psíquica o sensorial; és a dir, de disminució global de la persona.

Amb tot, hi ha una especial consideració dels factors socials que es tenen en compte a l'hora de la valoració; s'afegeixen a la discapacitat de la persona quan aquesta ja té un 25% i poden arribar a un màxim de 15 punts.

Els factors socials són un conjunt de sis variables que, degudament quantificades, intervenen en la valoració final: situacions familiar, econòmica i laboral, edat, nivell cultural i entorn habitual. Evidentment, pel grau de discapacitat aquests factors socials tenen molt poca rellevància; però contribueixen a la consideració i el reconeixement de la minusvàlua legal en el cas dels discapacitats lleugers.

El circuit d'assistència, tallers i places terapèutiques, es troba cobert al 100%; tallers que, per altra banda, poden arribar a ésser productius amb feines manipulatives i repetitives i realitzades en cadena. Els empleats estan assegurats amb el salari mínim interprofessional, l'administració subvenciona el 50% del salari dels treballadors i el 100% de la seguretat social, a més de donar finançament per maquinària i altres despeses. Es així com passen a ésser empresa i ocupen en aquests moments entre 2.000 i 3.000 persones.

Segons els barems estipulats, moltes de les persones afectades de l'associació Ginesta es mouen entre el 15 i el 25% de discapacitat. I l'administració, davant d'aquests deficients no reconeguts es pregunta incisivament sobre si en realitat és més avantatjós pels associats entrar en el circuit d'assistència o integrar-se al mercat normal. Cal pensar decididament que la primera opció seria perpetuar una determinada situació i bloquejar un possible progrés de les persones afectades en un nivell límit.

³⁴ La informació ha estat proporcionada directament pel Centre d'Atenció als Disminuïts (CAD) de la Conselleria de Benestar Social de la Generalitat de Catalunya.

3. L'obligació d'ocupació o el sistema de "quotes" ³⁵

El 24 de juliol del 1986 la CE recomanava els diversos països l'establiment de la quota d'ocupació de les persones minusvàlides a les empreses. Aquest principi no fou assumit per tothom i, a vegades, ho fou amb certes reticències i dubtes sobre la seva oportunitat; sempre ha jugat un paper incitador i sovint ha pres una forma coercitiva.

L'anàlisi que segueix és fruit d'un estudi comparatiu de vint-i-un països industrialitzats i d'un àmbit molt més ampli que la CE. De totes maneres, fruit o no d'aquella recomanació, el que és evident és que als països de la CE hi ha un seguiment més ampli del sistema. El quadre que segueix n'és prou revelador.

	Quota amb fons/sense fons		Obligació parcial	Refús de quota
CE	Alemanya	Espanya	Bèlgica	Dinamarca
	França	Grècia	Irlanda	
	Holanda	Itàlia	Portugal	
		Luxemburg		
		Gran Bretanya		
fora de la CE	Austria		Finlàndia	Austràlia
	Japó			Canadà
				EEUU
				Noruega
				Suècia
				Suïssa

Són les dues primeres columnes les que apleguen els països que apliquen la quota.

- Pel que fa a la legislació, la primera és de 1944, altres daten de finals dels 60 i la resta de 1980. Itàlia es troba en vies de reforma i en canvi Japó ha tingut una evolució: el 1976 pels minusvàlids físics i el 1987 per a tots els minusvàlids.

- La quota s'estableix entre l'1'6% i el 6%, menys Itàlia que es troba al 15% (que es refereix al moviment de contractació i no una obligació de resultats). La norma afecta tant al sector públic com al privat menys al Japó (1'6% al sector privat i 1'9-2% al sector públic) i a G.B (que no obliga el sector públic).

35 LAMBERT, Thibault, Qu'en est-il du quota dans les pays industriels, a Réadaptation, n. 385, 1991.

- La dimensió de les empreses sotmeses a l'obligació d'ocupació de minusvàlids oscil·la entre 15 i 50 treballadors (menys Japó que és a partir dels 300 assalariats).

- La pressió que es fa a les empreses és generalment financera calculada per cada persona disminuïda no contractada per any en funció de la quota establerta; es mou entre les 35.000 i les 617.700 pessetes (al canvi del 27-X-1992).

A la Gran Bretanya el que es fa és crear l'obligació de demanar autorització per a contractar un altre tipus de treballador; de totes maneres és una autorització que s'obté fàcilment. Per altra banda, la majoria de països exigeixen un report d'ocupació de les persones minusvàlides a l'empresa.

A França existeix l'alternativa de la subcontractació d'ocupació protegida i certs compromisos d'empresa o de la branca de producció.

Al Japó les empreses que no compleixen han de posar en marxa un pla de contractació de minusvàlids preveient el nombre de persones a contractar i les accions que es posaran en marxa per tal d'arribar a la quota exigida; si no es compleix, aquesta empresa serà denunciada públicament.

- Hi ha cinc països que recullen un únic fons de contribucions (Alemanya és excepcional perquè té 25 fons regionals amb el 55% de les quantitats recollides, com veurem més tard). Es per aquest procediment com l'any 1990 Alemanya aplegava 32.944, França 12.354 i el Japó 777 milions de pessetes.

Hi ha, a més, altres tres fons nacionals que, encara que no provenguin del mateix origen, juguen el mateix paper en l'ocupació dels minusvàlids: FUNDOSA a l'Estat Espanyol finançada per la potent ONCE, el FNRSB belga (Fons Nacional per a la recol·locació social dels minusvàlids) finançada per percentatges de les primes d'assegurança i el FONS PER A LA VIDA ACTIVA suec finançada amb l'1'5% de la massa salarial.

El quadre que segueix vol resumir aquestes diferències comparatives.

(A la llegenda del quadre cal tenir compte dels elements següents: 1. Les lleis han sofert remodelacions i és per això que hi consten sovint diversos períodes; 2. El percentatge de quota a vegades és variable en funció de criteris molt particulars d'un determinat país; 3. El nombre mínim de treballadors es correspon al dimensionat a partir del qual s'està obligat a observar la quota establerta; 4. La quantitat fiscal pel no compliment del cànon ha estat traduït en pessetes del març del 1992; a vegades es desconeix la importància quantificada del cànon d'un determinat país; i 5. Com ja s'ha esmentat, el cas alemany, a més d'un fons nacional disposa de 25 fons regionals que, com detallarem més tard, es reparteixen proporcionalment les quantitats per a finalitats ben específiques i concretes).

	Any lleí	% quota	Nombre mínim treballadors	Pressió Cànon	Existència d'un fons
Japó	1976/1987	1'6-2	300	370.000	sí
Luxemburg	1959	2	50	35.000	no
Espanya	1970	2	50	no	no
G.B.	1944	3	20	no	no
Grècia	1986,1987	3	50	no	no
Holanda	1986,1989	3/7	no precisat	62.000	en procés
Austria	1969 a 1975	4	25	cànon	sí
Alemanya	1976/86-88	6	15	124.000	sí
França	1957,1987	6	20	185-300.000	sí
Itàlia	1968	15	36	cànon	no

- Hi ha quatre països que apliquen parcialment el sistema de quota.

Bèlgica el 1963 ja preveia per llei una obligació d'ocupació; però no s'aplicava al sector privat. El 1970 es va fer una declaració de les parts interessades per a la integració professional dels minusvàlids. Decrets posteriors del 1972 i el 1978 en fixaran les regles: 1.200 llocs de treball entre els diversos ministeris, 90 en organismes d'interès públic i 55 en àmbits provincials i municipals.

Irlanda va preveure el 1977 una quota del 3%; però sense aplicació al sector privat, paradoxalment amb el suport de les mateixes associacions de minusvàlids.

Portugal encara ho té com a projecte: 5% en empreses de més de 50 treballadors i 10% en el sector públic. Amb tot, hi ha iniciatives sectorials com la banca i les assegurances que ja apliquen el 2%.

Finlàndia ho té en discussió; però sembla que s'ha arribat a un acord en els correus i les telecomunicacions des del 1981, encara que no s'ha posat en pràctica.

-Sobre la utilització dels fons hi ha molta diversitat entre els països i pel que es refereix a l'eficàcia dels diferents sistemes no es poden fer induccions comparatives. El que s'ha de dir és que l'acceptació cada vegada més generalitzada del sistema de quotes presenta un futur esperançador.

4. La formació i l'ocupació dels minusvàlids a la CE ³⁶

Des del Tractat de Roma que hi ha una preocupació a la CE per les polítiques de formació professional i d'ocupació. El primer programa d'Acció Social data del 21 de gener del 1974 que considerava com persones objecte d'una especial atenció els joves, les dones, els emigrants i el col·lectiu de minusvàlids. Suggestia fer experiències pilot d'integració professional i social dels minusvàlids, o col·locar-los en tallers protegits. Recomanava, també, fer estudis comparatius entre les legislacions dels diversos països.

El 27 de juny del mateix any el Consell Europeu aprovava un primer programa específic d'acció comunitària per a la readaptació professional dels minusvàlids. Es feia ara la proposta de crear una xarxa europea de Centres de Readaptació amb una cooperació entre els òrgans de readaptació i de formació amb la idea d'intercanviar experiències i generar col·laboracions en la producció de material pedagògic i coordinar programes d'estudi i d'investigació.

El 21 de desembre del 1981, Any Internacional del Minusvàlid, el Consell de Ministres parlaria en un marc més ampli d'integració social amb la finalitat de promoure mesures que preparin els minusvàlids a la vida activa fent l'esforç d'integració en sistemes educatius i de formació normals.

Per altra banda, el Fons Social Europeu, l'únic instrument de la Comunitat que ha treballat directament en el tema de l'ocupació, ja el 1974 dedicava una bona part del seu finançament a la readaptació professional dels minusvàlids amb la limitació que la formació professional s'adreçés (decisió del 1983) únicament a les persones amb possibilitat d'incorporació al mercat de treball, tancant així el treball a col·lectius pels qui no quedava més sortida que el treball protegit. Aquesta línia serà reforçada el 1989 parlant de la lluita contra la desocupació.

La Comissió Europea encarrega un report sobre el tema a un expert, el cèlebre "informe Albada" del 1985. El més important és:

36 NORBERTO FERNANDEZ, Jesús, Formación y Empleo de minusválidos en la política social comunitaria, a Minusval, n.67, (1990), pp.70-73.

- el 10% que constitueix la població afectada de minusvàlua pateix unes taxes d'atur que dupliquen les dels percentatges generals dels diversos països.

- les legislacions nacionals són massa vegades discriminatòries pels minusvàlids tant al sector públic com al privat i, sobretot, per les dones.

- cal revisar el compliment del sistema de quotes entorn del qual es fa necessària una flexibilitat.

- l'impacte de les noves tecnologies és particularment greu per aquests treballadors.

I proposava el següent:

- s'han de crear estímuls financers pels empresaris.

- hi ha d'haver serveis específics de col·locació.

- s'ha de pensar en iniciatives locals d'ocupació.

- s'ha de promoure una garantia social o un subsidi de desocupació pels minusvàlids que no poden accedir al món del treball.

- cal reformar els fons comunitaris (FSE, FEDER, FEOGA) per tal que es dediquin directament a aquesta causa superant les restriccions que contenen.

El 1986 es redactava per part de la Comissió Europea un Projecte de Resolució en aquesta línia i el 24 de juliol del 1986 el Parlament Europeu i el Comitè Econòmic i Social feien una recomanació pertinent. Els punts més destacables són: tracte equitatiu de les persones afectades d'una minusvàlua, pràctica d'accions positives d'ocupació, eliminació de discriminacions negatives, invitació a l'intercanvi d'experiències entre estats membres i invitació a la Comissió Europea a presentar informacions sobre la seva aplicació abans del desembre del 1988.

Els nou punts més destacables, són:

- les legislacions nacionals no havien estat revisades.

- mancava una orientació i un principi general comú entre els estats.

- cal tendir vers la igualtat d'oportunitats.

- és indispensable la formació professional en el si de l'empresa ordinària.

- es fa necessari tendir a la garantia de mantenir l'ocupació d'una persona que ha esdevingut minusvàlida.

- les empreses han d'informar anualment dels llocs ocupats per minusvàlids i dels que puguin ésser aptes hipotèticament per a ells.

- cal revisar els sistemes de quotes amb un llistó superior al 2% i amb un volum mínim de plantilla de les empreses més flexible segons l'activitat i la peculiaritat dels llocs de treball.

- s'ha de comptar sempre amb les organitzacions representatives de minusvàlids per aquestes decisions.

- es precís millorar els serveis estadístics i de registre per poder fer planificacions adients.

El 12 de juny del 1989 el Consell de Ministres de la CE va tornar a insistir bàsicament en el mateix.

Aquesta és una constant històrica que dóna fe de l'increïble esforç que s'ha de fer en aquesta

l'ínia i de les grans dificultats que comporta un treball de formació i ocupació de les persones afectades de minusvàlua al si de la CE.

"Hi ha una resolució dels Ministres d'Educació (14-V-1987 i 31-V-1990) de la Comunitat Europea on es recullen els principis d'aplicació a l'escola (els alumnes han d'estudiar en el seu propi medi) i a la iniciació laboral (cal preparar els joves en una feina productiva com a via d'integració social). Cada país té els seus problemes i es veu clar que les inèrcies pesen molt", ens ha confiat un expert coneixedor del tema.

Malgrat tot, la CE va fent experimentacions i projectes de cara a la inserció laboral de les persones amb especials dificultats. Citem-ne alguns dels que hem pogut trobar a la bibliografia.³⁷

El programa HELIOS (18-IV-1988) dedicat exclusivament a la integració dels nens i joves amb problemes al sistema educatiu ordinari i al desenvolupament del paper realitzat pels centres especialitzats i el seu professorat en el foment del desenvolupament de l'educació integrada.

El programa EUROCONCERT consisteix en fer una actuació conjunta en diversos països per ajudar a la inserció laboral de determinats col·lectius durs, els que tenen més dificultats. A casa nostra s'hi ha implicat l'ajuntament de Badalona.

Així mateix el programa INTEGRA en el marc de la iniciativa HORIZON, intenta fer una metodologia comú en diversos països per inserir col·lectius amb especials dificultats. El primer any és de formació dels formadors que, posteriorment, tindran al seu càrrec cinc persones amb l'intent de muntar la seva pròpia empresa, per exemple fer papereres i preocupar-se del seu manteniment. Així seria possible una ocupació. El 1990 hi participaren vint-i-quatre persones. El departament de treball de la Direcció General d'Ocupació de la Generalitat de Catalunya hi participa amb altres regions de l'Estat Espanyol, franceses, italianes, irlandeses, alemanyes i gregues.

El Centre de Referència SÍRIUS del departament de Benestar Social està pendent de connectar amb el programa HANDYNET; connexió que es farà a través de l'INSERSO (CEAPACT) per exigència expressa de la CE.

5. Elements dispersos d'aquesta tasca en alguns països

Ens hem mogut en funció dels materials bibliogràfics disponibles; això fa que sigui una informació desigual i no tractant el tema en la seva globalitat.

37 Avaluació 1990-1992. Pla Interdepartamental d'Integració Laboral de les Persones amb Disminució. Generalitat de Catalunya.

5.1. Les quatre regions motors d'Europa: Baden-Württemberg, Rhône-Alps, Catalunya i Lombardia ³⁸

Aquestes nacionalitats o regions europees estan preocupades per la integració social com a tema central de les polítiques socials actuals. Per a elles el handicap es troba en estreta relació amb els processos d'exclusió i la integració (física o possibilitats d'accés d'un determinat medi; funcional o possibilitats d'adaptació de les funcions; i social o la diferència com a valor cultural) s'inscriu, per tant, en un procés generat en una dinàmica d'intercanvi i d'interdependència estreta entre els membres d'una societat.

La idea de normalització evoca en el cas de la minusvàlua la pèrdua de la integració; no solament hi ha una "malaltia de situació" a través d'una definició social, sinó una estigmatització de les pràctiques d'exclusió o de segregació observant en els quatre països disposicions legislatives que afirmen el dret de les persones minusvàlides de viure amb els altres. En aquest sentit, hi ha a l'ensem una aspiració de les persones minusvàlides a la integració cada vegada més afirmada i, al mateix temps, un consens al voltant de la integració com a objectiu primer.

El voler treballar col·lectivament per aquest tema és la constatació que el que sembla important no és tant el sentiment de la diferència, sinó l'experiència dolorosa que se'n té, la realitat que exclou socialment. Es per això que les accions que cal emprendre es centren en "aprendre, treballar i viure junts".

La població actual aproximada d'aquestes quatre regions d'Europa (amb dades del 1987) és la següent:

Baden-Württemberg	9.330.500
Lombardia	8.898.951
Catalunya	6.099.319
Rhône-Alps	5.174.800

a) La intervenció precoç en nens molt petits per a la prevenció de les minusvàlues és un primer àmbit de treball.

A Baden-Württemberg, el 5% dels menors de 6 anys (33.000) reben atencions en Centres Pedagògics Especialitzats de Consulta (en nombre de 240) i als Centres d'Ajuda Precoç privats (en nombre de 21).

A Catalunya. l'estimulació precoç afecta a 1.500 nens de menys de 5 anys amb una acció intensiva fins als 3 anys.

A Rhône-Alps hi ha un desenvolupament important d'estimulació precoç.

38 II Conferència Social "4 regions motors d'Europa" (Baden-Württemberg, Catalunya, Lombardia, Rhône-Alpes), Generalitat de Catalunya, febrer 1992.

b) L'etapa escolar treballa per la integració en establiments especialitzats. Tot intentant obrir-se als pares i al medi exterior, aquest centres cada vegada decreixen més, precisament perquè la tendència actual és la d'obrir-se a la integració en medis ordinaris tot buscant una integració quantitativa i qualitativa de la integració. Les pràctiques dintre d'aquests principis són molt diverses, sobretot a Lombardia.

A Baden-Württemberg a partir del 1965 hi ha una forta diferenciació segons les diverses categories de minusvàlids entre l'escolarització obligatòria (17.000 nens minusvàlids dels quals un 50% rep una assistència pedagògica especialitzada) i l'ensenyament especialitzat (La xarxa pública: 431 escoles, 3.659 aules i 35.000 alumnes. La xarxa privada: 108 escoles, 1.212 aules i 9.000 alumnes. En total: 44.000 alumnes).

A Catalunya s'observa una transferència de l'escola especialitzada (ara, 5.220 alumnes deficients mentals) vers l'ensenyament normalitzat (ara, 14.164 alumnes integrats). L'escola especial no és pels minusvàlids físics. Després dels 14 anys el procés especialitzat es prolonga fins els 18 anys.

A Rhône-Alps, seguint un procés legal progressiu (1975, 1982-1983 i 1989) es va sortint d'una situació en la que la integració era l'excepció. Actualment, 18.000 nois i noies minusvàlids es troben en centres especials del Ministeri (15.800 alumnes) o en el medi escolar normal (2.500 alumnes) i, al mateix temps, 12.000 van a establiments mèdico-educatius en període d'actualització o de redefinició.

c) La integració laboral és un repte important per aquestes regions d'Europa.

Baden-Württemberg en la línia de les quotes establertes a Alemanya, al 1989 hi havia 109.772 llocs de treball ocupats per minusvàlids (el 3'9% dels llocs de treball) i 10.000 persones afectades estaven a l'atur. Des del 1987, se'n contractaven 300 per any; els anys 1989 i 1990 se'n van contractar 639.

S'ha fet el gener del 1992 un programa especial d'una durada de tres anys ("Més llocs de treball pels minusvàlids greus") a través del qual els caps d'empresa tant privades com públiques reben subvencions regulars sobre el 80% com a màxim dels sous del minusvàlid greu. Pels minusvàlids mentals profunds, o els que pateixen una crisi, o els greus treballant en un taller especial, la subvenció pot arribar al 100%.

Per altra banda, pels minusvàlids mentals hi ha 150 tallers protegits que ocupen aproximadament 19.000 persones. A més, tres ciutats pilot (Reutlingen, Pforzheim i Donaueschingen) fan una experiència pilot d'integració sistemàtica dels minusvàlids mentals al món laboral. Hi ha cinc àrees d'intervenció sota la direcció d'un conseller socio-educatiu: cooperació amb les escoles, els pares i les empreses, direcció dels treballadors afectats als llocs de treball i assistència extraprofessional. El resultat és que el 28% dels joves que surten de les escoles especialitzades han estat integrats a les empreses. Un grup de treball està estudiant la possibilitat d'estendre l'experiència.

la integració laboral i un entrenament per la tasca que s'haurà de realitzar; el minusvàlid cobrarà la tercera part del salari mínim normal, combinant aquest salari reduït amb la pensió atesa la seva capacitat de treball reduïda. En el cas de no tenir dret a una pensió, el salari serà subvencionat pel Departament (província) i el municipi en un 40%, quedant la resta a càrrec de l'empresari. Aquest sistema va arribar a obtenir que el 1987 fossin 1.200 els llocs de treball en empreses públiques o semipúbliques. Aquests sistemes han crescut molt en els darrers anys i se'n beneficien cada vegada més persones.

La característica d'aquest país és que els centres ocupacionals, anomenats tallers protegits, no estan enfocats a la producció, sinó a la integració laboral i social en tant que suposen una autorrealització. No és un tema de capacitat productiva. A més, alguns centres ocupacionals o algunes indústries tenen annexionats centres d'ocupació protegits. Les principals institucions al respecte, són les següents:

Els tallers protegits per a deficients mentals són 75 amb 8.000 treballadors i amb uns objectius molt específics: l'acompliment del dret al treball, facilitar un entrenament al treballador, proporcionar un ambient protegit, donar una certa autonomia, garantir un sentiment d'utilitat, evitar la decadència de la inactivitat, alleugerir la càrrega familiar i trobar un altre ambient.

L'eficiència laboral d'aquestes persones no arriba ni a la tercera part de la capacitat normal; però uns tallers fan contractes amb empreses industrials adaptant-se a les exigències del mercat i altres fan producció pròpia (tèxtil, instruments musicals, joguines). La diversitat productiva és àmplia: des de productes industrials en sèrie fins a activitats no directament productives, passant per l'activitat agrícola de la jardineria. Aquest ventall permet la ubicació de la persona en una producció que s'adiu a les seves capacitats i possibilitats. Sovint, les activitats laborals pròpiament dites s'alternen amb activitats a l'aire lliure: als parcs públics o als jardins privats facilitant el contacte i la comunicació amb la gent.

La distribució es realitza majoritàriament als mercats normals i, també, pel que fa als productes artesanals, la venda es realitza als centres mateixos. Lògicament, quan la producció ha estat contractada amb una empresa privada no s'han de preocupar de la comercialització.

Els salaris són els vigents a la indústria regular segons el rendiment. El salari per hora només es fa en períodes d'aprenentatge, o quan s'introdueix un nou procés, o quan la capacitat del treballador és insignificant (en aquests casos el salari pren la dimensió de suplement de la pensió i, en aquest sentit, s'intenta mantenir un equilibri entre el salari i la pensió amb la finalitat que la retribució final no se'n vegi perjudicada).

Un element que es cuida molt és la participació democràtica del treballador discapacitat en les activitats del centre. En aquest sentit, l'atenció pedagògic-social és prioritària per damunt de la producció i és per això que els centres no depèn mai la seva subsistència de la venda del que han produït. El finançament dels tallers protegits és compartit la meitat l'administració regional i l'altra meitat la local, tenint el personal tècnic i socio-pedagògic garantida una formació especial de tres anys i una formació continuada en forma de cursos.

A Catalunya amb les quotes vigents a l'estat espanyol sobre l'ocupació de minusvàlids, hi ha un sistema d'ajudes a l'empresa a fons perdut i una exempció de les càrregues de la seguretat social. L'índex d'atur a Catalunya (més del 10%) frena considerablement la contractació efectiva. La signatura de contracte per part d'una empresa amb una centre de treball protegit, eximeix de la proporció del 2% normativament establerta.

Hi ha incitacions indirectes a la contractació de minusvàlids; per exemple, facilitant longitud d'ones per les ràdios privades que els contracten o modificant les lleis relatives a les cooperatives per a què el treballador afectat sigui integrat en l'estructura de la cooperativa.

En centres especials de treball hi ha 1.500 places més 3.000 en règim transitori (en procés de reconversió de llocs de treball i de recerca d'un nivell tècnic).

Rhône-Alps té 52.000 persones afectades de minusvàlua amb capacitat de treball: 37.000 en empreses, 9.000 en estructures protegides i 6.000 inscrits a l'atur. Sembla que la quota francesa és massa elevada i la substitució d'aquesta per la contribució financera a un fons (AGEFIPH) d'inserció professional de minusvàlids, no produeix la progressió esperada. De totes maneres, per via experimental, es facilita la transició a la vida activa de persones que surten anualment del dispositiu mèdico-educatiu i, també, el desenvolupament de la formació d'adults per a la inserció professional. Es tendeix a sortir de les alternatives absolutistes tot especial/tot normal, intentant una col.laboració entre l'empresa i l'esforç d'inserció.

d) Pel que fa a l'urbanisme i la cultura la presència progressiva dels minusvàlids modifiquen la representació social de l'handicap, i la conseqüent i lenta intervenció social sobre l'entorn normalitza també progressivament els entorns de vida generant una mena de feed-back recíproc de canvi i de dinàmica de la realitat existent.

5.2. Dinamarca (5.129.778 habitants el 1989) ³⁹

A Dinamarca no existeix una quota mínima d'ocupació a la indústria pels discapacitats; és vista com coaccionadora i forçada. Es prefereix treballar per una integració dels minusvàlids voluntàriament a través de la informació i el millorament de les actituds socials davant la discapacitat.

Hi ha, però, una regla "d'ocupació preferencial" que el 1987 donava feina a unes 800 persones. Són regles donades pel Ministeri del Treball per tal d'impedir la discriminació dels minusvàlids en la recerca d'un treball; les empreses que fomenten el treball juguen aleshores un rol actiu en aquest sentit.

Quan es tracta d'institucions públiques o semipúbliques, el minusvàlid demandant d'un lloc de treball té una preferència en igualtat de condicions. En empreses privades la idea és d'assolir

39 ELITH BERG, Los centros ocupacionales en Dinamarca, a Bona Gent, n. 41 (1990), pp. 9-21.

Els centres d'activitats socials annexes als ocupacionals i en perfecte intercanvi, es dediquen al benestar físic i psíquic de les persones discapacitades. Se'n cuiden pedagogs i terapeutes que no necessàriament són diferents dels centres precedents per fer activitats socials no productives en grup tant dintre com fora de la casa.

Els centres d'estimulació són pels qui no poden incorporar-se als dos precedents. Es dediquen a l'entrenament de la mobilització i l'estimulació del llenguatge i de la percepció. Així s'evita la institucionalització i es dona la possibilitat de romandre al propi domicili.

5.3. La República d'Irlanda (Eire) (3.515.000 habitants el 1989) ⁴⁰

Aprofitant el desenvolupament de les tecnologies de la informació, a Irlanda s'ha iniciat l'experiència del teletreball connectat o no a un ordinador central. S'aprofita aleshores la flexibilitat, l'accessibilitat i l'autonomia per a donar feina a persones amb mobilitat restringida i amb facultats físiques disminuïdes.

Es tracta d'onze persones que treballen aïlladament, sotmeses a les directrius d'un equip coordinador i responsable de la gestió, de la direcció i de l'avaluació del projecte. Es va planificar el 1988, es va realitzar entre el 1988 i 1989 i es va divulgar aquest darrer any.

Els teletreballadors, cinc dones i sis homes d'entre vint-i-dos i quaranta-set anys, tenen problemes cardíacs, paràlisi cerebral, espina bífida, esclerosi múltiple, desordres motòrics, deficiències visuals i auditives, artritis i lesions que havien causat paraplegia i tetraplègia. Quatre són minusvàlues congènites i set adquirides per accident o malaltia i només dues d'entre ells no tenen independència mòbil. La diversitat, doncs, és patent i manifesta.

Van ésser seleccionats per la seva qualificació tècnico-professional (no tots tenien pràctica i experiència en ordinadors), per la seva experiència laboral (no tots en tenien, d'altres s'havien trobat sense feina per tancament de l'empresa i d'altres es van veure afectats per la minusvàlua) i per les característiques de personalitat associades amb aquest tipus de feina. Cinc d'entre ells van necessitar una formació complementària pel teletreball a domicili i quatre àdhuc una formació prèvia bàsica.

Les empreses col·laboradores van ser vuit (cinc del sector públic, dues del privat i una de voluntariat) es van animar en l'experiència per causa de la modificació de les circumstàncies laborals provocada per l'accident o l'aparició de la deficiència; es trobaven amb la necessitat d'establir una nova contractació.

L'equipament bàsic d'un lloc de treball, era: ordinador personal compatible, impressora i telèfon amb el material corresponent. Quatre tenien connexió amb la línia telefònica i els no connectats disposaven de l'oportunitat de fer trameses per fax, per correu i en mà. Només s'havia hagut

40 Irlanda: una experiencia de teletrabajo. a Cuadernos Ated, n.2 (1991), pp. 1-8.

d'adaptar un teclat per evitar pulsacions errònies per part del treballador. Les despeses d'instal·lació i consum (telèfon, energia elèctrica) van córrer quasi sempre a càrrec de l'empresa amb aportacions puntuals del coordinador del projecte.

Dels contractes, quatre eren indefinits, tres temporals, un autònom i els altres tres remunerats per unitat de treball realitzada. La categoria laboral anava de l'alta consideració fins a les tasques de caràcter rutinari i la relació del treballador amb l'empresa era diversa: presència d'un o més dies a la setmana, visites ocasionals amb una comunicació telefònica constant, treball a l'oficina regional descentralitzada i recepció d'entrevistes al propi domicili del treballador.

De fet, les distàncies del lloc de treball a l'empresa, pels connectats oscil·lava entre els vuit i els dos cents quaranta quilòmetres i, pels no connectats la separació màxima era de vint quilòmetres. La majoria tenien un horari de les 9 a les 17 hores sempre amb una flexibilitat raonable i la programació setmanal facilitava la supervisió; però hi havia qui començava la seva tasca entre les 11 i les 12 del matí per la necessitat que algú l'ajudés a aixecar-se, allargant la feina el vespre fins molt tard. Hi havia també qui feia només un horari de tarda.

A l'hora de valorar la seva tasca els treballadors deien que els avantatges superaven molt els inconvenients; els empresaris, per la seva banda, deien que necessitaven més reflexió per a resoldre els mètodes organitzatius de gestió del personal.

En resum, el teletreball pot crear noves oportunitats d'ocupació per a persones amb problemes, sobretot pels qui tenen dificultats de mobilitat i pels qui s'han trobat de sobte limitats per causa d'un accident i malaltia.

Els requisits bàsics, són:

- definir clarament les tasques,
- que hi hagi flexibilitat en la relació entre el treballador i el centre ordinari de treball,
- que no hi hagi dependència econòmica del lloc per respecte a la seu central, i
- que la supervisió sigui feta sempre per la mateixa persona.

5.4. Gran Bretanya ⁴¹

A G.B. el 1991 es va fer un document que donava directrius d'ocupació per a les persones discapacitades; era una reflexió "d'obligada resposta" per part de la societat britànica.

Les taxes d'atur a Gran Bretanya són les més elevades de la CE i l'objectiu de la reflexió esmentada és que serveixi públicament d'espill amb l'objectiu d'assegurar que els recursos disponibles s'utilitzin de la millor manera possible. Es pretén racionalitzar el problema amb el principi de normalització que diu que "el que influeix el mercat laboral afecta també tots els seus components".

41 Empleo y discapacidad en Gran Bretaña: un documento para consulta, a Cuadernos Ated, n.6, (1991), pp. 1-8.

La primera afirmació diu: els anys 90 hi haurà més oportunitats laborals per les persones discapacitades. I es recolza en el principi per les raons següents:

- hi ha una caiguda demogràfica i un increment relatiu de les discapacitats físiques i sensorials.
- les persones discapacitades aguditzen les seves aspiracions i cada vegada més volen gestionar els seus assumptes personals, al mateix temps que volen tenir més perspectives de realització i treballar en un mercat normalitzat. A l'ensem, els poders públics es manifesten amb una creixent preocupació pel tema i es constaten progressos en la rehabilitació i la recuperació professional. L'eixamplament dels horitzons professionals és un fet.
- els avenços tecnològics en el camp de la informació i de les telecomunicacions van eliminant discapacitats que es veien insuperables.

Tot això coexisteix amb uns obstacles evidents:

- la gran resistència a canvis de lloc de treball o de domicili que l'ocupació imposa. Això demana que es procuri un suport psicològic que serà decisiu en aquest aspecte.
- la persona discapacitada pateix un temps de desocupació més llarg que el treballador normalitzat (una mitja de 27 mesos, sobre els 20 de la resta dels aturats) i això provoca desànim, dificultat sobreafegida en la contractació per part dels empresaris i llacunes greus en la formació. A més, com l'edat dels discapacitats és cada vegada més elevada, aquests problemes s'agregen.
- Les barreres més greus que pateixen aquests treballadors són sobretot socials: malentesos entorn del treball que es realitza, absentisme i costos addicionals. Des del punt de vista psicològic, tecnològic i organitzatiu cal fer més esforços.

Per part de l'empresariat cal estimular la informació, l'orientació i la formació i una xarxa de centres adequats (establiment de normes internes per la contractació de persones discapacitades, creació de comitès de formació, millorament de la informació sobretot referida a les petites i mitjanes empreses). La contractació està condicionada, d'una banda, a trobar bons candidats que aconsella facilitar la selecció amb períodes de prova suficients i, d'altra banda, pensar en les compensacions econòmiques per poder fer front a costos extraordinaris.

La col.laboració dels organismes públics és transcendental (assessorant les empreses sobre les possibilitats de recuperació, d'avaluació d'una persona per ocupar un lloc de treball i de la informació sobre les circumstàncies que rodegen l'ocupació que es refereixen a les persones amb discapacitat).

S'ha de fomentar l'auto-ocupació des del moment que es garanteix la independència i una relació laboral flexible. Per això cal activar agències d'assessorament descentralitzades i molt especialitzades que garanteixin també la formació (suport psicològic, gestió, formació empresarial, ajudes d'iniciació, de transició i d'eliminació de barreres).

Pel que fa a l'ocupació protegida, cal planificar-la, tot diferenciant la gestió segons tingui o no el suport de les associacions o entitats locals. S'ha d'aconseguir que sigui un pas per anar al

centres ordinaris, tot evitant la pressió de la rendibilitat i intentant l'adequació a les oportunitats de les minusvàlues diverses (per exemple, els cecs o els malalts mentals).

Per planificar i gestionar, s'ha de partir d'una anàlisi rigorosa de les possibilitats; centrant-se fonamentalment en les necessitats de la persona, pensant sempre en què han d'ésser un trampolí per a l'accés al treball ordinari, vigilant els aspectes econòmics i coordinant les actuacions a nivell local i nacional. S'ha de mirar de satisfer les necessitats individuals, tant pel que es refereix al centre com al lloc de treball.

S'ha de pensar també en l'eficàcia, distingint entre el lloc protegit (amb menys consistència econòmica i amb menys viabilitat a llarg termini) i el centre o el taller protegit (pensant àdhuc en un gran complex industrial); precisament perquè s'ha de pensar en la possibilitat de mobilitat d'accés vers el mercat de treball ordinari. S'ha d'extremar la gestió que intervé en cada moment (informació i intercanvi d'idees, el control seguit i continuat i la planificació comercial).

Tot plegat no es pot dur a terme sense molta informació (les deficiències en relació al mercat de treball, les actituds socials i les característiques de la persona), sense una gran preocupació d'aprofitar tots els recursos socials, sense un organisme capaç de coordinar per a atènyer una racionalització i sense una forta participació dels interessats o beneficiaris.

5.5. Illa de França ⁴²

(Important regió francesa situada a l'entorn de la ciutat de París. Comprèn vuit departaments: Yvelines, Val d'Oise, Seine-St.Denis, Seine-et-Marne, Essonne, Hauts-de-Seine, Val-de-Marne i París).

L'Associació Nacional de Gestió dels Fons per a la Inserció Professional de Persones Minusvàlides (AGEFIPH) té una actuació important a l'Illa de França.

La realitat és que sobre 12.000 actes de reconeixement anual, 6.000 s'adrecen al medi ordinari d'ocupació; en els fitxers dels organismes, hi ha 8.000 demandants. Són poques les persones disminuïdes que accedeixen a una formació en centres especialitzats, sobretot perquè no compleixen els pre-requisits suficients. I la proporció de col·locació disminueix, mentre 50% d'ells són aturats de llarga durada. El 40% de les empreses no aconsegueixen la quota normativa dels treballadors disminuïts (a nivell de l'estat francès és el 21%) degut a l'abundància d'empreses i d'ocupacions altament qualificades a la zona. Al costat d'això, el mercat de treball és expansionista i cal aprofitar aquest fet.

En aquest context l'esforç consisteix en acostar els treballadors minusvàlids demandants d'ocupació a les possibilitats de les empreses i el projecte consisteix a:

42 STIKER, Henri-Jacques, D.E.F.I.H Ile de France. Opération en faveur de l'emploi des personnes handicapées en Ile de France, a Réadaptation, n. 385, (1991), pp. 14-15.

- informar i sensibilitzar les empreses,
- que les Comissions Tècniques d'Orientació i de Requalificació Professional (COTOREP) orientin vers els mitjans ordinaris i proposin un itinerari actiu,
- que les Agències Locals d'Ocupació (ANPE) permetin una forta mobilització,
- que els Equips de Preparació i Seguiment de Classificació (EPSR) siguin present en l'ocupació,
- que hi hagin instruments de diagnòstic, seguiment, dinamització, suport psicològic, revisió de nivells i de formació en ajuda i acompanyament en la demanda i l'itinerari d'inserció.

Tots els departaments de la regió estan coordinats i el centre d'estudis de l'ocupació en fa una avaluació global; tot plegat amb una durada de dos anys.

Hi ha actuacions d'informació i sensibilització individualitzades a 4.000 empreses amb la finalitat de saber els llocs de treball potencials i les ofertes efectives d'ocupació i d'estatges a les empreses. Es constitueix així un centre de recursos amb lligam amb les patronals i amb relació amb altres organismes que estableix el balanç i la preparació necessària a les ocupacions.

El balanç de preparació a l'ocupació és objecte d'accions personalitzades (que arriben a 8.000 treballadors minúsculs per a permetre'ls-hi un projecte professional) i seguides de més o menys 6.000 estatges diversos que permeten el retorn a les ocupacions (moltes d'elles qualificades). En funció de les accions del balanç i de la formació basades en el centre de recursos, es fan actuacions de col·locació i de seguiment.

5.6. Alemanya Federal ⁴³

Des del 1974 hi ha una legislació que imposa una obligació de contractació de persones disminuïdes: 6% en empreses de més de 15 assalariats. La penalització a partir del 1988 pel no compliment de la quota és de 150 marcs al mes per persona no contractada (entorn de 6.000 marcs l'any; unes 416.000 pessetes).

Els fons recollits per aquest concepte oscil·len entre 216 i 425 milions de marcs l'any; el 1988 van ésser 398 marcs. La distribució percentual d'aquests diners és: el 55% es queda en els fons regionals i el 45% va a un fons nacional que es reparteix a parts iguals entre l'Agència Nacional d'Ocupació i l'Associació per la Formació Professional dels Adults.

Els fons regionals serveixen per ajudes individuals (tècniques professionals, adaptació dels llocs de treball o del domicili, independència econòmica, mesures de formació), per ajudes institucionals (tallers protegits, llars d'allotjament, centres de readaptació professional) i altres ajudes (creació de llocs de treball i de formació).

El fons nacional serveix per centres de readaptació funcional o professional, per tallers protegits, per residències, per recerca i experimentació, per programes especials i per compensació de

43 LAMBERT, Thibault, L'emploi des personnes handicapées en Allemagne Fédérale, a Réadaptation, n. 385, (1991), pp. 18-22.

salari. Cal tenir present que la remuneració del personal especialitzat no surt del fons, sinó dels pressupostos propis dels organismes públics.

A la RFA es consideren disminuïdes les persones incapacitades en un 50% en funció de criteris mèdics i s'hi assimilen els qui tenen entre un 30 i un 50% de disminució ateses les seves dificultats de trobar una feina. L'octubre del 1987, 122.800 patrons tenien 821.106 persones amb disminució i hi havia 287.154 llocs de treball desocupats amb obligació de quota. La distribució relativa era la següent:

disminuïts severs:	752.630
assimilats:	25.763
coeficients multiplicadors:	29.641
altres:	13.072

La intervenció en aquest terreny es fa de la manera següent:

A) L'orientació professional compta amb 430 consellers a cada Centre Local d'Ocupació (378 a l'ensenyament secundari i 52 en el post-secundari). Aquests donen cursos que poden durar des d'un mes fins a deu anys sobre la decisió professional, la motivació, l'adquisició de competències socials (el 1988 hi havia 13.100 alumnes) i proporcionen estatges simulats o reals a les empreses d'entre quinze dies i tres mesos (el 1988 hi havia 12.000 estatgers).

Hi ha un tractament de transició, de readaptació mèdico-professional, entre la readaptació funcional i la professional en tretze establiments. Entre la cura mèdica i la professionalització, es decideix ara l'opció i l'experimentació d'un ofici apropiat i l'adaptació professional en un pla individual centrat no tant en les deficiències funcionals sinó en les conseqüències professionals que la disminució comporta integrant els aspectes socials i els familiars.

La col.laboració de les empreses és imprescindible per salvar l'indefectible desfasament del treballador separat de la feina i necessitat de la utilització de noves tecnologies i per experimentar el risc de possibles accidents vistos des de l'exterior del centre de treball.

Es preveuen mesures pre-professionals de formació; o a l'empresa en alternança amb altres activitats (15.200 persones: 11.300 en aprenentatge i 3.900 en reconversió), o en establiments especialitzats com iniciació o readaptació (17.500), en altres tipus de centres (22.300), o en estructures de treball protegit (10.300).

B) Hi ha els consells tècnics (23 enginyers i consellers a disposició de les empreses i de les persones disminuïdes per tal d'arribar a una anàlisi ergonòmica amb les ajudes tècniques corresponents) i prestacions financeres en ajuda de la reinserció adreçades, o a la persona (desplaçaments: distàncies, adaptació de vehicles, permisos de conduir; treball: despeses d'inserció, equipaments, ajudes tècniques professionals, independència econòmica; recursos: avançaments de salari, indemnitzacions de pèrdua de recursos, càrregues excepcionals), o a

l'empresari (creació i adaptació de llocs de formació i de treball, experiències de treball a prova, ajudes tècniques i de compensació de salaris).

Hi ha, a més, una protecció contra el llicenciament (per procedir a fer-lo efectiu es necessita una autorització), una representació obligada dels treballadors disminuïts (quan n'hi ha almenys cinc de contractats) i el benefici d'unes vacances suplementàries (cinc dies de més que els de la seva branca professional).

C) Com accions específiques, entre d'altres, n'hi ha dues que mereixen ésser citades:

- Les accions sobre grups singulars:
- La sortida dels tallers protegits (entorn de 100.000 places) vers la indústria ordinària facilitada per la formació adaptada i per la subcontractació a les empreses que pot donar pas a una contractació.
- La difícil inserció professional dels malalts mentals realitzada a través d'unes 80 empreses d'autoassistència reunides en una federació nacional.
- El treball d'informació i recerca amb l'establiment d'un banc de dades, l'impuls d'experiències innovadores (passant, per exemple, a la creació de tallers de reinserció a partir d'empreses en dificultat de mantenir treballadors minusvàlids) i la publicació constant de papers sensibilitzadors o de caràcter general, o adreçant-se a públics específics com els estudiants o les dones.

5.7. El País Basc ⁴⁴

El "Centro Especializado de Recursos" (CERE) amb seu a Vitoria-Gasteiz és el que aglutina totes aquelles alternatives i iniciatives que sorgeixen entorn de l'educació especial. Posteriorment, el CERE passarà a formar part del que s'anomenarà "Instituto de Desarrollo Curricular" (IDC) duent a terme les mateixes tasques i amb seu a Bilbao.

El CERE i després l'IDC tracta de desenvolupar la resposta que es donarà als alumnes que necessitin educació especialitzada amb l'entrada d'aquí a dos o tres anys de l'Ensenyament Secundari Obligatori (ESO) de la LOGSE. La Diputació Foral és l'organisme competent en aquesta matèria donant una visió de conjunt i coordinació i l'IDC posarà, marcarà i reagruparà les pautes d'actuació en aquesta matèria.

El plantejament del País Basc no és diferent: es tracta d'aconseguir que l'alumne estigui sempre que sigui possible a l'escola ordinària; però, donades les circumstàncies diferencials d'aquell territori, aquests idèntics plantejaments han estat duts a terme amb més radicalitat.

Els bascos van elaborar un paper, redactat per una comissió fa un temps a partir del document base "Plan Nacional de Educación Especial para el País Vasco" de l'any 1982, i que es va

⁴⁴ Siclo Cero, n. 123, Maig-Juny 1989.

A més, hi ha hagut informacions i contactes directes amb el País Basc, a més de no poques informacions disperses obtingudes en el curs del nostre treball de camp.

presentar al Ministeri. Fou aleshores que es signà un conveni de col·laboració entre l'administració de l'estat i la del País Basc en termes d'educació especial; la comunicació entre ambdues fou molt fluida en el context d'una legislació molt ben feta i molt ben portada. La pretensió: arribar a l'Escola Comprensiva Integradora.

Per fer una reflexió i avaluació del "Plan" del 1982, el setembre del 1987 es constituïa una Comissió d'Educació Especial per tal de redactar una norma d'actuació. El primer pas de la mateixa fou el de vincular-hi les institucions, col·lectius i persones implicades.

Per fer això, entre el novembre del 1987 i el juny del 1988 es va aplegar un enorme material: qüestionaris i documents provinents de llocs molt diversos com el propi departament d'educació, altres departaments del govern basc, diputacions, ajuntaments, associacions de pares d'escoles, col·legis i ikastolas, associacions de familiars de persones afectades, moviments de renovació pedagògica, departaments universitaris, etc. A més, es va consultar el mateix Ministeri d'Educació, altres Comunitats Autònomes, organismes d'altres països i institucions internacionals.

El juliol del 1988 es va remetre un esborrany provisional dels resultats a tothom per a ésser aprofundit i desenvolupat i, a l'ensens, es feia un informe intern del departament d'ensenyament amb previsió de recursos, pressupostos i terminis d'implantació. I el desembre del mateix any la Comissió d'Educació Especial acabava la seva feina amb la presentació d'un informe Mejoras a introducir en el sistema educativo para la educación adecuada de alumnos con necesidades educativas especiales amb una proposta de camins necessaris pel seu desenvolupament. Aquest seria el paper objecte de presentació i negociació amb el Ministeri.

El balanç favorable i desfavorable de l'aplicació del "Plan" des del 1982 al 1987, constatava el següent:

Entre els avanços:

- creació d'aules especials integradores en centres d'EGB.
- implantació territorial i estratègica de Centres Coordinadors d'educació especial, punts de referència fonamentals.
- desenvolupament d'equips multiprofessionals a tota la comunitat autònoma, amb desplegament paral·lel de programes de formació inicial i continuada.
- per iniciativa d'associacions de pares implicats, obertura de centres de recursos d'invidents i disminuïts de l'agudesia visual sense trastorns orgànics.
- desplegament de programes de perfeccionament i especialització del professorat.
- reducció dràstica de la ratio d'alumnes de moltes unitats ordinàries.
- dotació progressiva d'auxiliars i logopedes de suport als centres ordinaris.
- establiment de normes d'informació i assessorament als pares al moment de la matriculació.
- concertació econòmica diferenciada de mòduls amb les unitats d'atenció a alumnes amb necessitats educatives especials.

Entre les deficiències:

- manca d'informació i de sensibilització de molts centres i de la societat en general.
- poc desenvolupament normatiu posterior a la publicació del "Plan", sense massa seguiment.
- poca dinàmica en la generació de recursos a mesura que anaven apareixent noves necessitats.
- lenta eliminació de les barreres arquitectòniques.
- excessiva rigidesa administrativa a l'hora de donar ajuts o beques.
- indefinició del futur dels col·legis d'educació especial que s'han trobat amb un fort rebaix de matrícula i un canvi tipològic de l'alumnat.
- aplicació inadequada i alternativa dels recursos desenvolupats desvinculant-los directament de la finalitat primordial integradora.
- excessiva compartimentació dels departaments i institucions sense massa visió de globalitat (laboral, social, cultural, sanitària, etc.).
- dispersió i manca de coordinació que produïa una desorientació dels usuaris i una deficient rendibilitat dels recursos.

Els efectes del "Plan" en el seu primer pas fou el del tancament dels centres específics que, en realitat, eren molt pocs, deixant únicament els que són absolutament necessaris com, per exemple, els que atendien deficients profunds.

De fet, es tracta d'un petit país amb una tradició de grans centres molt ben dotats. Les caixes d'estalvi autòctones n'eren les promotores amb les seves importants obres socials de gran implantació (Patronato de San Miguel de Guipúscoa i OLA de Biscaia, per exemple). Les circumstàncies permetien que aquells grans centres es reconvertissin i la seva aplicació ho afavoria perquè tancar centres no era un problema social. Per altra banda, les iniciatives s'han confederat i es treballa molt seriosament en aquesta qüestió de la inserció.

El fet és que al País Basc fa més anys que treballen en tallers grans i agrupats pertanyent a l'àmbit de treball. Les indústries i els ajuntaments locals hi estan implicats col·laborant-hi molt, el que demostra que allà hi ha un més alt nivell de sensibilització primària. A Catalunya també hi ha iniciatives municipals (Sabadell, Terrassa); però la sensibilització empresarial no és la mateixa.

El CERE treballa en dos nivells segons la problemàtica que planteja la família. En famílies normalitzades i on consta que reconeixen que hi ha un problema qualsevol en el desenvolupament de l'alumne, aquest va a la formació professional adaptada. En famílies amb problemes de conflictivitat, amb un entorn desequilibrat i desestructurat i que no reconeixen, l'alumne va a la formació professional compensatòria.

Tant les escoles de formació professional adaptada de primer grau d'iniciació professional com la formació professional compensatòria tenen un caràcter residual. Les primeres no tenen raó d'ésser com a centre a part; hi haurà aules de suport dins les pròpies escoles fent potser les mateixes funcions que feien els centres. Les segones acaben no convenint ningú perquè als

setze anys no és el moment de compensar res; no es pot dur a terme el que no s'ha fet des de la primera infància.

S'ha creat, aleshores la figura del "consultor" que en altres indrets podria cobrir el psicòleg o el pedagog. Al consultor els bascos li donen unes funcions força paral·leles a la figura ja existent de l'orientador. El seu treball s'encamina vers l'adaptació curricular amb el recolzament als alumnes que ho necessitin i de la manera que faci falta.

Aquesta és una nova estratègia d'intervenció que vol fer de pont entre el professorat i la legislació. Segueix el tema de la diversitat atenent, orientant i fent de suport. En el recolzament de l'adaptació curricular el consultor és bàsic.

Amb la implantació de l'Ensenyament Secundari Obligatori (ESO) el que es pretén en el camp de l'educació especial és l'adaptació específica que necessita cada col·lectiu; en el cas dels anomenats límits no es farien distincions i tindrien les adaptacions curriculars que fossin necessàries.

De fet, pel que fa a l'EGB hi ha professors i aules de suport pel tractament d'alumnes amb necessitats educatives especials; mai es parla de sords, paràlisi cerebral, cecs, límits... sinó d'alumnes amb necessitats educatives especials, per evitar l'etiquetatge al qual sempre més o menys estan sotmesos.

El gran repte és, no de crear escoles especialitzades, sinó de treballar en les ja existents afrontant cada necessitat educativa de manera especialitzada per tal d'arribar a l'Escola Comprensiva Integradora.

REFLEXIONS FINALS

La força i complexitat expositiva del que ha estat dit fins ara basant-nos en fonaments jurídic-administratius, fonts bibliogràfiques i materials vius, ens autoritza a fer una reflexió general sobre el tema de la persona amb retard límit al marge dels continguts expositius que ens han precedit en aquesta redacció. El resultat d'aquesta nostra anàlisi no ens permet formular alternatives possibles d'intervenció; entre l'ideari normatiu legalment previst i la praxi quotidiana hi ha un abisme talment gran que tota sortida o suggerència es veuria profundament compromesa entre el que hem subtitulat a l'epígraf mateix del nostre treball: la coherència teòrica i la marginació pràctica.

1. Si hi ha alguna afirmació que quedi absolutament clara en la construcció del nostre objecte d'estudi és que el retard mental és un concepte social, fabricat i construït socialment i determinat per la segregació social de la qual n'és objecte. I això és talment així que en la intervenció educativa o en la inserció laboral cada societat articula i determina unes concretes definicions que seran la mesura de l'embalum i importància que la deficiència mental adquireixi en aquella societat determinada.

En l'elaboració mateixa del concepte hi intervé el grau de consciència col·lectiva que se'n tingui i la conseqüent disponibilitat o no de recursos; precisament perquè el retard mental acaba essent fruit de l'etiquetatge mèdic, psicològic o jurídic que una societat determinada en faci, amb tot el relativisme conceptual que això pugui comportar.

2. Es innegable la notable coherència teòrica que es desprèn des de la normativa legal, facilitant un marc coherent i modificant formalment i semàntica l'enfocament a partir de tota la literatura existent sobre el tema; es passa de parlar d'educació especial a necessitats educatives especials amb tot el que comporta aquesta profunda variació i, a més, amb la introducció de la LOGSE que legalitza aquesta variació amb l'intent clar de salvar els enormes abismes i els buits existents en la legislació precedent i aconseguint una real continuïtat educativa intentant superar les etiquetes a través dels nous conceptes.⁴⁵

45 - "tothom té dret a l'educació", art. 27 de la Constitució Espanyola;
- "tots els espanyols tenen el deure de treballar i el dret al treball, a la lliure elecció de professió o ofici, a la promoció a través del treball i a una remuneració suficient per tal de satisfer les seves necessitats i les de la seva família sense que en cap cas es pugui fer discriminació per raó de sexe", article 35 de la C.E.;
- "els poders públics duren a terme una política de previsió, tractament, rehabilitació i integració dels disminuïts físics, sensorials i psíquics, als quals es prestarà l'atenció especialitzada que requereixen i els empararan especialment en la consecució dels drets que aquest Títol (drets i deures fonamentals) atorga a tots els ciutadans", article 49 de la C.E.;
- "correspon a la Generalitat l'execució de la legislació de l'Estat en la matèria (2.) de treball, assumint les facultats, competències i serveis que en aquest àmbit i a nivell d'execució exerceix actualment l'Estat respecte a les relacions de treball, sens perjudici de l'alta inspecció d'aquest", article 11.2 de l'Estatut d'Autonomia de Catalunya, donant compliment als articles 38, 131 i 149 de la Constitució Espanyola on s'especifica la responsabilitat de les Comunitat Autònomes, entre d'altres, de la legislació en matèria laboral".

Hom constata amb satisfacció i admiració també el gran esforç de coordinació i d'ajuntar esforços a alt nivell. La creació de les comissions interdepartamentals entre les diverses conselleries de la Generalitat de Catalunya en són un fidel testimoni, intentant abordar el problema de la persona amb necessitats especials en la seva totalitat; des de l'ensenyament, a l'ocupació laboral i des d'aquesta a les instàncies de benestar social.

Per altra banda, la preocupació extraordinàriament lloable de la direcció general d'ocupació entenent que els cursos de formació ocupacional només tenen raó d'ésser si efectivament serveixen per a la reinserció laboral, com tampoc podem deixar d'al·ludir a la iniciativa d'aquesta creant la figura nova de l'insertor laboral; figura administrativa que ha d'acompanyar la inserció laboral en el mateix espai on aquesta es realitza.

El conjunt permet pensar que la construcció teòrica de l'enfocament efectivament donat, des de la normativa a l'aplicació pràctica, permet refermar la idea que estem en una bona ruta i que es fa un esforç real d'afrontar el problema i la realitat amb les garanties suficients que s'ha entès la idea i que no es regategen esforços per tal de posar-ho en pràctica.

3. De totes maneres, la realitat empírica de la situació de la persona amb dificultats d'assumpció dels aprenentatges efectivament donats a l'escola i d'inserció al treball, se'ns apareixen amb perfils de marginació pràctica que de cap manera podem silenciar.

En primer lloc, per tal de superar les etiquetes i poder dinamitzar en la pràctica els nous conceptes de normalització i d'integració, cal que les persones amb especials dificultats entre les quals hi ha els límits, trobin efectivament un lloc ara, altrament seguiran tenint problemes marginants. Sense recursos efectius i sense una voluntat clara de posar-hi els mitjans, és impossible sortir del carreró sense sortida actual.

En segon lloc, una coordinació des de dalt a la pràctica i sense comptar i tenir present els que hi treballen quotidianament, dóna la impressió que està abocada a la manca d'eficàcia concreta; servirà certament per a polir, millorar i estructurar la normativa del projecte, però sense poder arribar a efectuar directament un canvi en la intervenció immediata. Hi mancarà sempre la lectura que el contacte quotidià sembla aconsellar.

Una prova d'això és que no és estranya aquesta polèmica eterna entre les instàncies d'ensenyament i les de treball sobre qui és el que ha de fer què. Es un passar-se la pilota indefinidament, entenent ensenyament que és funció seva el preparar bé la persona amb necessitats educatives especials i amb la queixa constant de treball que les persones arriben sense una formació adequada. Al bell mig de la polèmica la persona amb especials dificultats queda a la mercè d'una resolució que no acaba mai de veure la llum. La marginació pràctica en aquest sentit ja és només una conseqüència.

Els alumnes arriben efectivament deteriorats a les formacions professionals adaptades que de fet és l'única sortida que han trobat. D'una banda, per causa del rebuig contextual evident que experimenten a l'ensenyament ordinari i, per l'altra, per la inadequació dels dissenys curriculars

que els ha obligat a anar al circuit paral·lel de l'educació especial i de la formació professional adaptada. Els professionals que hi treballen han hagut d'inventar imaginativament els programes i és més la praxi quotidiana que aconsella una concreta manera de fer que no pas unes orientacions i programacions a les quals atènyer-se.

Estem d'acord en què en funció dels progressos conceptuals i de les normatives legislatives que els tradueixen, tant la formació professional adaptada com l'ensenyament compensatori són a extingir; però en aquests moments no hi ha una altra sortida perquè és un recurs residual del qual no se'n pot prescindir per causa de la indefinició de la problemàtica; de fet, és un buit que l'administració no cobreix. No es pot treballar sobre la il·lusió d'una prospectiva futura, mentre els nois i les noies amb necessitats educatives especials van demanant un lloc en aquesta societat. La inserció laboral desgraciadament acaba essent una idea meravellosa sobre el paper, tot i que es fa impossible de traduir en la pràctica.

Es per això que tot acaba essent un afer de bona voluntat de professionals conscienciats i sensibilitzats per aconseguir que siguin aollits aquests col·lectius a les empreses amb la finalitat de cobrir un buit que l'administració no cobreix, mentre tot resta només i únicament com un projecte.

4. La situació present, més enllà de les promeses, ens està dient que, o manquen recursos, o manca plena disposició per a dur-ho a la pràctica; dilema que no és tal i que possiblement suposa dues facetes o cares de la mateixa realitat. El cert és que ni una cosa ni l'altra són certes perquè efectivament hi ha recursos i també disponibilitat i consciència efectiva per a portar-ho a la pràctica; el que passa és que hi ha mala distribució d'aquests recursos per un evident col·lapse (EAP, CAD, CAPIB, etc.) que en bloqueja sistemàticament les seves capacitats i també manca un reconeixement polític perquè el col·lectiu com a tal té molt poc pes: ni té representació social i política, ni vota a l'hora d'una consulta popular.

5. Un capítol ben dramàtic és el de les famílies afectades. Quan no reconeixen ni assumeixen el problema que tenen, necessiten amb tota evidència un suport; quan reconeixen la situació es troben davant massa portes tancades que els produeix indefectiblement un sentiment de soledat, de desencís i de no saber què fer exactament.

Està completament superada la idea que el que necessiten les unes i les altres és un ajut econòmic; el que necessiten és bàsicament un suport i una informació extraordinàriament àmplia de la situació. De fet, es troben sense marc jurídic (l'exemple n'és el tema de la majoria d'edat), sense recolzament psicològic (com tenir un tracte normalitzat amb els seus fills) i sense informació adequada sobre tants aspectes conflictius (sexualitat, servei militar, activitats esportives, lleure, etc.). La realitat és la d'una completa definició en la teoria i una notable soledat en la pràctica.

6. L'anàlisi comparativa de la situació en diversos països deixa en evidència que el tema no és d'adquirir teòric o de formulació legislativa com de disponibilitat, de voluntat, de conscienciació per a dur-ho a terme a la pràctica. Cal reconèixer la importància de la imaginació aplicada per

a traduir en actuacions concretes uns adquirits teòrics que en aquests moments ja són assumits en àmbits internacionals.

7. Ja dèiem en la nostra introducció que aquesta recerca es mou en un context exclusivament reivindicatiu i és que davant el panorama analitzat no ens atrevim a res més. Com hem pogut contemplar ja històricament darrera la pràctica hi ha hagut sempre uns pares que reconeixen la problemàtica, que no perden l'esperança i que s'han rodejat d'uns professionals que han sabut escoltar-los i que han treballat generosament i ardorosa en la problemàtica.

Pensem que encara la iniciativa privada i sensible és fonamental en aquesta temàtica. Si la teoria certament progressista es portés a la pràctica, estaríem en una bona ruta.

EXAMINAR EL DISEÑO DE LA LINGÜÍSTICA DEL CATALÁN
LA LINGÜÍSTICA DEL CATALÁN

El catalán es una lengua que se ha desarrollado en un territorio suficientemente amplio, pero que ha sufrido una gran influencia de las lenguas vecinas, lo que ha hecho que no se pueda considerar una lengua aislada. Por lo tanto, el estudio de la lingüística del catalán debe tener en cuenta estas influencias y no solo las características propias de la lengua.

Esta conferencia trata de una manera clara y sencilla los aspectos lingüísticos del catalán, desde la fonética hasta la sintaxis y la morfología. Se trata de una conferencia que puede ser útil para cualquier persona que quiera aprender más sobre la lengua catalana, ya sea para fines académicos o simplemente por interés personal.

La conferencia se celebrará el día 15 de octubre de 1988 a las 10 de la mañana en el Aula Magna de la Universidad de Barcelona. El profesor que dará la conferencia es el Sr. Joan Coromines, catedrático de Lingüística en la Universidad de Barcelona. El tema de la conferencia es "La Lingüística del Catalán".

La conferencia está dividida en tres grandes apartados:

a) Definición del catalán como lengua.

b) Descripción de la fonética y la morfología.

c) Descripción de la sintaxis y la semántica.

El primer apartado trata de la definición del catalán como lengua. Se trata de un tema que ha sido objeto de muchas controversias, pero que en esta conferencia se trata de una manera clara y sencilla. Se trata de definir el catalán como una lengua que se habla en Cataluña y en algunas zonas de Francia, España y Andorra. Se trata de una lengua que tiene sus propias características lingüísticas y que no debe ser confundida con otras lenguas.

El segundo apartado trata de la descripción de la fonética y la morfología. Se trata de un tema que puede parecer muy técnico, pero que en esta conferencia se trata de una manera clara y sencilla. Se trata de describir los sonidos que se utilizan en el catalán y cómo se combinan para formar palabras.

El tercer apartado trata de la descripción de la sintaxis y la semántica. Se trata de un tema que puede parecer muy técnico, pero que en esta conferencia se trata de una manera clara y sencilla. Se trata de describir cómo se combinan las palabras para formar frases y cómo se relacionan estas frases con el mundo real.

problemàtica relacional que implica prevenció, rebuig o clara segregació que s'identifiquen en funció de l'univers simbòlic d'una cultura determinada.

2. El retard mental acaba essent la fama sobornada d'un mite inventat per un poder polític amb l'objectiu de no reconèixer les formes socials conreables que necessita el ciutadà.
3. El "mindesvalid i limitat" és un concepte amb múltiples causes que es defineixen amb la seva dimensió positiva i la manca de consciència col·lectiva i d'informació de recursos.
4. Tènia una "deficiència vital" i propende a respondre als fruits d'un control mèdic, psicològic i físic que, en darrer terme, sota la justificació d'una cura social, acaba generant un control social amb efectes perniciosos per la persona i el col·lectiu humà. El límit o bordeline no pot ser arribat sense unes etiquetes.
5. La transformació del concepte d'educació especial: el no necessitat educatius existents en els homes, en una, sinó que pretén contextualitzar un fenomen vital, una necessitat no solament educativa, una continuïtat, sinó que exclou la referència a categories tancades, etiquetades. Ara d'ara tota necessitat es deriva pot ésser atesa com especial, en tant que relativa, temporal i interactiva. Això vol dir que cal una adaptació curricular que faci possible un desenvolupament per a cada persona; permet un creixement creatiu de l'heterogeneïtat acceptant la diversitat per ella mateixa. Tota la disposició legal actual segueix aquests principis inspiradors.

6. Una altra raó, hi ha evidències empíriques que canvien la situació social dels límits:

1. Les valoracions de disminució es realitzen a l'administració a partir d'entrevistes, d'exploracions clíniques i de proves objectives. S'empren escales de mesura de la intel·ligència emprades internacionalment i es considera que el nivell d'intel·ligència és un fidel indicador del "límit".
2. El procediment rep les crítiques més dures per part de l'administració que no es correspon amb els criteris científics i, quan més, amb una problemàtica d'evolució del "límit". La definició del límit és relativa i cal que essin els individus que el defineixen.

compta amb la col·laboració dels afectats i les seves associacions. És indubtablement un deït curatori. Donc que el que cometa són els pares i la normativa, les conseqüències són que en centres de valoració difereix, es fan valoracions diverses; el reconeixement acaba essent una opció política.

3. El deït limit es troba en un espai intermediari que no és de ningú. Té poca capacitat, però en té; té poca autonomia, però en té. És definitiva, té una incapacitació no reconeguda. Les conseqüències laborals, tot i tenir recursos i possibilitats, són desaprofitades per causa del no reconeixement. D'una banda, l'empresari no es pot valer als avantatges de la contractació d'un deficient perquè no hi són, de deficiència de l'altra, s'ha assolit la integració al mercat ordinari de treball, no se'ls reconeix les seves dificultats concretes.

4. El grup dels limit es troba indefectiblement en un circuit de marginació: quan els vol reconèixer, no solament no han estat valorats ni reconeguts per l'administració, sinó que no ho estat valorats pel·lors.

5. Els problemes dels limit no provenen d'una regulació deficient ni d'una normativa feble o insuficient, sinó d'una aplicació discutible que genera una marginació pràctica. El gran repte és el de traduir els principis incòncords i la legislació que se'n deriva en una pràctica d'intervenció adreçada a la funcionalitat.

Per a il·lustrar-ho, podem escoltar atentament aquest diàleg mantingut i desenvolupat entre les mateixes famílies afectades:

- La integració no ha funcionat.

- No ha funcionat ni funcionarà mai.

- No, jo no dic que no es pugui fer; però quan l'escola estigui ben formada, amb molt suport. Ara per ara, no és així.

- Molts pares ens tanquem en nosaltres mateixos i esperem que l'escola ordinària resolgui el problema.

- Tanmateix, el futur és molt fèrtil.

- Jo posaré una granja, una cafeteria, un petit negoci. Amb un treball, per començar el futur. Almenys allà podrà desenvolupar-se, encara que tindrà l'hadi d'ajudar en la seva família... que ja no podrà fer més.

- I quin futur es aquest quan ens arriben els diners?
- Es pot arribar a "la ra que calti".
- Dintre sí, molt bé, però el que és que jo t'altí, jo hem se'i menjarà. Mentre jo hi estic funcionant, seré quan jo t'altí, què?
- Hi hauria d'haver un ram que des de l'estat de què es seguir: un país normal i un país no normal.

El que volen els pares i que els seus fills siguin feliços en el context del món que els envolta, no pot immediat que el futur es planteja complicat i imprevisible.

Tot acaba essent un afer de bona voluntat de professionals conscienciats i sensibilitzats per aconseguir que siguin escollits aquests col·lectius a les empreses, a les escoles i a la societat amb la finalitat de cobrir un buit que de l'Administració és encara només i únicament un projecte.

Pensem que la iniciativa privada és encara a l'aprenentatge en aquesta temàtica. Si la teoria progressista i avançada es portés a la pràctica, estaríem en una bona ruta.

Raimon Bernal
Nou Cap i Gèn

Federació Juven Ref-11
Desembre 1997

PRÒLEG

Hi ha uns disminuïts psíquics, molts disminuïts psíquics, que tenen la gran sort de patir en un grau lleu aquesta disminució; que tenen la gran sort -en el millor dels cassos i essent ben atesos- de poder arribar a valdre's per sí mateixos.

Nosaltres, pares d'aquests nois i noies, lluitadors nats per la integració dels nostres fills, som conscients i manifestem que aquesta sort que tenim és també la nostra dissort. Doncs en l'organització social i administrativa de suports i ajuts per a la integració de disminuïts, ens trobem amb una relació totalment inversa i perjudicial.

Tot i ser lògic el principi de com més necessitat més ajut, no ho és l'associació entre necessitat i capacitat o possibilitats. Tenir més possibilitats o capacitats, no pot voler dir mai necessitar menys ajuts o/i suports. Sovint, vol dir tot el contrari.

Cada pas, cada procés, cada canvi d'etapa en la "vida cronològica" dels nostres fills ha estat i és l'inici d'un sens fi de gestions, visites, reivindicacions,... que sovint s'allarguen anys i que massa sovint també no podem resoldre de forma positiva.

Durant l'escolarització primerenca ja és difícil l'opció entre "centre ordinari" amb greus manques d'ajut i suport, o centre específic amb tota l'atenció però amb un entorn gens favorable. Arribant a la Formació Professional, deixem de tenir aquest problema perquè deixem de tenir escola. Ni una ni altre. Els qui hem tingut més sort, ens l'hem pogut crear o entrar en alguna de les poquíssimes iniciatives que funcionen. Aquestes però, sense cap reconeixement normatiu, administratiu ni pedagògic.

Acabada l'etapa escolar, sense titulacions ni més reconeixement que el "certificat d'escolaritat" (la majoria no han assolit el graduat), iniciem el llarg camí de la inserció laboral al món ordinari. Podeu imaginar les dificultats amb aquest currículum. El cert però, és que aconseguim percentatges importants d'integració i, el que és més important, els mantenim.

I el lleure? Poques vegades ens han acceptat els fills als esports, clubs esportius, casals, agrupaments,... I quan els han acceptat, sovint ells mateixos han fracassat en l'intent per adaptar-se al funcionament de la resta de companys de la seva edat.

I la salut? Sabeu com afecta a la salut psíquica i física dels nostres fills haver de prendre consciència conforme creixen que són diferents, que en la majoria d'àmbits formals de la vida no podran "competir" o necessitaran de "suports" per poder tirar endavant. No és estrany que en arribar a l'adolescència molts d'ells iniciïn processos depressius o desequilibris i alteracions de personalitat.

I quan no hi siguem els pares? No volem per als nostres fills el reconeixement del que no són. Ens consola que el seu nivell d'afectació no arribi a privar-los de l'accés a una

vida autònoma. Però és evident que algú dret a ser ajudats tenen. Alguna facilitat per accedir a aquesta autonomia. Si no els ajudem a tenir escola, formació professional, lleure, treball... el que sí aconseguim és que als seus 25 anys se'ls reconegui definitivament com el que no són o no haurien d'haver estat mai.

Tot el camí fet cap a la integració, totes les expectatives generades, no poden acabar amb l'ingrés als Centres Ocupacionals, centres de dia,...

Aquests han estat els motius que van ^{Provocar} ~~motivar~~ l'any 1.987 la creació de la nostra Associació. Des d'aleshores estem treballant en la creació i manteniment d'aquests recursos i suports per a la inserció social i laboral dels nostres fills que degut a la "disminució lleu" que oficialment se'ls reconeix, no poden accedir a recursos i suports públics i oficials. Els hem donat Formació Professional, hem creat un servei d'orientació i inserció laboral, hem obert un Centre Especial de Treball, hem creat un Casal de Joves, els impartim cursos ocupacionals i formació permanent,...

Ara, hem aconseguit a través de la Fundació Jaume Bofill i de la perfecta connexió amb la nostra realitat per part dels autors del llibre que avui posem al vostre abast (Raimón Bonal i Neus Caparrós), un estudi real i directe d'aquesta problemàtica.

Voldríem, i estem segurs que així serà, que aquest document es transformés en un nou i important instrument en la nostra lluita pel reconeixement dels drets dels nostres fills. L'esforç d'en Raimón, la Neus, tota la nostra Associació i el col·lectiu de qui parlem bé s'ho mereixen.

Gràcies a tots ells

ASSOCIACIÓ GINESTA